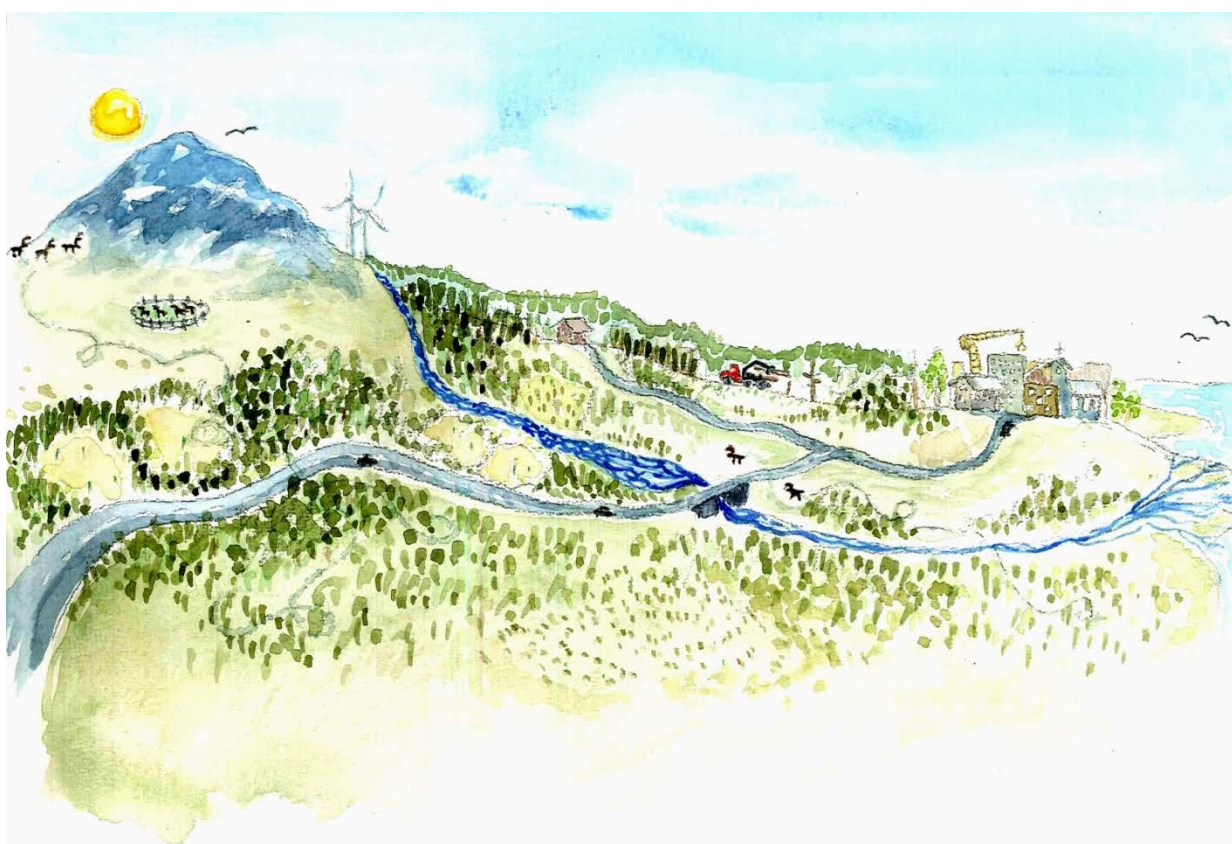

Renbruksplan – från tanke till verklighet

Reindeer Husbandry Plans – From Vision to Reality

Hanna Vestman

Arbetsrapport 413 2014
Examensarbete 30hp A2E
Jägmästarprogrammet

Handledare:
Gun Lidestav

Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för skoglig resurshushållning
901 83 UMEÅ
www.slu.se/srh
Tfn: 090-786 81 00

ISSN 1401-1204
ISRN SLU-SRG-AR-413-SE

Renbruksplan – från tanke till verklighet

Reindeer Husbandry Plans – From Vision to Reality

Hanna Vestman

Examensarbete i Skogshushållning vid institutionen för skoglig resurshushållning, 30 hp
EX0707, A2E
Handledare: Gun Lidestav, SLU, Institutionen för skoglig resurshushållning, resursanalys
Extern handledare: Leif Jougda, Skogsstyrelsen
Examinator: Ljusk Ola Eriksson, SLU, Institutionen för skoglig resurshushållning, planering

FÖRORD

Detta är ett examensarbete på Magisternivå 30 hp inom Jägmästarprogrammet vid institutionen för skoglig resurshushållning, Sveriges Lantbruksuniversitet i Umeå. Examensarbetet har genomförts i samarbete med Skogsstyrelsen.

Arbetet ingår även i det EU finansierade BalticSea Region-projektet Baltic Landscape, vars mål är att visa exempel på hur nyttjandeanspråk och markanvändningskonflikter kan hanteras på ett bra sätt. Projektet har sin utgångspunkt i konceptet Model Forest, som arbetar med frågor om långsiktigt uthålligt brukande av landskapet med hänsyn till olika intressen och värderingar. I det aktuella fallet – Vilhelmina Model Forest – finns sedan tidigare ett etablerat samarbete med kanadensiska partners i form av Prince Albert Model Forest och University of Saskatchewan. I samband med detta har ett utbyte mellan Sveriges Lantbruksuniversitet och University of Saskatchewan ägt rum där en kanadensisk student, Astri Buchanan, genomfört ett masterarbete om adaptiv kapacitet i ett svenskt renskötselsamhälle.

Ett särskilt tack riktas till Bröderna Edlunds fond som finansierat studentutbytet mellan ovan nämnda universitet i Kanada och Sverige. Genom detta har man bidragit till genomförande av de båda examensarbetena och ett fortsatt kunskapsutbyte mellan Vilhelmina och Prince Albert.

Ett hjärtligt tack till de renägare som deltagit i enkätstudien, och till de utvalda som ställt upp och svarat på intervjufrågorna. Ert deltagande har varit av största vikt för detta arbete. Jag är också mycket tacksam till alla de övriga personer som jag kommit i kontakt med under arbetet, och som generöst delat med sig av sina upplevelser och kunskap rörande markanvändning, rennäring och skogsbruk. Tack till mina handledare; Gun Lidestav för idé och vägledning, och Leif Jougda på Skogsstyrelsen som alltid visat ett positivt engagemang och varit ett stort stöd under arbetets gång.

Slutligen hoppas jag att det här arbetet kan ge dig som läsare en ökad förståelse för vikten av att se saker från olika perspektiv. Ögat ser bara vad huvudet är berett att förstå.

Umeå den 8 februari 2014

Hanna Vestman

SAMMANFATTNING

Renbruksplan (RBP) är ett kommunikations- och planeringsverktyg skapat för Sveriges samebyar. År 1999 genomfördes en förstudie och idag, 15 år senare, har 50 av Sveriges 51 samebyar påbörjat arbetet med renbruksplaner. Idag används RBP av renskötare för att planera sin dagliga verksamhet och som ett stöd i diskussioner med olika typer av markanvändare för att kommunicera och visa rennäringens verksamhet.

Vägen fram till dagens Renbruksplan startade redan under 1700-talet i och med gränsdragningen mellan Norge och Sverige. Renskötseln begränsades till Sverige och sommarbetet i Norge gick förlorat. Efterföljande århundraden fortsätter renskötselsamhället möta förändringar som påverkar dess form och utförande. Skogsbrukets intåg och snabba utbredning i Norrland skapar fragmentering och barriärer för renens långa årstidsbundna vandringar till betesmarkerna. I takt med den ekonomiska tillväxten tas mer och mer av den norrländska marken i anspråk av de som tämjer naturtillgångarna. Mineral, vatten, vind, och trä har blivit en ovärderlig tillgång för den svenska staten. Rennäringen, som en ekonomiskt liten näring, får problem att försvara sina rättigheter till markresursen gentemot andra aktörer.

Denna studie visar hur behovet av ett verktyg för att stärka rennäringens ställning som ett allmänintresse vuxit fram under en lång tid, för att blomma ut, och bli verklighet genom skapandet av RBP. Genom analys av dokument och intervjuer med renskötare och tjänstemän kartläggs processen med RBP, hur Åke Larssons idé växer genom intresserade och engagerade människor till att ingå i regeringsuppdraget *Främjande av rennäringen*. Studien visar också att verktyget har uppfyllt sina målsättningar och är väl etablerat bland samebyarna. I relationen med rennäringens initiala antagonist, skogsbruket, har hänsynen och samråden förbättrats sedan uppstarten av RBP. Genom detta har RBP ökat rennäringens adaptiva kapacitet och bidragit till bevarande av renskötselsamhällets form och resiliens.

Nyckelord: Renbruksplan, RBP, Rennäring, skogsbruk, markanvändning, adaptiv kapacitet

ABSTRACT

Reindeer Husbandry Plan (RHP) is a communication and planning tool created for the Swedish reindeer herding community. In 1999, a pilot study was implemented and today, 15 years later, has 50 of Sweden's 51 Sami villages begun their work with reindeer husbandry plans. Today the reindeer herders use RHP to plan their daily activities and as a tool in discussions with various types of land users to communicate and show reindeer herding activities.

The history of today's Reindeer Husbandry Plan started in the 18th century with the regulation of the border between Norway and Sweden. Reindeer herding was limited to Sweden and the summer grazing in Norway was lost. The reindeer herding community continued to deal with changes that affected its form and function the following centuries. The introduction and rapid expansion of the forestry in the north of Sweden created fragmentation and barriers for the reindeer long seasonal migrations to the pastures. Alongside the economic growth of the society more and more of the land in the north became occupied by those who exert natural resources. Mineral, water, wind, and wood have become an invaluable asset to the Swedish state. Reindeer herding, as an economically small industry, have problems to defend their rights to land resource against other players.

This study shows how the need for a tool to strengthen the position of the reindeer husbandry industry, as a public interest, emerged over a long period of time, to flourish, and become a reality through the creation of RHP. Through analysis of documents and interviews with reindeer herders and officials the process of RHP is mapped, i.e. how Åke Larsson's idea did grow by the help of interested and committed people to become part of the government commission "*Promotion of reindeer husbandry*". The study also shows that the tool has fulfilled its objectives and now is well established among the Sami villages. The relationship with the initial antagonist, forestry, has improved since the startup of RHP. By this, RHP has increased the adaptive capacity of reindeer husbandry and contributed to the safeguarding of the herding society's character and resilience.

Keywords: Reindeer Husbandry Plan, reindeer herding, forestry, land use, adaptive capacity

Innehållsförteckning

1 INLEDNING	7
1.1 Problemformulering, frågeställningar och syfte	7
1.2 Bakgrund	8
1.2.1 Renskötsel	8
1.2.2 Äganderätt och nyttjanderätt i renskötselområdet	12
1.2.3 Skogsbruk och rennäring	12
1.2.4 Rennäringens rättigheter	14
1.2.5 Certifieringens riktlinjer	16
2 MATERIAL OCH METOD	17
2.1 Tidigare studier	18
2.2 Enkätundersökning	18
2.2.1 Felkällor och svarsfrekvens	19
2.3 Intervjustudie	21
2.4 Dokument- och litteraturstudie	22
3 RESULTAT	23
3.1 Kartläggning av processen Renbruksplan	23
3.1.1 Ökad dialog mellan skogsbruket och rennäringen	23
3.1.2 Renbruksplanen - från tanke till verklighet	25
3.1.3 Renbruksplan blir regeringsuppdrag	26
3.1.4 Tidslinje	28
3.1.5 Grundtanke och syfte med Renbruksplan	30
3.1.6 Att upprätta en Renbruksplan	31
3.1.7 Exempel på användande av RBP	34
3.1.8 Finansiering	36
3.1.9 Framtid	37
3.1.10 Rennäringens adaptiva kapacitet	38

3.2	Kännedom och användning av RBP hos samebyarnas medlemmar.....	39
3.2.1	Underlag för framtida arbete med RBP	41
3.3	Fördjupad beskrivning av samebyarnas användning och syn på RBP	43
3.3.1	Involverade myndigheter och tjänstemäns tankar om RBP-processen.....	44
4	DISKUSSION	48
4.1	Renbruksplan – en komplex historia	48
4.2	Renbruksplanens betydelse för rennäringens resiliens	49
4.3	Utveckling och framtid för RBP	51
5	REFERENSER.....	53
6	BILAGOR	61

1 INLEDNING

1.1 Problemformulering, frågeställningar och syfte

Rennäringens markanvändning i Sverige har en månghundraårig historia men ger fortfarande upphov till diskussion och rättsprövningar (Moen 2006; SSR 2014b). Sedan 1700-talet har antalet naturresursnyttjande näringar stadigt ökat och konkurrensen om marken i Norrland likaså (Skogsstyrelsen 2010; Moen 2006; Hemberg 1999). Näringar så som gruvindustri, vattenkraft och skogsbruk har varit ekonomiskt viktiga för samhällsutvecklingen, både lokalt och nationellt, men de har också bidragit till förlust av naturvärden (Moen 2006; Sandström et al. 2006). För rennäringen med en verksamhet som är helt beroende av markernas produktion av betesresurs, och som påverkas starkt av klimat och väder, har den ökade konkurrensen om markområden begränsat renskötseln (Sametinget 2013c; Rennäringskommittén 1984). Konflikter har uppstått mellan rennäringen och andra markaktörer till följd av kontrasterande mål och otydlig lagstiftning (Moen 2006; SSR 2014b). Vem som har rätt att bruka marken är en komplex fråga och beslut tas på olika hierarkiska nivåer (Moen 2006).

Rennäringen är på grund av kulturell och historisk tradition sparsamt dokumenterad (Moen 2006; Samiskt informationscentrum 2014c). Då olika näringar omfattas av olika lagar, riktlinjer och policys gällande sina verksamheters markutnyttjande blir bevisning och dokumentation av dessa av stor vikt. Mellan skogsbruket och rennäringen fanns med anledning av detta ett ojämnt förhållande, vilket skapade ett ensidigt beslutstagande rörande markanvändningen (Sandström et al 2006; Hemberg 2001). Det dröjde lång tid innan man från statens sida aktivt började arbeta för en förbättrad dialog mellan dessa näringar. Skogsbruket har sedan en lång tid tillbaka planerat och kartlagt sin verksamhet med hjälp av Skogsbruksplaner (Ståhl, Wilhelmsson & Lämås 1994), vilket utgjort en inspirationskälla i utvecklandet av rennäringens kommunikations- och planeringsverktyg Renbruksplan (RBP)(Hemberg 1999).

Renbruksplan har nu funnits i drygt 14 år och dess måluppfyllnad och betydelse för rennäringens verksamhet och dess förmåga att möta allt fler konkurrerande markaktörer kan nu analyseras och utvärderas. Processen med framtagandet av Renbruksplan är intressant eftersom verktyget inte var ett statligt initiativ utan idén kom från användarna själva, renskötarna (muntlig kommunikation – Leif Jougda). Förutom RBP:s funktion som ett verktyg för planering av naturresursanvändning kan frågan ställas om dess existens på andra sätt har påverkat renskötselns verksamhet. Inskränkningar i rennäringens markrättigheter och utövande innebär en förlust av renskötselns elasticitet eller adaptiva kapacitet (Moen 2006). Med adaptiv kapacitet menas ett system eller samhälles förmåga att behålla sin grundform i en föränderlig omvärld, dvs. samhällets anpassningsförmåga (Gunderson 2000).

Den statligt finansierade projektperioden för RBP avslutas år 2014 och framtiden för projektet Renbruksplan är därefter oviss både vad gäller huvudmannaskap och medel. Syftet med detta examensarbete är att ge en grund till den kommande utvärderingen som skall lämnas till Landsbyggsdepartementet i slutet av 2014. Arbetets övergripande frågeställning är:

”Hur har processen med Renbruksplan (RBP) från tanke till genomförande gått till och på vilket sätt har detta bidragit till att öka rennäringens adaptiva kapacitet?”

Mer specifikt ska arbetet också besvara frågorna:

1. Vilka var målsättningarna inledningsvis? Har de uppfyllts och/eller förändrats över tid?
2. Vem/vilka har deltagit i/främjat utvecklingen av RBP?
3. Hur etablerat är verktyget och vad betyder RBP:n för de enskilda renskötsel företagens arbete respektive samebyarnas arbete idag?
4. Vilka konkreta uttryck för ökad adaptiv kapacitet kan identifieras?
5. Hur kan RBP utvecklas ytterligare?

Bakgrunden till utvecklandet av Renbruksplan kommer från den historiskt komplexa markanvändningen i Sverige. För full förståelse för arbetets övergripande fråga krävs att läsaren har kunskap om renskötselns historik i Sverige, dess utförande, behov och rättigheter. Arbetet inleds således av en bakgrund till ämnet markanvändning i Norrland och behandlar även den lagstiftning som berör rennäringens rättigheter. Resultatet består av två delar, en historisk tillbakablick och en utvärdering av etablering och användning. Resultatet baseras på litteratur-, dokument-, enkät- och intervjustudier. Arbetet avslutas med en diskussion om resultatet och frågeställningarna.

1.2 Bakgrund

1.2.1 Renskötsel

Renskötseln bygger på renens förmåga att ta tillvara naturligt bete i det boreala landskapet. Trots att renen ses som ett domesticerat hjorddjur finns många likheter med vildren och caribou i vad gäller beteende och val av habitat (Ramberg Sivertsten 2012). Rennäringen är därför en extensiv markanvändare som kräver stora markarealer samtidigt som den i tid och rum är föränderlig beroende på årstid och väderlek (Rennäringskommittén 1984).

Omfattningen av renskötseln och renens vandringsmönster gör den starkt beroende av att kunna nyttja alla delar av landskapet från fjäll till kust. Under årets säsongskiftningar rör sig renen fritt i landskapet i sökandet efter årstidsbundet bete. Säsongsflyttningarna beror av att renen har utvecklats i områden med hög spatial och temporal variation i tillgången på betesresurs. Detta har medfört att kroppsfunctionerna och näringsbehovet varierar extremt under olika årstider (Sametinget 2013c).

Det finns två typer av underarter av ren i Sverige, fjällrenar och skogsrenar (Samiskt informationscentrum 2014d). Fjällrenen vandrar i öst-västlig riktning mellan fjällregionen (sommar) och skogslandskapet (vinter). Skogsrenarna gör inte långa vandringarna som fjällrenen utan lever inom skogsregionen hela året.

Renen har en unik förmåga att smälta lav och kan således ta del av dess höga energiinnehåll (Sametinget 2013c). Marklav utgör huvudföda under vinterhalvåret, men på grund av att laven är proteinfattig förlorar renen mycket muskelmassa. Om marklaven blir oåtkomlig på

grund av exempelvis is och snö kan hänglav och växter med lägre näringsmässig kvalitet utgöra kompletterande föda. Mänsklig miljöpåverkan och skogsbruket har bidragit till minskad andel hänglav i skogarna, och tillsammans med det faktum att marklaven växer långsamt (10 % per år) är betesresursen begränsad och känslig för överbetning enligt Sandström et al. (2006) och Sametinget (2013c). Under barmarkssäsongen består renens föda av olika typer av växter, svamp och lav (SSR 2014a). Renen har generellt svårare att tillgodogöra sig fiberrika växtmaterial, men dess största problem ligger i att klara snabba födomässiga näringsförändringar.

Fjällrenens årscykel börjar med kalvningen under våren då renen har rört sig upp mot fjällområdet. Sommartid befinner sig renarna på kalfjället bl.a. på grund av insektssvärmningen och den varmare temperaturen på lägre altitud (Ramberg Sivertsen 2012; Sametinget 2013c). Efter brunsten i oktober börjar vandringen ner i skogslandet och vinterbetesmarkerna närmare kustregionen (för vissa samebyar) (Sametinget 2013c). Renen utnyttjar bestämda vandringsleder vid förflyttningar mellan betesmarkerna men på grund av omvärldsfaktorer, så som exempelvis vattenregleringar och bilvägar, är det på många ställen omöjligt för renen att följa sina invanda leder.

Den samiska befolkningen i Sverige har sedan 800-talet använt sig av tama renar, men det var först under 1600-talet som tamrenskötsel och nomadism blev praxis med förflyttningar över stora områden i sökande efter bra bete (SSR 2014a). Precis som andra näringar (skogsnäringen) har renskötselns form och behov förändrats genom århundradena (Emanuelsson 1997; Sandström et al. 2006; SSR 2014a). Dagens typ av pastoralism som ekonomiskt system och samhällsform har dock många likheter med den näring som växte fram under 1600- och 1700-talen (Sandström et al. 2006; SSR 2014a).

Samernas land Sápmi utgör ett stort område i Norge, Sverige, Finland och Ryssland (Samiskt informationscentrum 2014a). Detta område var till en början utan nationsgränser och samerna kunde röra sig fritt mellan länderna. Från 1500-talet finns belägg för att den samiska befolkningen var uppdelad i byar, något som är typiskt för nordliga fångstkulturer (Lundmark 1998). Byarna var i denna mening inte fysiska platser utan bestod av flera familjer med tillhörande mindre landområden, som tillsammans utgjorde omfattande områden i norra Skandinavien. Det var äldre betrodda medlemmar som skötte fördelningen av familjernas jakt- och fiskeområden. Ofta hade varje familj flera lotter som var lämpliga olika delar av året och som man förflyttade sig mellan skriver Lundmark (1998) i boken *Så länge vi har marker*. Under året genomförde man något som kan liknas vid en bystämma för att fatta beslut om markerna (Lundmark 1998). Det fanns inga markerade gränser för byarna men Kronan registrerade samlingsplatser under vintern och de olika byarnas fiskesjöar, vilket räckte för att få en uppfattning om deras omfång.

Till skillnad mot dagens samebyar var 1500-talets byar mer centrerade och runda för att passa fångstsamhällets resursutnyttjande (Lundmark 1998). De sträckte sig inte ned till den svenska kusten och Bottenviken som många av dagens fjällsamebyar. I och med att statens fogdar började driva in skatt i form av t.ex. fisk och pälsvaror från samerna började deras områden

benämnas lappskatteländ. En jordebok skapades över dessa lappskatteländ som klassades som enskild egendom, och som oftast var tydligt avgränsade från varandra.

År 1751 drogs Lappmarksgränsen som idag skiljer landskapen Norr- och Västerbotten från Lappland. Samma år regleras gränsen mellan Norge och Sverige, och i tillägget ”lappkodicillen” regleras även samernas rätt till renbete i de båda länderna (Lundmark 1998; Tidholm 2012). Många samer i Sverige flyttade sina renhjordar till den norska kusten under våren och tillbaka till den svenska sidan på senhösten (Samiskt informationscentrum 2014b). Samernas ställning och rätt till markerna var fram till denna tidpunkt stark, men i och med regleringen förändras förutsättningarna för den svenska renskötseln.

Redan innan unionsupplösningen år 1905 fanns missnöje från norsk sida med att de ”svenska” samerna använde mark på den norska sidan där jordbruken blev allt fler (Lundmark 1998). En ny konvention med reglering av samernas rätt till markanvändning i Norge började gälla 1919. Detta innebar stora begränsningar i renskötseln då många förlorade sommarbetesland för sina renar samtidigt som mark på den svenska sidan redan nyttjades av andra familjer med sina renhjordar. Den svenska staten beslutade därför om förflyttning söderut av ett stort antal familjer i Karesuando-området.

Tvångsförflyttningen innebar vissa problem, t.ex. sågs många av de flyttade familjerna som inkräktare av samer som redan bodde i områdena. Även formen av renskötsel kunde skilja sig åt mellan olika familjer och grupper. Till en början bedrevs renskötseln genom intensiv vallning av mindre renhjordar med nära kontakt mellan renskötare och renar. Runt 1920-talet övergick den intensiva renskötseln till en mer extensiv, bl.a. på grund av tvångsförflyttningen

Mjölknigen av renarna upphörde och hjordarna blev större och mindre intensivt vallade (SSR 2014a).

Figur 1, Karta över Sveriges renskötselområde och 51 samebyar. Grön linje markerar odlingsgränsen och grå linje visar Lappmarksgränsen. (Samiskt informationscentrum 2014)

1.2.2 Äganderätt och nyttjanderätt i renskötselområdet

Sápmis renskötselområde inom de svenska gränserna utgör idag cirka hälften av landets yta från Idre i söder till Treriksroset i norr (Sametinget 2013b). Området innefattar sex län och är uppdelat i tre huvudområden; Året-runt-marker (renbetesfjällen), vinterbetesland och koncessionsområden. De 51 samebyarna (se figur 1) är uppdelade i tre typer: fjällbyar, skogsbyar och koncessionsbyar beroende på hur och var renskötseln bedrivs (Rennäringspolitiska kommittén 2001). Renskötselrätten tillfaller exklusivt den samiska befolkningen och grundas på urminneshävd. Undantag gäller renägarna i koncessionsområdena där en same innehar tillståndet till renskötsel men även icke-samiska markägare får inneha renar (SSR 2014a).

Det exakta antalet renägare är något oklart, men en uppskattning är att det finns 4600 renägare (inräknat personer utan samisk härkomst) varav 2500 av dessa får sin huvudsakliga inkomst från renskötseln (Regeringen 2014; Sametinget 2014).

De renskötande samerna har enligt rennäringslagen specifika nyttjanderättigheter inom Sápmis renskötselområde, men områdena ägs inte av renskötsel företagen (Rennäringskommittén 1984). Således kan sägas att både renskötarna och de registrerade markägarna har juridisk nyttjanderätt till samma mark, men delvis till olika nyttigheter som marken kan ge. Det innebär å ena sidan en inskränkning i markägarnas (privata så väl som bolag) äganderätt och å andra sidan en begränsning av urfolks rättigheter och rennäringslagen. Exakt hur rättigheterna och inskränkningarna skall definieras har genom åren varit föremål för många diskussioner och även rättsliga prövningar. Ett exempel är den s.k. Nordmalingsprocessen där ett stort antal privata fastighetsägare stämde tre Västerbottniska samebyar då de ansåg att dessa inte hade rätt att låta sina renar beta på markerna. Efter en 14 år lång rättslig process fastslogs att samebyarna hade rätt till vinterbete på markerna enligt sedvanerätt (SSR 2014b). Andra exempel på rättsfall där markägare stämt samebyar återfinns i Norrbotten och Härjedalen med olika utfall.

1.2.3 Skogsbruk och rennäring

Under 1800- talet ökade efterfrågan på virke allt mer i Europa och en exploaterande timmerfront rörde sig över kontinenten (Emanuelsson 1997). Timmerfronten omvandlade snabbt många ur- och naturskogar till ungskog eller kala hedar i södra Europa. Ungefär samtidigt inleddes den s.k. jordbrukskolonisationen i Norrlands inland vilket innebar en växande befolkning och ökat brukande av marken inom renskötselområdet (Länsstyrelsen Västerbotten 2005). Från och med år 1820 började det s.k. norrländska avvitringsverket på riktigt, vilket innebar att staten skiljde ut egen mark och privat skogsmark som skänktes till nybyggarna i form av skattejord (Lundmark 1998; Eliasson 2007). Samernas rättsliga ställning försvagades i och med detta och det var först efter en skrivelse till Kungl. Maj:t som hänsyn togs till samernas intresse (Lundmark 1998). Denna hänsyn tog sig form av att ett antal skattefjäll avsattes till samernas förfogande. Dock fanns det inget vinterbete för renarna inom dessa områden och efter en utdragen diskussion fick samerna rätt till vinterbete för sina renar på områden i skogslandet som man brukat av sedvana (Lundmark 1998).

Skogsbolagen började köpa avverkningsrätter på de skogsområden som tillfallit nybyggarna som husbehovsskog, och skogsavverkningsvolymen fördubblades under senare delen av 1800-talet (Eliasson 2007). Den selektiva dimensionshuggningen expanderade och den europeiska timmerfronten sköljde över Norrland från kust till inland i omgångar, vilket resulterade i utglesning av skogarna. Runt 1870 var Sverige världens största exportör av sågade produkter och allt virke kom från Norrland (Björklund 1984). De avverkade skogarna lämnades utan återväxtåtgärder, och det var först 1903 som lagstiftning om skyldighet att sörja för återväxt instiftades (Eliasson 2007). På 1950-talet intensifierades skogsbrukandet ytterligare och de omfattande trakthyggerna i Norrland, med stora kal- och brännhyggen fick sitt genomslag (Ebeling 1959; Lisberg Jensen 2011). En ökande exportmarknad och mekanisering gjorde det möjligt, och lönsamt, att kalhugga enorma skogsområden. Detta var starten för det moderna skogsbruket.

Skogsbruket i de norrländska skogarna med hyggen, markberedningar, planteringar och skogsbilvägar har bidragit till en fragmentering av landskapet, något som har försvårat den traditionella renskötseln och renens årstidsvisa vandring mellan året-runt-markerna i fjällregionen till vinterbeteslandet närmare kusten (Eriksson & Moen 2008; Kivinen et al. 2012). Mosaiken av bestånd i olika åldrar, gödsling, exotiska trädslag (främst Contorta) och hyggen påverkar betestillgång och renens rörelse i landskapet. Rennäringen påverkas på olika vis av andra markanvändare t.ex. genom förändrad tillgång och möjlighet att nyttja renbete (Danell 2005; Widmark & Sandström 2012), samt att själva sättet att bedriva renskötselarbetet förändras (Rennäringspolitiska kommittén 2001).

Skogsbrukets utveckling i Norrland, som en del i den omfattande samhällsomvandlingen, har inneburit nya förhållanden för rennäringen att anpassa sig till (Nilsson et al. 2010). Möjligheten för samebyarna att påverka skogsbrukets framfart har varit begränsad, något som dock har förbättrats de senaste decennierna tack vare en mer öppen dialog (Sandström et al. 2006; Wennström & Vestman 2012). Vid sidan av skogsbruket, som en av de stora omvärldsfaktorerna som påverkat rennäringen under lång tid, är vattenkraft, mineralutvinning, vindkraft, turism, rovdjur och infrastruktur exempel på andra markutnyttjande faktorer eller näringar som etablerat sig inom renskötselområdet (Hemberg 1999; Skogsstyrelsen 2010). När så många olika intressenter vill bedriva verksamhet inom ett begränsat område uppstår konflikter och frågan om vem som egentligen har företräde till marken och rätt att bedriva sin verksamhet blir en fråga utan tydligt svar i lagtexter.

Ett av många exempel på rennäringens ständiga kamp för rätten till brukande av sin mark är den senaste tidens diskussion kring gruvpolitik och prospektering inom renskötselområdet i Sverige. Angående en omtvistad gruvetablering i de Västerbottniska fjällerna de senaste åren slog Bergsstaten fast att riksintresset värdefulla ämnen ska ha företräde framför riksintresset rennäring (Näringsdepartementet 2013). Detta är ett exempel som visar på rennäringens status och marginalisering i förhållande till andra kommersiellt större näringar.

1.2.4 Rennäringens rättigheter

Frågan om samers och rennäringens rättigheter gentemot andra markanvändare är tämligen snårig och svårtolkad. Definitionerna av rennäringens renbetesland är i gällande Rennäringslag (1971: 437, 3§) i stort sett de samma som efter avvittringen under 1800-talets slut. Vad gäller samebygränser säger Rennäringslagen 6§ att renbeteslandet delas mellan samebyar i särskilda byområden, indelningen görs av Sametinget så att, citat:

”...områdena blir lämpade för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång och övriga omständigheter” (7§).

Vid sidan av nämnda Rennäringslagen och Skogsvårdslagen (13b§, 18b§, 20§, 31§) där frågan om rennäringens markanvändning, hänsyn till rennäring och samrådsplikt tas upp kan man även väga in grundlagen (förbudet mot etnisk diskriminering, egendomsskydd) och urminnes hävd i diskussionen (Rennäringspolitiska kommittén 2001).

Vidare kan nämnas Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna som Sverige måste ta hänsyn till som medlemsland i EU. Artikel 14 berör frågan förbud mot diskriminering av nationell minoritet (Mänskliga rättigheter 2013).

I en internationell kontext är samerna erkända som ett urfolk av FN, men ur ett rättsligt perspektiv har detta föga genomslag då Sverige valt att inte skriva under den internationella arbetsorganisationen (FN:s fackorgan) ILO:s konvention nr 169 om urfolks rättigheter (Sametinget 2013a). Det svenska FN-förbundet uppmanar Sverige att ratificera konventionen och ansluta till de övriga nordiska länder som lovat (Finland) eller redan har skrivit under avtalet (Norge och Danmark) (Oddasat 2012a; Oddasat 2012b).

För de stater som anslutit sig till konvention 169 följer ett antal bestämmelser och åtaganden till skydd för ursprungsfolkens rättigheter och integritet (Landsbyggsdepartementet 1999). Regeringarna måste bl.a. samråda med folken i frågor som berör dem och ge förutsättningar för att dessa skall kunna bestämma över sin utveckling. En särskild stark punkt i konventionen handlar om markens betydelse för ursprungsfolken, och bestämmelser som skall, citat:

”säkra deras rätt till sådan mark som de under lång tid har innehaft eller brukat”

(Landsbyggsdepartementet 1999, s. 13).

I Norge ändrades bevisbördan för sedvanerätt från samerna till markägaren efter att den norska staten ratificerat ILO konventionen (Hamilton 2003). I Sverige ligger ansvaret på samerna att bevisa sedvanerätt på markerna. Anledningen till att Sverige inte skrivit under verkar vara mångfasetterad, bl.a. nämns i Statens egen utredning (Landsbyggsdepartementet 1999) att Sverige inte uppfyller konventionens krav på markrättigheter och att:

”argumentet mot en svensk anslutning har sin grund framförallt i den konflikfyllda situation som råder när det gäller användning av mark inom stora delar av renskötselområdet”

(Landsbyggsdepartementet 1999, s. 19).

Enligt Samiskt informationscentrum (upprättat av Sametinget) skulle en underskrift av konventionen i teorin innebära att samerna får rätt att äga och bruka traditionella land- och vattenområden och de naturresurser som finns inom dessa. Andra markaktörer så som skogsbruket skulle få svårare att bruka marken inom de samiska områdena utan tillåtelse (Samiskt informationscentrum 2013b). Folkrättsjuristen Mattias Åhrén skriver för Samiskt informationscentrum att ett införlivande av konvention 169 skulle ge samerna som urfolk rätt att ta del av vinst om så är möjligt från naturresursutvinnande företag, t.ex. gruvor, som verkar inom samiska områden .

Regeringens replik i frågan om ratificering av konventionen är att riksdagen genom grundlagen har erkänt samerna som ett folk, samt att förvaltningsmyndigheter (exempelvis kommuner) genom minoritetslagen ger möjlighet till inflytande och samråder i frågor som särskilt berör dem (Oddasat 2012b; SFS 2009:724). Genom instiftandet av den statliga myndigheten och det folkvalda samiska parlamentet Sametinget 1993 skulle samerna få:

”ökat självbestämmande i frågor som huvudsakligen rör rennäringen och andra samiska intressen”

enligt Lagrådsremiss – Ett ökat samiskt inflytande (Landsbygdsdepartementet 2006, s.1).

Förutom de internationella riktlinjerna, finns det nationella miljökvalitetsmål som berör rennäringen (Rennäringspolitiska kommittén 2001). Målet Storslagen fjällmiljö handlar om att bevara fjällens karaktär och att kulturmiljövärden, särskilt det samiska kulturarvet inklusive rennäringen (djur, människor och natur), bevaras och utvecklas. För att uppnå detta mål skriver man i propositionen Gränser i skog (Landsbygdsdepartementet 2010) att det är viktigt att staten verkar för att rennäringen kan fortleva och utvecklas, samt att samerna som ursprungsfolk ges ökat självbestämmande.

Miljökvalitetsmålet Levande skogar handlar om att den biologiska produktionen och mångfalden i skog och skogsmark ska skyddas och bevaras samtidigt som kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Här konstateras att vid mångbruk av skogen uppstår konflikter mellan olika former av markutnyttjande vilket kan utgöra ett hot mot den biologiska mångfalden:

”Det moderna skogsbrukets markutnyttjande står i konflikt med rennäringens djurhållning”

(Rennäringspolitiska kommittén 2001, s.153).

Frågan rörande förhållandet mellan rennäring och skogsbruk ingår alltså på flera sätt som en del i uppdraget med Sveriges nationella miljökvalitetsmål (Rennäringspolitiska kommittén 2001). Eftersom rennäringen bör betraktas som jämställd med andra areella näringar (skog, jordbruk) har den ett eget miljömål, att beakta betesmarkernas långsiktiga produktionsförmåga, samt också ett eget ansvar för att uppnå miljökvalitetsmålen. För att jobba mot miljökvalitetsmålen står det i Rennäringspolitiska kommitténs betänkande (2011) att staten avser att ge ett gemensamt uppdrag till Skogsstyrelsen och Sametinget för att främja dialogen mellan skogsbruk och rennäring på lokal och nationell nivå.

1.2.5 Certifieringens riktlinjer

Det finns ytterligare regleringar kring hänsyn till rennärigen genom den internationella oberoende medlemsorganisationen Forest Stewardship Council (FSC) som arbetar med certifiering för ett miljöanpassat, socialt ansvarstagande och ekonomiskt livskraftigt bruk av världens skogar (FSC Sverige 2013a). Svenska FSC är en fristående medlemsorganisation men följer stadgar, standarder och policys som det internationella nätverket sätter upp. För att bli certifierad måste man uppfylla 10 principer, där princip nummer tre handlar om urbefolkningars rättigheter att äga, nyttja och förvalta landområden samt att detta ska erkännas och respekteras (FSC Sverige 2013b). FSC etablerades i Sverige 1996 och har sedan dess godkänt certifiering av samtliga areellt stora skogsbolag som verkar inom renskötselområdet (FSC international 2013).

Certifieringsorganisationen Programme for the Endorsement of Forest Certification schemes (PEFC) jobbar på ett liknande sätt som FSC men skapades av skogsägare i Europa och är anpassat specifikt för de tempererade och boreala skogarna (PEFC 2010). I Sverige var PEFC ursprungligen skapat för det småskaliga skogsbruket, vilket också idag står för den största andelen certifikat även om många större bolag också väljer att certifiera sig enligt PEFC:s standarder. Både FSC och PEFC certifieringarna kräver samråd med rennärigen inom renbetesmarkerna, skillnaden är att PEFC följer en statlig utredning, SOU 2006:14, gällande gränserna för renbetesmarker (PEFC 2010) medan FSC kräver hänsyn och samråd inom det renskötselområde som anges av Lantbruksstyrelsen, Statens Planverk rapport 44 del 5, 1978 och som innefattar ett större område (Hemberg 2001).

2 MATERIAL OCH METOD

För att besvara arbetets frågeställningar, som berör dåtida, nutida och framtida händelser knutna till RBP, har flera olika material och metoder använts. Eftersom arbetet ämnar ge en komplett bild av RBP har metoder valts som inte bara beskriver verktyget utan också säger något om dess funktion.

Litteratur, dokument och enkäter har syftat till att ge en sammanfattande och övergripande bild av RBP-processen, samt utgjort en nödvändig grund för de intervjuer som genomförts. Dessa har i sin tur avsett att ge arbetet djup och substans. I Tabell 1 ges en sammanställning av samtliga informationskällor.

Tabell 1, Sammanställning av studiens material och metoder. Förklaring till förkortningar: GL (Gun Lidestav), PS (Per Sandström), LJ (Leif Jougda), HV (Hanna Vestman), F (frågebatteri), G (genomförande), S (sammanställning).

Material	Metod	Syfte	Utförande
Enkät 1.1	Strukturerad enkätstudie	Kartlägga etablering och användande av RBP i samebyar	F: GL, PS, HV G & S: HV
Enkät 1.2	Strukturerad enkätstudie	Kartlägga ev. intresse hos renskötare för ett fortsatt arbete med RBP	F & G: LJ S: HV
Intervju, renskötare	Skriftlig intervju med öppna frågor	Djupare analys av användningen av RBP inom samebyarna	HV
Intervju, involverade personer/ myndigheter	Intervju med öppna frågor	Vem/vilka personer och myndigheter som varit delaktiga i processen RBP, samt komplettering till litteratur- och dokumentstudien	HV
Litteratur	litteraturstudie	Bakgrund, kartläggning av processen	HV
Dokument (regeringsuppdrag, finansiering mm)	dokumentstudie	Kartläggning av processen	HV

Denna studie sammankopplar till det kanadensiska Masterarbetet; ”*The Influence of Gender on Adaptive Capacity: A case study from Swedish reindeer herding communities*”, av Astri Buchanan (se Förord). Buchanan ämnar i sin studie, bland annat, kartlägga viktiga ekonomiska, sociala och miljömässiga förändringar som påverkar renskötare i ett renskötselsamhälle i Sverige. För att identifiera faktorer som bidrar till renskötselsamhällets adaptiva kapacitet har Buchanan också utvecklat ett analytiskt ramverk.

Som en metod för att undersöka om procesen med Renbruksplan har bidragit till rennäringens adaptiva kapacitet (se avsnitt 1.1 Problemformulering, frågeställningar och syfte) har Buchanans ramverk, med definierade parametrar, använts i denna studie. Genom detta kan de två Masterarbetena integreras, och processen med RBP kan sättas in i ett större, mer övergripande systembaserat perspektiv.

2.1 Tidigare studier

Renbruksplanen kan med avseende på frågan om rennäringens markanvändning ses som ett relativt nytt verktyg trots att det funnits i drygt 14 år. Tidigare studier av Renbruksplan utgörs av både publicerad och opublicerad dokumentation och utvärdering av processen. Det mesta i Skogsstyrelsens regi. Vad som saknas är en systematisk sammanställning och analys av det omfattande materialet.

Bakgrunden till denna studie har med anledning av ovanstående i mångt och mycket baserats på Skogsstyrelsens dokumentation, samt samtal och rådgivning med Skogsstyrelsens expert på skogsbruk – rennäring, Leif Jougda. Jougda har utgjort en primär informationskälla i egenskap av projektansvarig och ansvarig (redaktör, författare etc.) för mycket av den dokumentation som finns.

Eftersom Skogsstyrelsen haft en viktig roll i RBP-processen, och samtidigt utgör en samarbetspartner i denna studie var det viktigt att kontakta olika parter som varit involverade i arbetet för att styrka den begränsade dokumentationen.

2.2 Enkätundersökning

Två enkätundersökningar har genomförts i syfte att ge en bild av den generella användningen och framtiden för RBP med utgångspunkt i användaren, d.v.s. Sveriges 51 samebyar och deras renägande medlemmar.

Frågebatteriet till den första enkätundersökningen (Enkät 1.1, se bilagor) utarbetades av docent Gun Lidestav i samråd med forskningsingenjör Per Sandström (båda SLU) och författaren. Enkäten består av 10 stycken kryssfrågor, varav fem med svarsalternativen JA eller NEJ. De resterande fem frågorna har flera svarsalternativ. Sammantaget utgör dessa frågor del två i en enkätundersökning som genomförts med den kanadensiska masterstudenten Astri Buchanan (University of Saskatchewan).

Huvudtanken var en totalundersökning med utskick till alla medlemmar i de 51 samebyarna. Uppskattningsvis skulle detta innefatta närmare 3500-4700 personer (regeringens hemsida, jordbruksverket 2011) utan gemensamt kontaktregister. Då arbetet har begränsad tid och budget togs beslut om ett begränsat utskick. Urval gjordes med hjälp av Skogsstyrelsens bruttolista över samebymedlemmar som närvarat vid någon av Skogsstyrelsens utbildningsdagar. Dessa har ägt rum på olika ställen i landet under ett antal år.

Listan som tillhandahölls av Leif Jougda inkluderade ordförande, kontaktperson och GIS-ansvarig i samebyarna om dessa poster fanns. Till en början skickades enkäter ut till personer med någon typ av post i samebyn (3-4 personer per by). Ett andra utskick till resterande personer på listan gjordes senare då det ansågs finnas en överhängande risk för låg svarsfrekvens.

Urvalet är således baserat på personer inom samebyarna som medverkat under utbildning för RBP. Utskicket har gjorts till samtliga 51 samebyar, men antalet personer från varje sameby

varierar. Datum för utskick av den första omgången enkäter var 24 juni 2013 med ett svarsdatum i juli samma år. Ett andra utskick till samtliga personer på bruttolistan gjordes 1-2 veckor efter den första för att få bättre statistisk säkerhet i studien.

Totalt skickades ett brev med två enkäter ut till 270 renskötshushåll d.v.s. totalt 540 enkäter. Anledningen till den dubbla uppsättningen enkäter var främst för att tillgodose önskemålen i den kanadensiska samarbetsstudien. Tanken med de dubbla enkäterna var att den adresserade personen skulle fylla i en enkät och ge den andra till sin partner/andra myndiga personen i hushållet. I teorin skulle detta kunna innebära att även personer som inte använt RBP inkluderades i statistiken.

Till Vilhelmina norra och Vilhelmina södra samebyar skickades enkäter till samtliga medlemmar då den kanadensiska studien krävde detta. Kontaktinformation till medlemmarna i dessa två byar skaffades genom samtal med respektive sameby.

Värt att poängtera är att medlemskap i en sameby inte automatiskt innebär att man håller på med renskötsel, och renskötarna har varit målgrupp för denna studie.

2.2.1 Felkällor och svarsfrekvens

Urvalet genom bruttolistan medför en risk för snedvridet resultat då enkäten ska undersöka användningen av RBP bland renskötare. Eftersom personerna på bruttolistan någon gång varit på information eller utbildning om RBP finns en risk att enkätsvaren endast fångar upp de personer som har eller har haft ett intresse i RBP, och således kan missa de personer som inte använder eller är negativa till verktyget (gäller också enkät 1.2). I samråd med handledare beslöts att detta var det bästa alternativet då det fanns en tidsbegränsning för arbetet med enkäten och kanske framförallt eftersom renskötare generellt har ett stort tryck från olika forskningsstudier och andra typer av projekt additivt till deras tidskrävande och mycket väderberoende renskötselverksamhet.

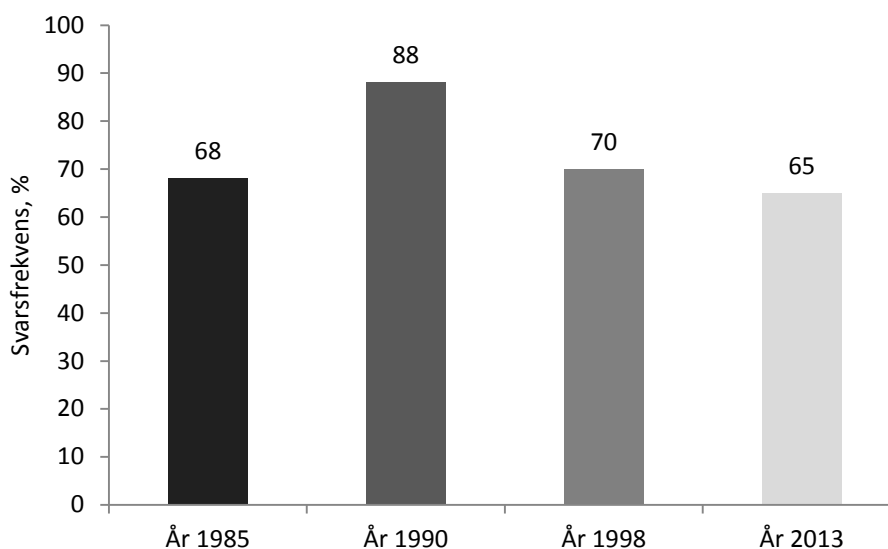
Kollision med renskötselaktiviteter (kalvmärkning) försenade svaren på enkäten eller möjligen begränsade dem. Svarsfrekvensen för de 51 samebyarna på enkät 1.1 blev 65 %. Tanken med kvantitativa undersökningar är att de ska vara generaliserbara (E-delegationen 2013).

Rapporten ” *Meddelande 6:2001, Utvärdering av samråden 1998, skogsbruk - rennäring* ” (Skogsstyrelsen 2001) baseras på en enkätstudie med samtliga samebyar i Sverige. Denna i sin tur drar paralleller till en serie studier för jämförelse av inte bara svar utan också svarsfrekvens bland samebyarna fördelat länsvis och på typ av sameby (se Tabell 2). I texten nämns att koncessionsbyarna inte varit med i tidigare studier. Studien år 1998 med en svarsfrekvens på 70 % klassificerades av författaren som ”relativ hög svarsfrekvens”. Någon diskussion om svarsfrekvensen finns inte i rapporten.

Tabell 2, Jämförelse av svarsfrekvens med avseende på geografiskt område och samebytyp (Centrala samrådsgruppen 2011).

Region/samebytyp	Antal samebyar	Svarsfrekvens, %
Jämtland/Härjedalen	7	58
Västerbotten-fjäll	5	83
Skogssamerna	9	75
Norrbotten-fjäll	10	67
Koncessionsbyarna	4	57
Summa	35	70

Centrala samrådsgruppen har utfört en studie där man använt sig av telefonintervju med stöd av ett antal strukturerade frågor (Centrala samrådsgruppen 2011). Studien ämnade kartlägga samebyarnas erfarenheter av samråd där målgruppen var samtliga samebyar. Urvalet utgjordes dock av de 43 samebyar som är medlemmar i SSR, av dessa nåddes 39 st. Räknat på Sveriges 51 samebyar blev svarsfrekvensen 70 %.

Figur 2, Jämförelse av olika samebyars svarsfrekvens från en studie i "Meddelande 6, Utvärdering av samråden 1998, skogsbruk – rennäring" samt aktuell studie år 2013 (Skogsstyrelsen 2001) (Redigerad).

Eftersom det saknas registerdata över målpopulationen är det egentligen svårt att dra några slutsatser kring svarsfrekvens från enkätundersökningen, och om resultaten representerar målpopulationen (Troost 2012). Jämför man med tidigare studier (se Figur 2) kan man dock argumentera för att svaren från enkät 1.1 har tillräckligt hög svarsfrekvens för att man skall kunna dra generella slutsatser från resultaten. Enkätsvaren är delvis beroende av de som svarat, dvs. det är troligt att de som svarat har ett visst intresse för RBP. För att ytterligare stärka studien användes fler datakällor, så som skriftliga intervjuer med utvalda renägare.

Enkät 1.2 (se bilagor) är en kvalitativ och kvantitativ enkät (Troost 2012) författad av Leif Jougda speciellt för ett stormöte i Vilhelmina oktober 2012 om RBP-konceptet där samtliga samebyar var inbjudna. Syftet med denna var att undersöka samebyarnas vilja att fortsätta

arbeta med RBP. De svarande utgjordes således av renägare. Enkäten består av fem frågor med maximalt fyra olika svarsalternativ som skall ringas in.

2.3 Intervjustudie

Intervjustudien består av två separata delar. För att kartlägga arbetsprocessen med Renbruksplan, minimera Skogsstyrelsen inverkan på arbetets resultat, samt komplettera den historiska beskrivningen av RBP valdes att kontakta ett antal personer utanför förvaltningsmyndigheten som varit mer eller mindre tongivande under utvecklingen av RBP. Urvalet har diskuterats och valts ut tillsammans med Leif Jougda, som har stor erfarenhet av liknande studier.

Samtliga intervjuer har skett utifrån en intervjuguide med sju stycken öppna frågor (jfr. Kvale 1997). Intervjuerna har gett möjlighet till reflektion och fritt berättande utifrån guiden. Den största delen av intervjuerna har varit klassiska intervjuer där samtalet spelats in, transkriberats och sammanfattats. Med anledning av detta förbehåller jag mig eventuella feltolkningar i texten. På grund av begränsningar i tid och avstånd har några intervjuer gjorts via telefon där anteckningar av svaren nedtecknades. En intervju har gjorts skriftligt via e-post.

Den andra delen av intervjustudien har gjorts med representanter från samebyarna i egenskap av användare av RBP. Representanter från två koncessionsbyar, två skogsbyar och sju fjällbyar (dvs. sju samebyar från Norrbotten, två byar från Västerbotten och två byar från Jämtlandsområdet) medverkade. En person representerade två olika samebyar. Urvalet av renägare och samebyar har gjorts i samråd med Leif Jougda, och baserats på följande kriterier:

- Renägare och medlem i sameby
- Engagerad i samebyns arbete med RBP
- Intresserad av att delge information

Det var också viktigt att intervjuar renägare från samtliga typer av samebyar och renskötselområden. Jämtland, Härjedalen och Dalarna klassificerades till samma renskötselområde (Jämtland) för att underlätta studien. Samtliga deltagare är anonyma.

Efter tidigare intervjuerfarenheter ansågs skriftliga intervjuer via e-post som det bästa alternativet där risken för feltolkning och begränsning av svaren vägdes in i beslutet. Totalt sammanställdes sju kvalitativa frågor som skickades ut via e-post till utvalda renägare efter en inledande telefon- eller smskontakt med presentation av arbetet. Svaren har i vissa fall behövt förtydligas eller kompletteras, något som också skett via mejlkontakt.

2.4 Dokument- och litteraturstudie

Grundmaterialet till kartläggningen av processen med Renbruksplan samt de händelser som är kopplad till skapandet av verktyget kommer från utredningar och offentliga dokument från regering och departement, forskningsrapporter, trovärdiga internetsidor, rapporter från Läns- och Skogsstyrelse m.m. Materialet valdes utifrån aktualitet, trovärdighet, genom att utgöra huvuddokument eller vara rekommenderade av handledare eller nyckelpersoner i studien.

Vid sökningen av relevanta dokument har utgångspunkten varit Skogsstyrelsens publicerade och opublicerade datamaterial inklusive rapporter om RBP, samt dokument tillhandahållna av Leif Jougda. Genom Regeringskansliets söktjänst har en stor mängd regeringsdokument tillhandahållits som utgjort viktiga källor i studien.

3 RESULTAT

3.1 Kartläggning av processen Renbruksplan

3.1.1 Ökad dialog mellan skogsbruket och rennäringen

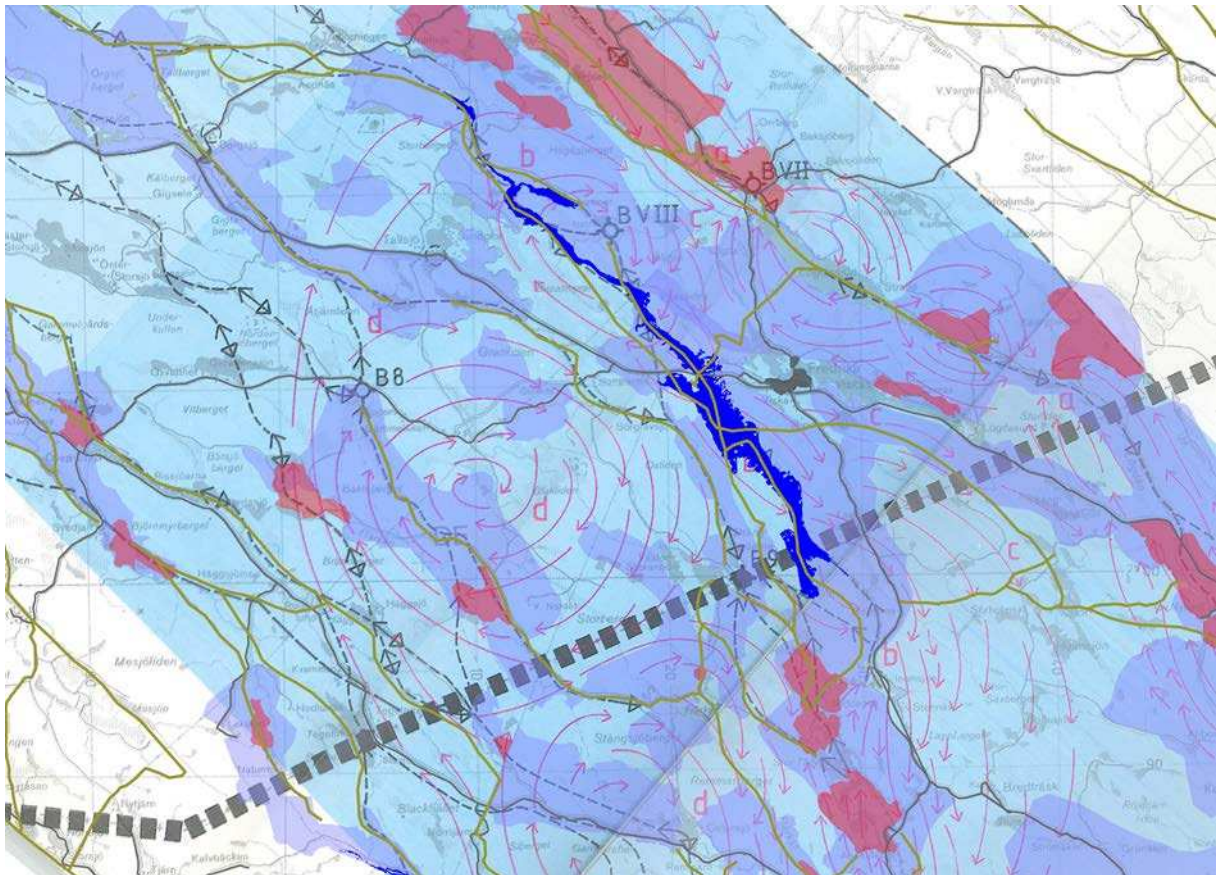
Efter intensifieringen av skogsbruket på 1950-talet fann Lantbruksstyrelsen det nödvändigt att år 1971 tillsätta en grupp, Centrala samrådsgruppen, med representanter från både ren- och skogsnäring (Jougda et al. 2011). Deras uppgift kom med tiden att inriktas på att skapa förutsättningar för effektivare samrådsförfarande mellan storskogsbruket och samebyarna. Ett av gruppens förslag till detta var att förbättra kartmaterialet och dokumentationen av rennäringen.

År 1972 genomförde Statens Planverk det s.k. fjällprojektet som inkluderade en kartläggning av renskötelsens markanvändning (Länsstyrelsen Västerbotten 2005). För ett begränsat antal samebyar i Västerbotten utarbetade Lantbruksstyrelsen i samråd med Statens Planverk en översikt av rennäringen och kommunplaneringen. Frågor om användningen av mark och vatten i renskötelsområden samt problematiken kring rennäringens markanvändning i förhållande till konkurrerande verksamheter togs upp. En proposition om fortsatt fysisk riksplanering antogs av Riksdagen 1979 (Bostadsdepartementet 1979). Samma år fick Lantbruksstyrelsen i uppdrag av regeringen att organisera det praktiska arbetet med att kartlägga samebyarnas vinterbetesmarker (Jougda et al. 2011). Detta skulle ske genom inventering av renbetet med vegetationskarta. Även inventering av de häng- och marklavsbärande fjällnära skogarna genomfördes. I och med detta arbetade man fram en samrådsmodell, den s.k. Jokkmokksmodellen, som skulle kunna tillämpas i områden som inventerats. Skogsstyrelsen utfärdade allmänna råd om skogsbrukets hänsyn till rennäringen 1982 (Jougda et al. 2011).

För skogsbruket har det sedan 1923 funnits en organisation, Svenska Riksskogstaxeringen, som haft till uppgift att inventera och kartlägga Sveriges skogar (Wilhelmsson 2007). Planering av den skogliga resursen har en lång historia som sträcker sig tillbaka till 1700-talet i Europa (Ståhl, Wilhelmsson & Lämås 1994). I Sverige har Skogsstyrelsen arbetat med s.k. skogsbruksplaner sedan 1930-talet, vilket resulterat i att skogsbolag och privata skogsägare har kunnat beskriva och planera sina marker och bestånd sedan en lång tid tillbaka.

Tankar om en kartläggning och redovisning av renskötelsområdet hade cirkulerat under en tid. År 1983 var Rennäringskommittén med och tilldelade medel till Lantbruksnämnden i Västerbotten (numera del av Länsstyrelsen) för att arbeta fram en utvecklingsplan för Vilhelmina norra sameby samt en markanvändningsredovisning (Länsstyrelsen Västerbotten 2005). Här betonades att arbetet skulle utföras i nära samarbete med samebyn. Det gjordes en prototyp över markanvändningsredovisningen ur samhällssynpunkt, inte primärt för samebyns drift (muntlig kommunikation - Lars Göran Brandt, Länsstyrelsen). Underlagsmaterialet bestod av topografiska kartor som renritats (skala 1:250 000) efter dialog med samebyn (Länsstyrelsen Västerbotten 2005). Material beskrivs som grovt och enkelt av Lars Göran Brandt, tidigare ansvarig för rennärringsfrågor på Länsstyrelsen i Västerbotten och en av de

drivande krafterna i rennäringens markredovisning. Brandt menar att trots detta så var det ett stort steg framåt för många, och att folk verkligen började förstå samebyarnas omfattning och struktur.

Figur 3, Sammanslagning av markredovisningen 1983 över Vilhelmina norra sameby och samebyns aktuella RBP med beteslandsindelning från 2013. Viktiga områden visas med: cirkulerande pilar 1983; röda områden 2013. (Redigerad av Per Sandström & Stefan Sandström)

Britt-Mari Nordstand, Länsstyrelsen i Jämtland, skriver i PM:et ”Vårt uppdrag med Ren2000 och dess underlag” (2006) att den första generationens markanvändningsredovisningar upprättades som krav i och med tillkomsten av plan- och bygglagen och naturresurslagen 1987 (ingår nu i Miljöbalken). Jordbruksverket utfärdade i och med detta uppdrag om redovisning av rennäringens enskilda intresse dvs. samebyarnas markanvändning, samt förslag till rennäringens allmänna intresse – riksintresseområden (Nordstand 2006). Rennäringens riksintresseanspråk skulle utgöras av områden som hade högsta skyddsvärde utifrån varje samebys hela årscykel (särskilt flyttleder, kalvningsland och områden med viktiga betesförhållanden). Lantbruksnämnderna i Norrland tilldelades således medel för framtagande av markanvändningsredovisningar och förslag till riksintesseområden för varje sameby. Enligt Leif Jougda var riktlinjen för omfattningen av riksintessen maximalt 30 % av det totala renskötselområdet (muntlig kommunikation – Leif Jougda).

De tidiga markanvändningsredovisningarna beskrev i likhet med utvecklingsplanen för Vilhelmina norra sameby i grova drag hur samebyarna använde sina marker, men saknade nödvändig information om betestillgång, markens avkastningsförmåga, störning från annan

markanvändning och beståndsattribut så som skogens ålder, sammansättning etc. (se Figur 3) (Jougda et al. 2011). All dokumentation om markanvändningen utgjordes i början av papperskartor, något som var både otympligt och tidskrävande att jobba med enligt Brandt (muntlig kommunikation).

I och med den tekniska utvecklingen och datorns intåg under 80- och 90-talet skapades möjlighet att hantera det omfattande kartmaterialet som utgör renskötselområdet i Sverige på ett lättare sätt. År 1997 togs ett gemensamt beslut av de svenska och norska regeringarna om upprättande av en svensk-norsk renbeteskommission där underlaget baserades på de då digitaliserade markanvändningsredovisningarna (Nordstand 2006). Länsstyrelserna fick efter detta arbete tillgång till något som kallades rennäringens kartsåg (applikation i programvaran ArcView 3.2) och som innehöll rennäringens markanvändning, vegetationsdata och geografisk grundinformation. Lagringen av materialet kom senare att samlas i en för länen gemensam databas, Ren2000.

Den nya myndigheten Sametinget inrättades år 1993, men övertog ansvaret för markanvändningsredovisningen och Ren2000 först år 2006. Materialet bearbetades och förändrades för att bli mer lätthanterligt, och år 2007 bytte projektet därmed namn till iRenmark. I regeringens anslag 1:28 ”Främjande av rennäringen” ingick arbetet med att redovisa markanvändning, riksintressen och marker som är särskilt värdefulla eller känsliga för renskötseln (Miljödepartementet 2009). Detta arbete, med tillägg för marker särskilt värdefulla för natur- och kulturmiljövården, återkom i regeringens regleringsbrev till Sametinget för budgetåret 2013 (Landsbyggsdepartementet 2012).

3.1.2 Renbruksplanen - från tanke till verklighet

Inom rennäringen har det inte funnits någon tradition av egen dokumentation av sin markanvändning (Moen 2006). Eftersom den samiska befolkningen kan sägas ha saknat skriftspråk fram till 1950-talet har mycket av den traditionella kunskapen om landskapet och naturen förts vidare genom talspråk (Samiskt informationscentrum 2014c). I och med de allt fler markintressenterna i Norrland väcktes tankar hos rensköterna själva om ett verktyg för att visa på rennäringens markanvändning berättar Leif Jougda.

Lars Göran Brandt nämner Lars-Petter Niia som en renskötare han stötte på under 70-talet som funderade på och försökte beskriva den norrbottniska samebyn Gabnas brukande av sina marker (muntlig kommunikation – Lars Göran Brandt). Tankar fanns hos flera personer inom rennäringen men det var under mitten av 90-talet hos renägare Åke Larsson i Malå sameby som tanken om ett verktyg för att kartlägga och planera renskötseln gick från frö till planta. Åke själv säger att han länge hade funderat på hur man kunde visa på renskötselns behov av markerna och problematiken kring det ojämställda förhållandet mellan rennäring och, det för staten ekonomiskt viktiga, skogsbruket. Tanken om verktyget för detta ändamål fick han en dag när han satt och betraktade sina renar. I hemmet diskuterade han senare sina tankar med dottern Helén som arbetade på Länsstyrelsen i Västerbotten med just markanvändning. Helén tog med sig tankarna om ett ”renbetesskötselplan” och återgav dem för sin chef på Länsstyrelsen Lars Göran Brandt (muntlig kommunikation – Helén Larsson). Lars Göran fann

Åkes tankar intressanta, och efter arbetet med utvecklingsplanen och markanvändning i Vilhelmina fanns det också en vilja att ta detta ett steg längre (muntlig kommunikation – Lars Göran Brandt). Nu ville man göra något som primärt skulle komma renägarna till gagn och som de kunde använda i sin verksamhet. Leif Jougda på Skogsstyrelsen, som hade arbetat med markanvändningsfrågor och en viktig anknytning till skogsbruket, involverades och blev senare projektledare. Leif föreslog uttrycket Renbruksplan i stället för renbeteskötselplan, dels med tanke på likheterna med skogsbrukets Skogsbruksplan men också för att renbruk handlar om mer än bara bete.

Återigen vände sig Länsstyrelsen i Västerbotten till Vilhelmina norra sameby och Malå skogssameby för att i dialog med dessa ta fram prototyper för de båda samebyarnas renbruksplaner (muntlig kommunikation – Lars Göran Brandt). En central del var att göra materialet hanterbart, för detta tog man hjälp av Cartesia i Lycksele. I övrigt var det flera personer om var involverade och starkt bidragande till projektets utveckling. Brandt vill lyfta fram Bror Saitton som en viktig person då han hjälpte till med metoden för beteskartläggningen. Avgörande var dock att samebyarna var drivande och delaktiga eftersom arbetet gjordes för deras skull. Man jobbade utifrån vad som var viktigt för samebyarna. Dåvarande ordförande i Vilhelmina norra sameby, Karin Baer, var en av de mer framträdande personerna, men många var som sagt involverade i arbetet.

I förstudien av Hemberg (nu Jougda) som publicerades 1999 skriver man att, citat:

”Renbruksplanen är avsett bli ett användarvänligt dataverktyg för i första hand samebyar och enskilda rennäringsföretagare på samma sätt som skogsbruksplanen är ett verktyg för den enskilde skogsägaren” (Hemberg 1999, s.2).

Studiens syfte var att utvärdera erfarenheter kopplade till markanvändningskartläggning och tillsammans med ny GIS-teknik utreda om det fanns en möjlighet att i full skala ta fram renbruksplaner.

3.1.3 Renbruksplan blir regeringsuppdrag

Renbruksplanen skulle vara en fortsättning på arbetet med markanvändningsredovisningar av Länsstyrelsen. Det skulle baseras på analys av satellitbilder tillsammans med provytetaxering och kartering. Ett försök med satellitbaserad renbetesinventering hade gjorts i Västerbotten 1996 (Hemberg 1999). Det resulterade i högupplösta skattningar av renbetet, men kunde göras på kort tid och kostnadseffektivt. Det gjorde det också möjligt att se förändringar i renbetestillången över tid.

Som nämnts tidigare var en förutsättning för Renbruksplanen att dess omfattande material av fotografiska bilder och information var enkelt att hantera. Detta avhjälpes genom att man byggde en egen GIS-programvara, RenGIS (baserad på Arcview 3 och senare Tatuk (skriftlig kommunikation – Bengt Näsholm)), samt utrustade samebyarna med datorer (Jougda et al. 2011).

Efter förstudien fick projektet medel från Statens jordbruksverk, forskningsprogrammet RESE via SLU och bygdemedel (Hemberg 2000). Detta möjliggjorde att arbetet år 2000 kunde dra igång på riktigt och att ett samarbete mellan Malå sameby, Vilhelmina norra sameby, Länsstyrelsen i Västerbotten, Skogsstyrelsen i Västerbotten, Sveriges Lantbruksuniversitet och Norsk institutt for Naturforskning i Tromsø (NINA) kunde inledas (Hemberg 2000). Valet av samebyar föll sig naturligt eftersom engagemanget och arbetet utgick från Västerbotten, Leif jobbade i Vilhelmina och Helén och Åke Larsson hade koppling till Malå. Intresset som visades från samebyarna var förstås viktigt, annars var det enda krav man egentligen hade att det skulle vara en fjäll- respektive skogssameby enligt Leif Jougda (muntlig kommunikation).

År 2003 började arbetet med att upprätta Renbruksplaner för ytterligare fyra samebyar; Tåssåsen, Östra Kikkejaure, Vilhelmina södra, och Sirges (Jougda et al. 2011). Nya finansiärer i form av Rymdstyrelsen och storskogsbruket (Holmen skog, SCA skog, Statens Fastighetsverk, Stora Enso, Sveaskog) bidrog med pengar i projektet tillsammans med det egenfinansierade arbetet från samebyarna.

Arbetet med Renbruksplaner utvecklades och förfinades, vilket år 2004 blev presenterat för och uppmärksammat av dåvarande näringsdepartementet som ansåg att RBP var ett, citat: ”positivt inslag för att förbättra dialogen mellan skogsbruk-rennäring” (Jougda et al. 2011, s. 4). Detta föll inom ramarna för 2005 års nationella sektormål för mångbruk och sociala värden som fastslog att samebyarna borde utföra en beteslandsindelning över värdefulla betesområden för att förbättra hänsynen till rennäringen (Skogsstyrelsen 2005). För de samebyar där en beteslandsindelning redan fanns skulle skogsbruket särskilt beakta dessa vid skogsbruksåtgärder. Målet klargjorde också vikten av ett bra planeringsunderlag vid samråd. Man pekade på att skogsbruket hade möjlighet till planer i olika geografiska skalor (t.ex. grön skogsbruksplan och ekologiska lanskapsplaner), men att samebyarna saknade något motsvarande (Skogsstyrelsen 2005).

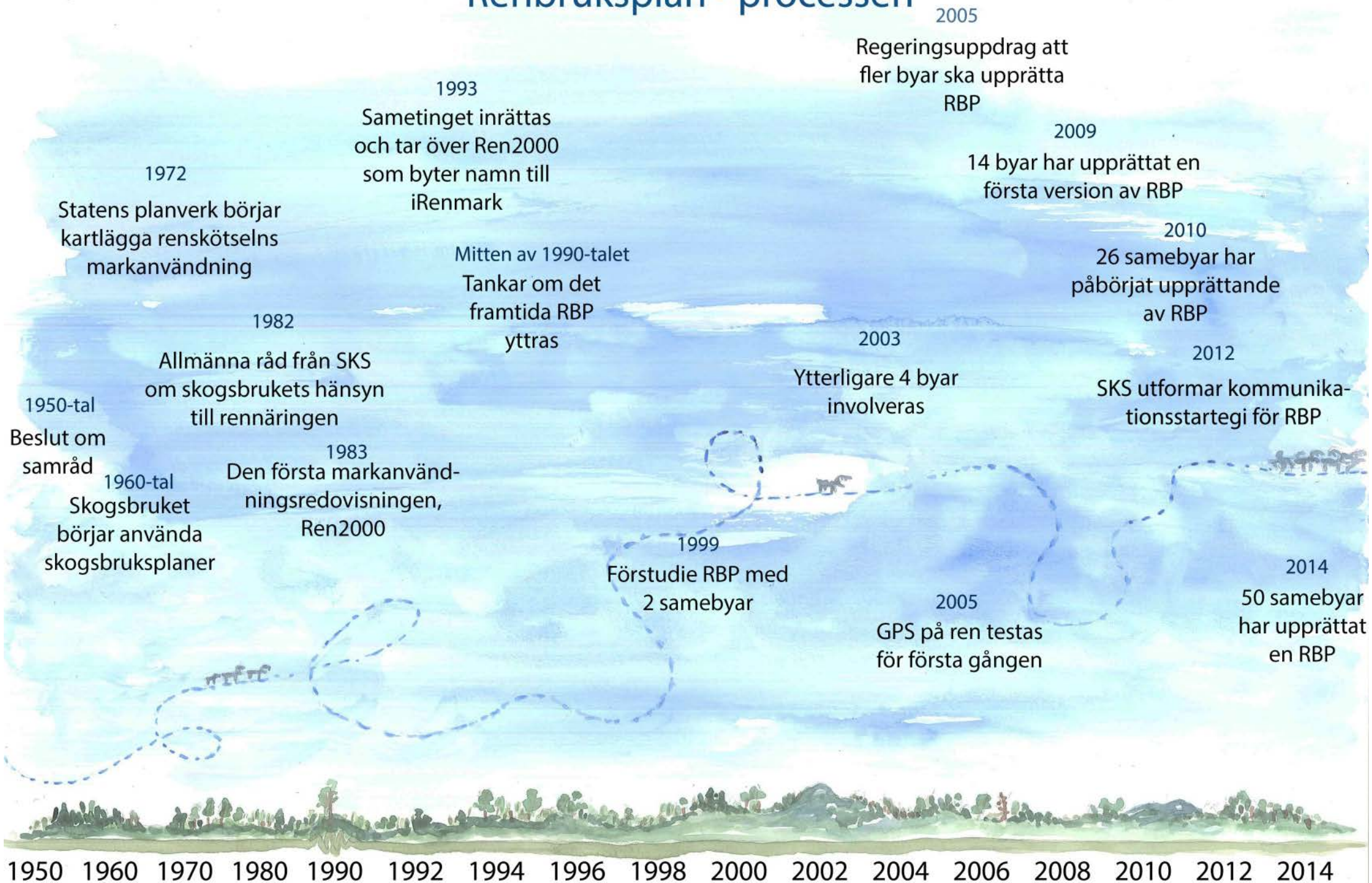
Skogsstyrelsen i samverkan med Sametinget tilldelades således regeringsuppdrag om samverkan mellan rennäring – skogsbruk för perioden 2005-2014 (Skogsstyrelsen 2013c). Projektets övergripande syfte var att, citat: ”stödja samebyarnas arbete med att upprätta och nyttja renbruksplaner” (Skogsstyrelsen 2013c). Arbetet med att kvalitetssäkra RBP började 2010 (Skogsstyrelsen 2010). Skogsstyrelsen har parallellt med detta fått i uppdrag att observera hur samråd mellan skogsbruk och rennäring fungerar. De har även ett gemensamt uppdrag tillsammans med Sametinget att stödja initiativ för samverkan och dialog mellan näringarna, där Renbruksplanen lyfts fram som ett viktigt verktyg (Landsbygdsdepartementet 2010).

Målet med Renbruksplaner har uppdaterats allteftersom, och i dagsläget är det uttalade målet från Landsbygdsdepartementet att alla Sveriges 51 samebyar ska ha upprättat en grundversion en Renbruksplan senast 2014. Renbruksplanen ska även kunna användas vid samhällsplanering, miljökonsekvensbeskrivningar och på detaljnivå vid skogsbruk, vindkraft, gruvprospektering m.m. (Jougda et al. 2011).

År 2010 hade 26 samebyar påbörjat arbetet med upprättande av renbruksplaner. I dag, år 2014, är det 50 samebyar som jobbar med sina renbruksplaner, vilket innebär att drygt 20 miljoner hektar kartlagts inom Sveriges renskötselområde (Skogsstyrelsen 2011).

3.1.4 Tidslinje

Renbruksplan - processen

Figur 4, Viktiga årtal i RBP-processen. Illustration: H. Vestman

3.1.5 Grundtanke och syfte med Renbruksplan

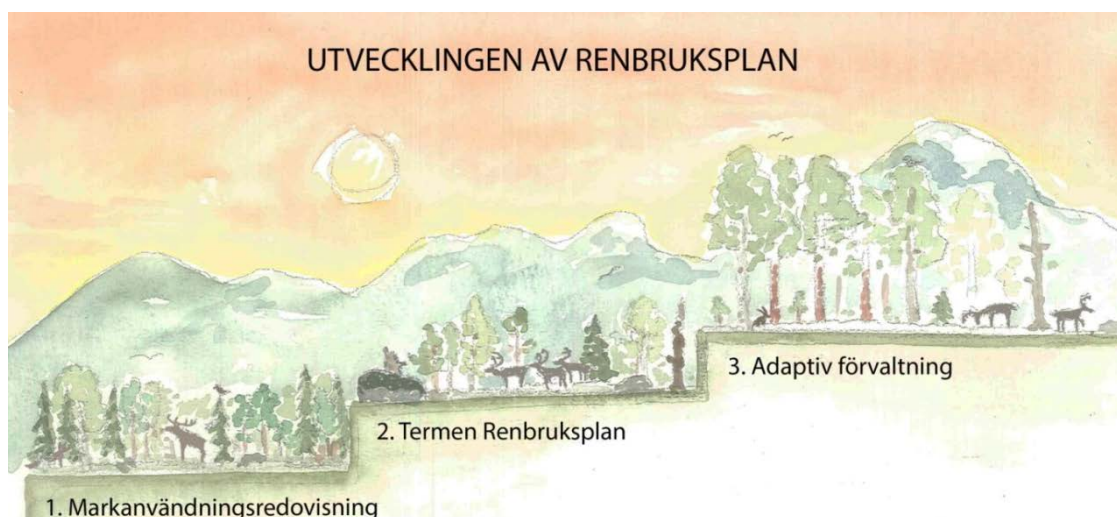
En övergripande förhoppning med Renbruksplanens material är att det ska bidra till att minska intressekonflikterna som finns mellan rennäringen och andra markanvändare (Jougda et al. 2011). Man hoppas även att verktyget, och kanske specifikt den tillhörande utbildningen för renskötare och personal inom skogsbolagen, skall öka kunskapen om andra markanvändares förutsättningar och begränsningar.

Den ursprungliga målsättningen eller syftet med projektet Renbruksplan var att:

- 1 Förbättra underlaget för operativ renskötsel
- 2 Förbättra underlaget för samrådsdiskussioner med andra markanvändare, främst skogsbruket.
- 3 Kombineras och utbyta data med samebyar och andra aktörer

Man påpekade även att verktyget skulle vara portabelt och kunna användas av i första hand samebyar/vintergrupper (sita) och enskilda rennäringföretag oavsett geografisk hemvist (Skogsstyrelsen 2003). Eller som Lars Göran Brandt (muntlig kommunikation) enkelt uttrycker det absoluta målet med RBP:

”Att ge samebyarna eller renägarna ett verktyg så de kan förvalta sina egna marker, ett mer raffinerat sätt än att bara samla information i huvudet och egna iakttagelser på marken. På lång sikt har syftet naturligtvis även varit att ge rennäring och samebyar större möjlighet att existera på samma villkor som andra näringar, samt få en ekonomisk hållbar lönsamhet på sin verksamhet”.

Figur 5, Beskrivning av RBP-processen i tre steg; Markanvändningsredovisning, Termen Renbruksplan, Adaptiv förvaltning. Illustration: H. Vestman

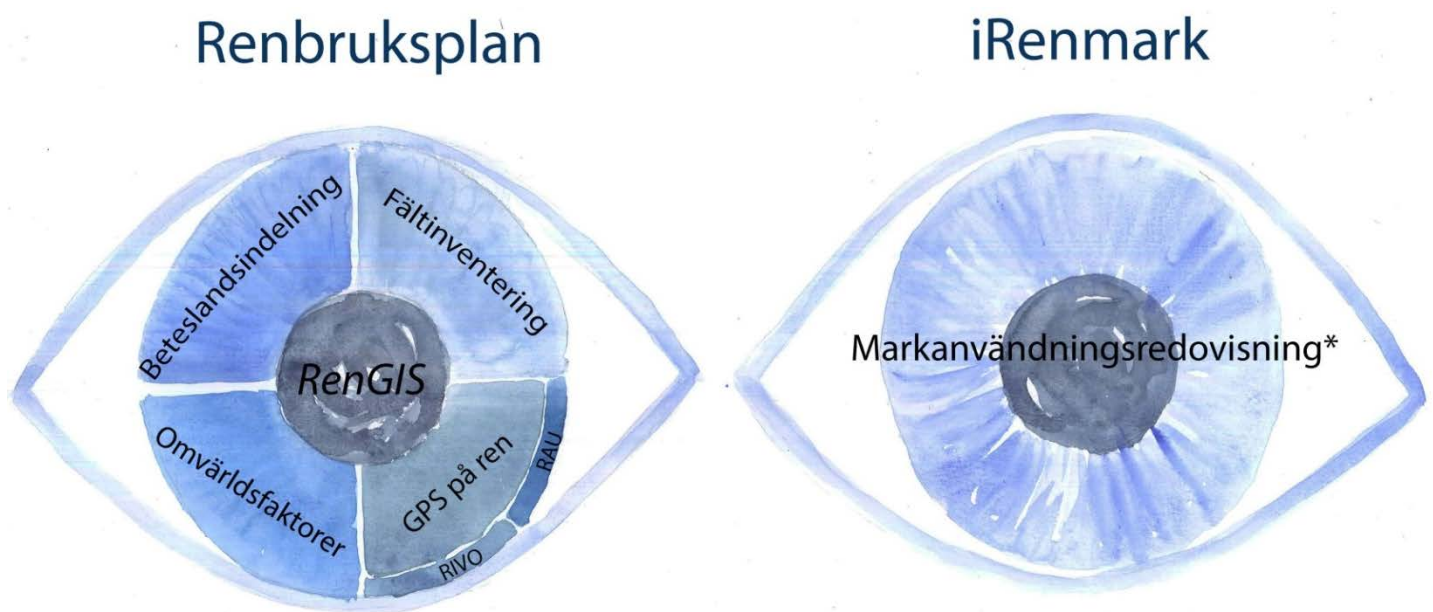
Enligt bland annat Brandt och Näsholm som varit inblandade under RBP:s utvecklande så har arbetet aldrig varit särskilt planerat. Jougda instämmer men vill också understryka att ett s.k. underifrånperspektiv alltid funnits där arbetet skett i dialog med samebyarnas representanter (muntlig kommunikation). Brandt pratar om utvecklingen av Renbruksplan i tre steg (se Figur 5) där det första grundläggande steget utgjordes av markanvändningsredovisningen som

senare utvecklades i iRenmark. Steg nummer två handlade om att ta fram ett instrument för skydd av renbete och ge renskötarna tillgång till verktyget för att kunna sköta sina marker. Termen Renbruksplan definierade arbetet. Det tredje steget som man ännu inte tagit fullt ut handlar om att med RBP som verktyg hitta en metod för uthålligt bruk av marken, adaptiv förvaltning, där tillgång och brukande är i balans.

3.1.6 Att upprätta en Renbruksplan

Markanvändningsredovisningen utgör alltså grunden i iRenmark och visar bl.a. flyttleder, svåra passager och renskötselänläggningar (Jougda et al. 2011). Detta material är tillgängligt i RenGIS, d.v.s. det datorbaserade geografiska informationssystemstödet som används för att upprätta och använda en Renbruksplan. iRenmark kan fungera som ett stöd för samebyn vid beteslandsindelningen i Renbruksplanen.

iRenmark är en översiktlig kartering och visar ett normalår (dvs. om alla faktorer är relativt ”bra”), skala 1:250 000, medan RBP kan anpassas till en nivå (beståndsnivå) som passar för jämförelser med exempelvis andra näringar som skogsbruket enligt Peter Benson, GIS-ansvarig Sametinget. Det finns även möjlighet att visa på säsongsskillnader i RenGIS med hjälp av renens rörelsemönster.

*Publik data

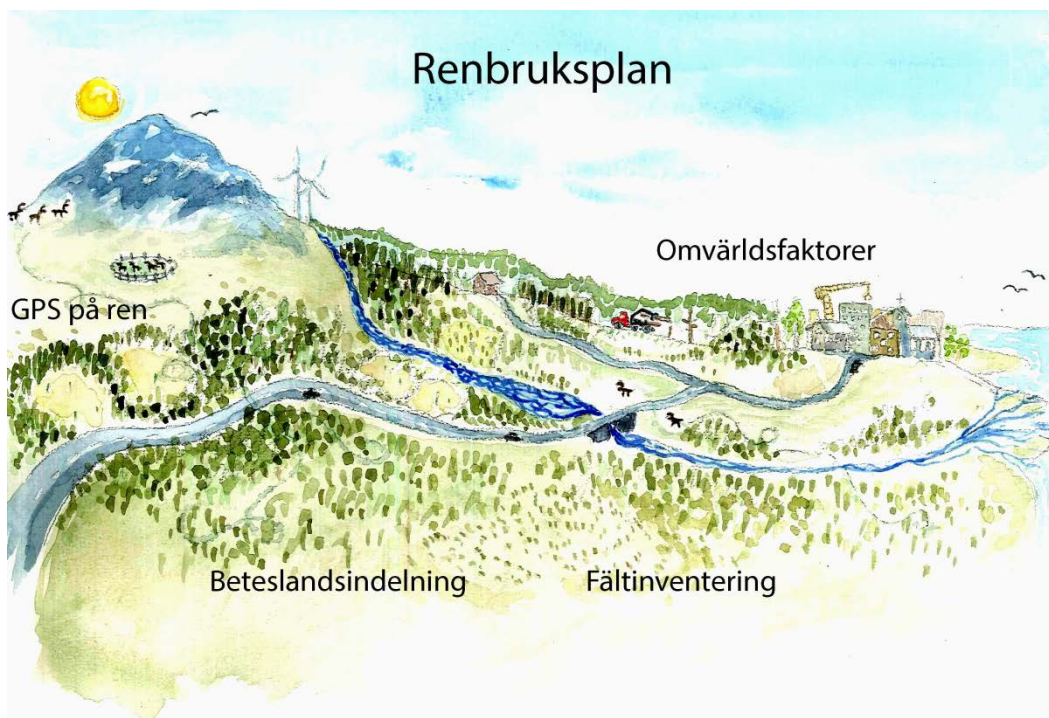
Figur 6, Två ögon ser bättre än ett. RBP och iRenmark kombineras för att se hela landskapsbilden. Illustration: H. Vestman

Framtagande av Renbruksplan i samebyarna har skett genom tre olika inriktningar: Upprättande av planer, kompetensutveckling och systemutveckling för RenGIS (Jougda et al. 2011). En fjärde inriktning, RBP-konceptet, är var man befinner sig i dagsläget och arbetar för vidare finansiering och utveckling av samebyarnas RBP och Sametingets iRenmark (Skogsstyrelsen 2013a).

För att uppnå målen och skapa en Renbruksplan skall ett användarstyrt arbetssätt tillämpas där samebyarnas egna insatser genererar resultaten (Jougda et al. 2011). En bra Renbruksplan är ett mångfacetterat verktyg som är under ständig utveckling. De fyra grundläggande delarna som slås samman i RenGIS utgörs av; beteslandsindelning, renbetestaxering/fältinventering, omvärldsfaktorer och GPS på ren.

Beteslandsindelning

Det första steget består i att en sameby klassificerar sina marker utifrån betestillgång under de åtta årstiderna (Löf et al. 2012), en så kallad beteslandsindelning. I beteslandsindelningen kartläggs hela samebyns markinnehav baserat på lokal kunskap och fjärranalysteknik. Renskötarna digitaliserar och klassificerar direkt på datorskärmen betestrakt, kärn- och

Figur 7, Renbruksplanens olika beståndsdelar som sammankopplas för att få ett landskapsperspektiv. Illustration: H. Vestman

nyckelområden med en satellitbild som bakgrund.

Fältinventering

Under barmarkssäsong utför samebyn renbetestaxeringen, där de i fält inventerar de klassificerade markerna för att kartlägga och säkerställa betestillgången, vilket innebär att man inventerar betesstatus (mängden renlav, hänglav, marklav, skogliga åtgärder etc.).

Omvärldsfaktorer

Den tredje delen och sista pusselbiten i Renbruksplanen utgörs av omvärldsfaktorer som visar annan markanvändning och faktorer som kan påverka renskötselområdet. Denna del av RBP:n namngavs först som ”störningsfaktorer”, men eftersom skogsbruket ansåg att de inte utgjorde en störning ändrades namnet (muntlig kommunikation – Leif Jougda). Data över omvärldsfaktorer tillhandahålls ofta från olika myndigheter, och kan exempelvis röra sig om rovdjursrevir, skogsbruk, gruvområden eller turistanläggningar.

GPS på ren

För att ytterligare stärka informationen om beteslandsindelningen och Renbruksplan kan samebyarna införskaffa ett antal halsband utrustade med GPS-sändare till utvalda renar. Dessa rapporterar renarnas positioner i landskapet direkt till rensköterna, men man kan även välja att spara spåren i RenGIS för att visa på renens spatiala och temporala rörelsemönster.

Tekniken testades inledningsvis på enstaka renar i Malå sameby innan Vilhelmina norra sameby år 2005 testade sätta GPS-sändarhalsband på ren i stor skala. Detta skedde i samarbete med Sveriges Lantbruksuniversitet och företaget Followit. GPS på ren utgör en viktig del i diskussionen med andra markanvändare eftersom det svart på vitt visar områden där renen rör sig. Tekniken har dock fortfarande vissa problem och är en relativt dyr investering för en sameby. I dagsläget är det ett 30-tal samebyar som använder eller testat tekniken med GPS-halsband på ren (Skogsstyrelsen 2013b).

RIVO och RAU

GPS-halsbanden på ren har gjort det möjligt att utveckla nya analysverktyg, så som RIVO och RAU. RAU står för Renskötsel-Aktivitets-Uppdatering och innebär att renskötaren kan addera specifik information till renarnas enskilda positioner (Jougda et al. 2011). Per Sandström, forskare på SLU och en av skaparna av verktyget RAU förklarar det som en slags dagbok över renskötseln (muntlig kommunikation – Per Sandström).

RIVO betyder av Renar Identifierade Viktiga Områden och ger möjlighet till hemområdesberäkningar (med Brownian Bridge metoden) av de områden som nyttjas mest av renarna (Löf et al. 2012). Positionerna från flera års RIVO-renar kan ge en bra bild över samebyns markanvändning. Detta kan de sedan på ett pedagogiskt sätt kommunicera till andra aktörer, och möjligen öka trovärdigheten ytterligare för informationen i RBP:n. I och med all positionsdata från GPS-halsbanden har även ett positionsdatabassystem skapats som utgör en gemensam plattform för RIVO och RAU, och där man kan checka in och ut data. I dagsläget är det endast Vilhelmina norra sameby som använt sig av RAU och RIVO.

Kommunikationsstrategi

För att förbättra samrådsförfarandet kom önskemål från samebyarna om en typ av manual eller checklista för hur man ska hantera samråden med andra markaktörer (Esselin 2012). I början av 2012 utformade därför Skogsstyrelsen en kommunikationsstrategi specifikt för samråden mellan skogsbruk och rennäring, men som även kan användas i diskussion med

andra markaktörer. Förhoppningen med kommunikationsstrategin var att den skulle ge förslag på hur samebyarna bör arbeta före, under och efter samråd för att maximera utfallet och skapa en god dialog med motparten utifrån Renbruksplanen. En tidig utvärdering av manualen visade att den ännu inte anammats fullt ut av samebyarna, dels på grund av att många byar fortfarande fokuserade på upprättandet av användbara Renbruksplaner men också för att många tyckte att man redan hade bra dialoger med skogsbruket (Wennström & Vestman 2012). Utvärderingen fann således att kommunikationsstrategins har sin viktigaste funktion vid utbildning samt samråd där man upplever kommunikationen dålig. Ett ökande tryck från andra markaktörer så som gruvnäring och vindkraft kan möjligen innebära ett ökat behov att strategisk och god kommunikation i framtiden.

3.1.7 Exempel på användande av RBP

Som nämnts tidigare i texten skapades Renbruksplanen som en reaktion av rennäringens och skogsbrukets diskussioner och skilda åsikter. Under de inledande åren var därför skogsbruket den omvärldsfaktor som arbetet, medvetet eller omedvetet, kretsade kring vid datainsamling och utbildning. Flera studier och undersökningar har också visat att relationen och samråden mellan skogsbruk och rennäring har ökat och förbättrats under Renbruksplan-processen, även om det kan finnas flera bidragande orsaker till detta (Hemberg 2001; Persson 2001; Hamilton 2003; Centrala samrådsgruppen skogsbruk/rennäring 2011; Wennström & Vestman 2012). I takt med den ökande konkurrensen om markområdet i Norrland och datorutvecklingen har fler omvärldsfaktorer inkluderats i Renbruksplanen, bl.a. gruvprospekteringar och vindkraftsetableringar med tillhörande infrastruktur.

Dokumentation av konkret användning av Renbruksplaner utgörs främst av samebyarnas och de motstående parternas mötesdokument. Olofsson och Granström (2013) redovisar i sitt arbete ”*Användningen och betydelsen av RenGIS i samrådsprocessen med andra markanvändare*” exempel på funktionen av datasystemstödet RenGIS och konceptet Renbruksplan vid samråd mellan Girjas sameby och aktuell kommun, samt samråd mellan Vilhelmina norra sameby och ett skogsbolag. Majoriteten av samebyrepresentanterna och de samrådande parterna upplever att RBP och RenGIS förtydligar rennäringens behov och åsikter. GPS på ren är den funktion som bidrar mest till den positiva utvecklingen i samrådsdiskussioner.

Konkret kan ett samråd mellan en sameby och ett skogsbolag se ut enligt följande exempel som är baserat på ett samråd mellan Vilhelmina norra sameby och SCA 2011 (Jougda 2011):

Samråd om 205 avverkningsobjekt, 17 skogsbilvägar och 14 gödslingsobjekt. Deltagare är 2 representanter från skogsbolaget, 4 samebyrepresentanter och personal från Skogsstyrelsen.

På rummet –

1. Samebyns representanter förbereder sig internt innan samrådet.
2. Samebyn hälsar välkommen och visar en presentation utifrån sin RBP som avslutar i aktuellt område för dagens samråd. RenGIS (kartfunktionen) används för förtydligande.

3. Diskussion om tolkning av satellitbilder och beståndsegenskaper följer med stöd av GPS-punkter. Ett antal renars rörelsemönster visas på diskuterade nyckelområden.
4. Skogsbolaget förklarar hur de jobbar och planerar. Detta görs med fördel innan varje samråd.
5. Diskussion om bolagets planerade avverkningsobjekt.
6. En öppen och bra diskussion om olika skogsvårdsåtgärder och renskötsel där båda parter visar respekt för varandra.
7. Samråd om de minst ifrågasatta avverkningarna utanför kärn- och nyckelområden, följt av kärnområden och slutligen nyckelområden där samebyn krävt fältsyn.
8. Efter ett antal timmar är 82 av 205 avverkningsobjekt lösta, 34 objekt var lösta genom mejlkontakt redan innan samråd, 89 objekt är kvar för fältsyn.

I fält –

9. Samma dag eller vid senare tillfälle genomförs fältsyn då objekten besöks och diskuteras.
10. Långsiktig planering med konkreta förslag och spatiala och temporala korrigeringar från samebyn till skogsbolaget om hur objekten ska hanteras. RBP och RenGIS utgör här ett viktigt planeringsverktyg för samebyn. Skogsbolaget får tillgång till samebyns beteslandsindelning och sänder själv underlag till samebyn med shape-filer på objekten (detta görs med fördel innan samrådet).
11. Nytt mötesdatum för uppföljning av kvarstående objekt bestäms.

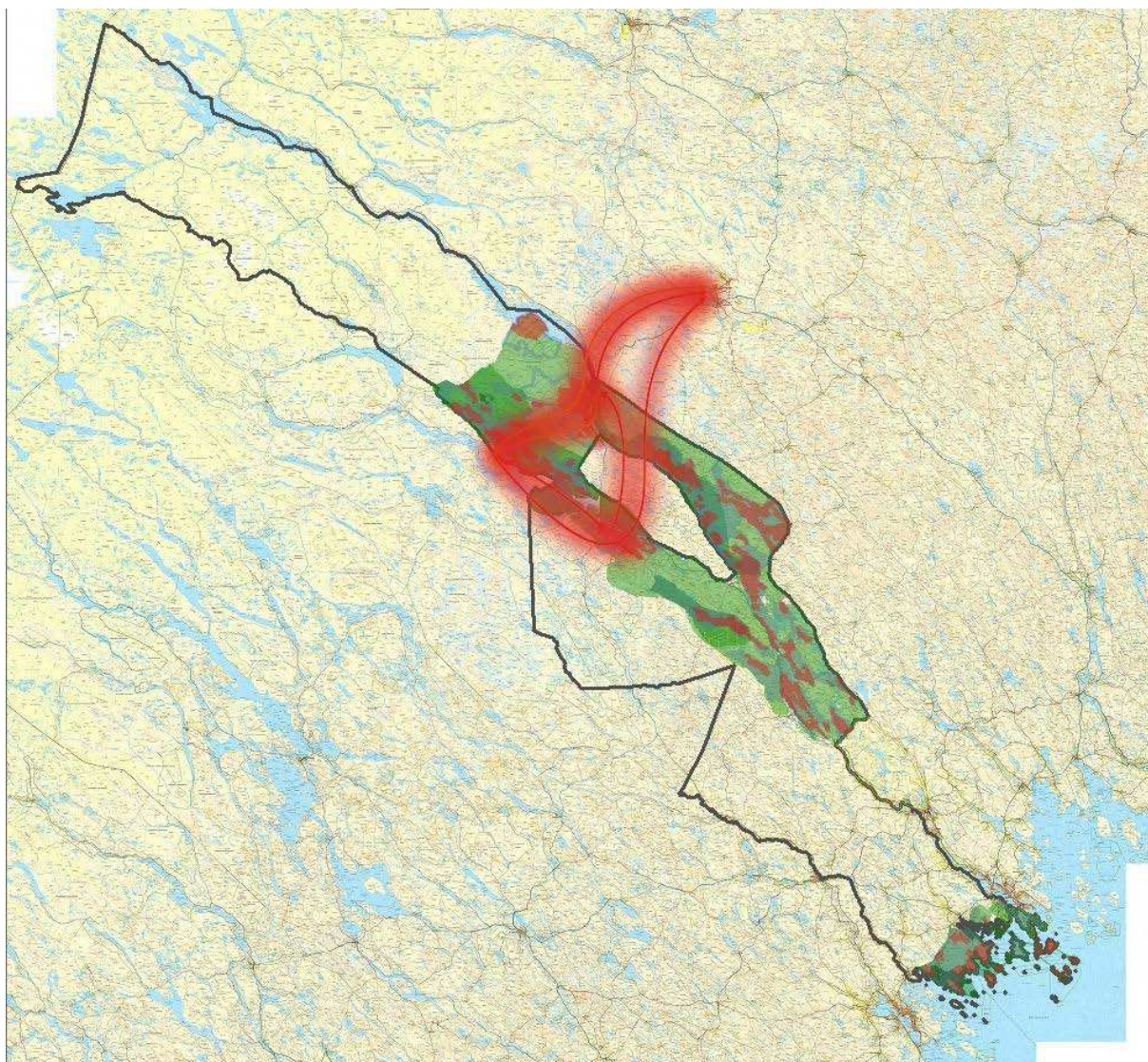
På rummet –

12. Uppföljningsmöte. Dialog om konstruktiva förslag. Förhoppningsvis är båda parter mer eller mindre nöjda med de gemensamma lösningarna.

Ett exempel på användningen av RBP i ett ärende med en annan typ av markaktör är den eventuella gruvetableringen i området Gállök (Kallak) utanför Jokkmokk i Norrbotten. Bolaget Jokkmokk Iron mine AB (JIMAB), som är ett dotterbolag till engelska Beowulf mining PLC, avser bedriva gruvverksamhet med tillhörande transportsystem i ett område som är riksintresse-klassat för rennäringen samt nyckel- och kärnområden inom samebyn Sirges (Yttrande Sirges sameby 2013). Det berör även direkt eller indirekt samebyarna Jåhkågasska tjielldes, Sierru, Tuorpu och Udjta. Samebyarna, gruvbolaget och Bergsstaten (handläggare och beslutar om ärenden som rör utvinning av mineral i Sverige) har olika uppfattning om en gruvans påverkan på renskötseln. Vilken sida som har juridiskt rätt till marken är också omtvistad då två riksintressen ställs mot varandra (rennäring respektive mineralutvinning). För att styrka sina argument har Sirges sameby använt sig av sin RBP i ett yttrande till Bergsstaten. I skrift beskriver man samebyn, dess marker och konkurrerande markanvändare, för att förtydliga och illustrera detta finns kartbilder med samebyns beteslandsindelning, gruvområdet och de tilltänkta transportvägarna (se Figur 8). Utfallet av yttrandet väntas.

Ett ytterligare exempel på användning av RBP återfinns i förvaltningen av Världsarvet Laponia. Enligt förvaltaren Jan-Erik Länta kommer verksamheten att använda sig av berörda samebyars renbruksplaner vid skapandet av ett Laponia-GIS, som skall göra geografiskt

kopplad information lättillgänglig både för förvaltningen och för andra som söker information i området.

Figur 8, Planerad gruvverksamhet med transportvägar inom Sirges sameby i Norrbotten illustrerat med hjälp av RBP. Markerat område är Sirges sameby med beteslandsindelning. Röda linjer är gruvbolagets föreslagna transportvägar. Bild: Jonas Vannar, Sirges samebys yttrande till Bergsstaten (2013)

3.1.8 Finansiering

För att nå målet med upprättande av planer för samebyarna budgeterade regeringen projektet 10 miljoner för perioden 2005-2010 och ytterligare 8 miljoner kronor för åren 2011-2014 (Jougda et al. 2011). Den sammanlagda kostnaden för uppstart av renbruksplaner för Sveriges 51 samebyar beräknas ligga kring 36 miljoner kronor (se Tabell 3). Omräknat per areal av Sveriges renskötselområde, som omfattar drygt 20 miljoner hektar land (Riksskogstaxeringen 2009), innebär det att den svenska staten tillsammans med andra intressenter satsat mindre än 2 kronor per hektar.

Tabell 3, Summering av den sammanlagda finansieringen av projektet Renbruksplan. (Skogsstyrelsen, Slutrapport RBP 2000-2002; Rapport 6 2011: Renbruksplaner 2005-2010; muntlig kommunikation - Leif Jougda)

År	Medel (Mkr)	Aktör
2000-2002	3,6	Jordbruksverket
	0,5	Bygdemedel
	1,1	Övriga aktörer (<i>RESE, Svensk marktäckedata, Landcover, EU-projektet SAFE, NINA</i>)
2005-2010	6	Bygdemedel beviljat av Länsstyrelse och Sametinget
	10	Regering (<i>Näringsdepartementet</i>)
	3,05	Rymdstyrelsen, Jordbruksverket och LKAB
2011-2014	8	Regering (<i>Landsbygdsdepartementet</i>)
	0,8	Sametingets landsbygdsprogram
	0,2	Skogsstyrelsen
	3	Sametinget (" <i>klimatmiljoner</i> ")
Total Summa	36, 25	

3.1.9 Framtid

Den från regeringen finansierade projektperioden 2011-2014 är inne i sitt slutskede och framtiden för Renbruksplan är oklar. En slutrapport om RBP-processen sammanställdes i december 2013 av en arbetsgrupp bestående av representanter från Skogsstyrelsen, Sametinget, samebyar och andra sakkunniga personer. I denna ges en bakgrund och översikt av aktiviteter som genomförts, samt en utvecklingsplan och förslag till utvecklingsplan och organisation i framtiden (Skogsstyrelsen 2013a). Man föreslår en utvecklingsprocess under en 5-års period (2015-2019) för att ge förutsättningar för att kvalitetssäkra och stabilisera ett nytt RBP-konceptet med webbaserad dataplattform. Parallellt med utvecklingsaktiviteterna sker drift och förvaltning av befintliga Renbruksplaner och tillhörande redan utvecklade systemstöd. För detta arbete krävs ny finansiering, vilket också berörs i rapporten.

Slutligen diskuteras det framtida handhavandet av Renbruksplaner. I nuläget har Skogsstyrelsen huvudmannaskapet och är projektledare i samverkan med Sametinget. Nyligen har ett förslag kommit upp där Sametinget, som har ett naturligt långsiktigt intresse och engagemang för rennäringen i samhällsplanering, tar över huvudmannaskapet. Samverkan måste dock äga rum mellan Skogsstyrelsen och Sametinget, och Skogsstyrelsen måste även fortsättningsvis ha en aktiv roll i arbetet med RBP tillsammans med konsulter precis som i dagsläget. Detta bedöms ge en kontinuitet och stabilitet för verksamheten för att ajourhålla och utveckla RBP i alla samebyar (Skogsstyrelsen 2013a).

De långsiktiga effekterna av ett nytt RBP-koncept förväntas ge en verksamhetsnytta för samebyar, myndigheter och markanvändande aktörer (Skogsstyrelsen 2013a). Samebyarnas RBP och Sametingets iRenmark används ofta tillsammans i redovisningssammanhang eftersom de båda databaserna visar olika aspekter av renskötsel.

Förenklat kan man säga att RBP visar hur viktig marken är medan iRenmark visar vad marken används till. Detta gör att iRenmark ofta används vid översiktlig samhällsplanering i inledande skeenden, medan RBP används vid samråd eller i ett senare planeringsskede. Det nya RBP-konceptet ger förutsättningar för synergieffekter med ett gemensamt långsiktigt hållbart GIS-koncept för rennäringen i samhället.

3.1.10 Rennäringens adaptiva kapacitet

Eftersom rennäringen inte kan styra över miljöfaktorer, betestillgänglighet och naturliga störningar men är ytterst beroende av naturen för sin funktion och existens måste renen anpassa sig till de förhållanden som råder (SSR 2013). Detta innebär också att skötseln måste vara flexibel för olika typer av förändringar, något som kan benämnas adaptiv kapacitet. Den engelska termen *adaptive capacity* introducerades av Gunderson (2000) och förklaras som ”the system robustness to changes in resilience”. Teoretiskt kan alltså ett samhälles adaptiva kapacitet förbättra ett systems resiliens, dvs. dess långsiktiga förmåga att klara av förändring och vidareutvecklas (Holling 1973). Resiliens innefattar också förmågan att stå emot stress och förmågan att återuppbygga viktiga funktioner som gått förlorade. Sametinget ger tre bra exempel på hur begreppet resiliens kan förstås utifrån olika perspektiv inom rennäringen, nämligen renens, samebyns och renägarens:

- ”För renen kan det handla om att klara av en hård vinter med dåligt bete.
- För en sameby kan det handla om att klara av ytterligare exploateringar på samebyns betesland. Det kan gälla allt från vindkraft och gruvor till turism eller att klara av en rättstvist både ekonomisk och psykosocialt.
- För den enskilda renägaren kan det handla om att hantera stora ekonomiska förluster på grund av hög rovdjurspredation.”

(Sametinget 2013d)

Ett tydligt exempel på en faktor som påverkar renskötseln är klimatet och dess förändringar. Det finns flera studier där renskötare berättar om iakttagelser av förändrad vegetation och förändrade rörelsemönster och kalvning hos renarna på grund av väder och säsongsförändringar (Furenberg, Evengård & Nilsson 2011; Löf et al. 2012).

Det är inte bara miljöförändringar som påverkar rennäringen och det samiska samhället. Även ekonomiska förändringar i form av varierande lönsamhet inom renskötseln, sociala och kulturella faktorer som språkförbud och diskriminering har eller har haft stor inverkan (Löf et al. 2012). Som nämnts tidigare har antalet faktorer som påverkar rennäringen ökat (se avsnitt 1.2.3 Skogsbruk och rennäring, 4:e stycket). Det samiska samhället med renskötseln som en viktig beståndsdel är således ett system som har mött och kommer att möta många förändringar som påverkar dess fortsatta existens (Nilsson et al. 2010). Dess förmåga att möta dessa förändringar, den adaptiva kapaciteten, kommer därför vara avgörande för dess framgång.

Hur bedömer man då den adaptiva kapaciteten hos ett system? Genom att skapa ett ramverk med syfte att identifiera element kopplade till det studerade systemet eller samhället kan man

ringa in dess adaptiva kapacitet. Som utgångspunkt för sitt Masterarbete ”*The Influence of Gender on Adaptive Capacity: A case study from Swedish reindeer herding communities*” (Buchanan 2013) har Astri Buchanan utvecklat ett analytiskt ramverk. Ramverket delas in i olika kategorier definierade av s.k. kapital som utgör komponenter för förbättrad adaptiv kapacitet. Dessa i sin tur består av variabler och indikatorer.

Humankapital avser förändringar som förser individerna med nya tillgångar och funktionella nivåer. Den vanligaste indikatorn för humankapital i bedömning av adaptiv kapacitet är utbildning (Cutter et al. 2010; Wall & Marzall, 2007; Klenk et al., 2011). När samhällen och system utsätts för händelser där den adaptiva kapaciteten testas är utbildning ofta en nödvändig faktor för lyckad anpassning till förändringen (Morrow, 2008).

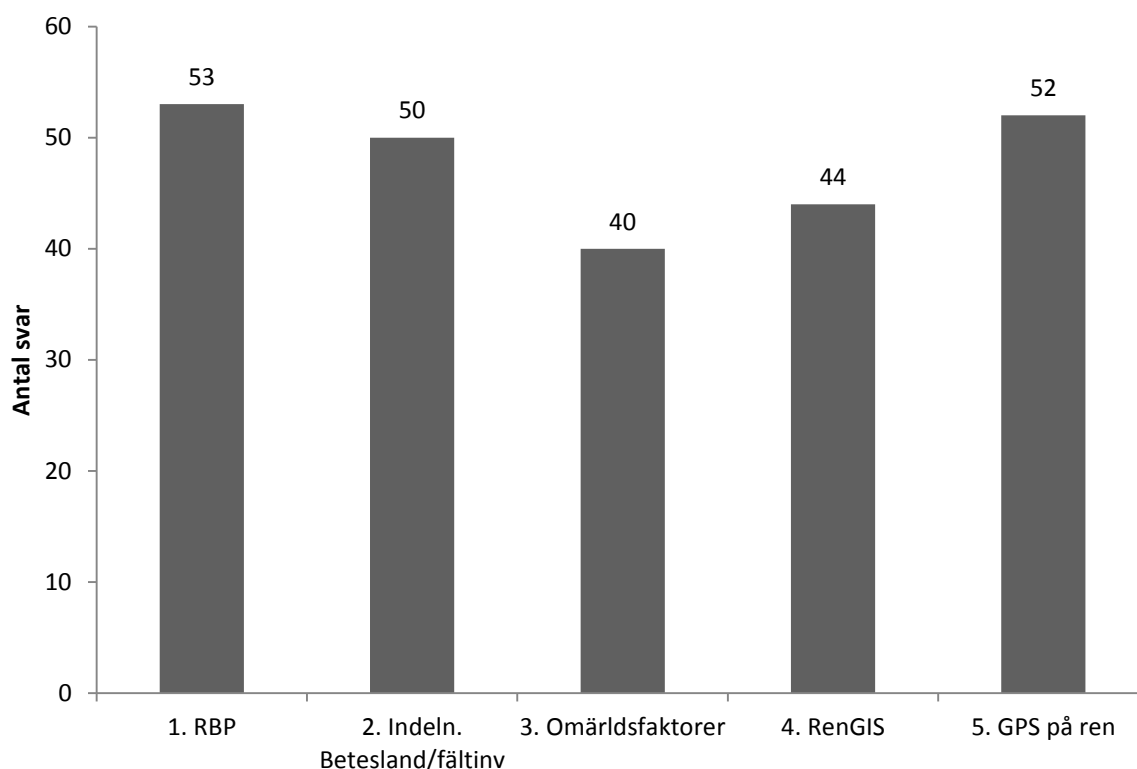
Institutionellt kapital kan definieras som institutioner och styrningsstrukturer som minskar oklarheter och är utformade för att bidra till den adaptiva kapaciteten i ett system (Platje 2008). En av variablerna utgörs av politiska beslut eftersom etniska minoritetsgrupper riskerar ha en lägre politisk makt än majoritetspopulationen. En annan faktor som påverkar den adaptiva kapaciteten är lagstiftning rörande renskötsel, som är en rättighet för den samiska befolkningen, men som trots allt styrs genom vissa regleringar (Josefsson et al., 2010; Kuokkanen, 2009). Dessa regleringar kan påverka den praktiska renskötseln både positivt, negativt eller både och, vilket också inverkar på renskötselsamhällets adaptiva kapacitet.

Utbudet av tillgängliga material och information i den naturliga miljön, som är otroligt viktig för ursprungsbefolkningar med resursbaserad livsstil, kan klassificeras som naturkapital (Constanza et al., 1997). Förändringar i tillgången på naturkapitalet genom t.ex. konkurrerande markutnyttjande eller klimatförändringar kan påverka säsongsförflyttningar, tillgänglig betesresurs och själva pastoralismen (Tyler et al., 2007; Riseth et al., 2001; Furenberg, Evengård & Nilsson 2011).

Det ekonomiska kapitalet, som oftast uttrycks som ett pengavärde (Anheier et al., 1995), definierar den materiella resursen som finns tillgänglig i situationer som kräver adaptation. Ett exempel på ekonomiska tillgångar i ett renskötselsamhälle är möjligheten att utnyttja modern teknik för stöd i den operativa renskötseln. Ekonomiskt kapital är nyckeln för ett samhälles resiliens.

3.2 Kännedom och användning av RBP hos samebyarnas medlemmar

Utifrån sammanställningen av enkätsvaren och Figur 9 (nedan) kan man dra den generella slutsatsen att samebyarnas medlemmar har en god kännedom om Renbruksplan och dess ingående delar (GPS på ren, indelning i betesland/fältinventering, omvärldsfaktorer och RenGIS).

Figur 9, Antal svarande som känner till begreppen Renbruksplan, indelning i betesland/ fältinventering, termen omvärldsfaktorer, RenGIS respektive GPS på ren. Maximalt antal svar per stapel är 77 st.

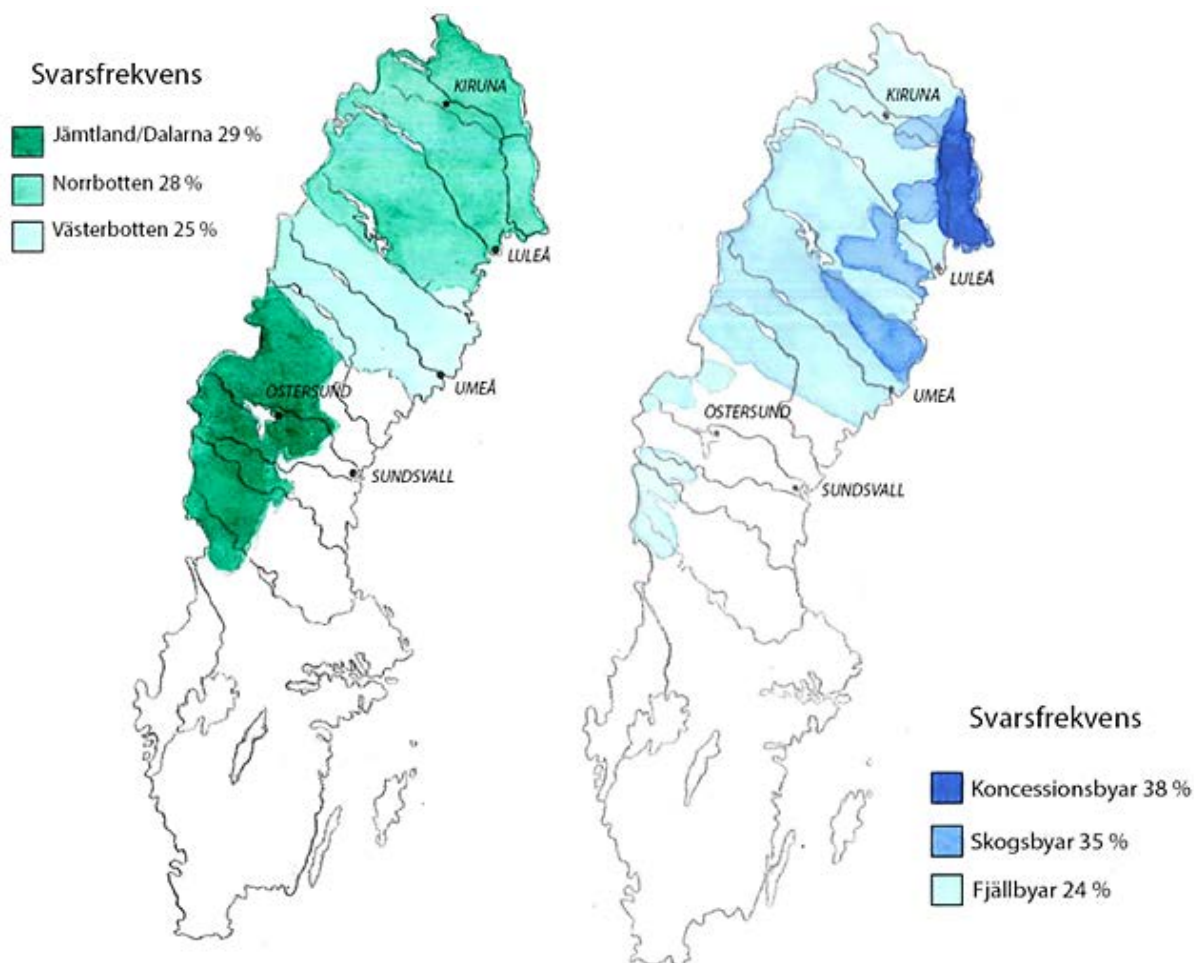
Det finns flera anledningar till att man inte använder RBP trots att man känner till verktyget. Det kan antingen röra sig om att man inte har något intresse för RBP eller att det är någon annan person, antingen inom familjen eller i samebyn, som handhar RBP:n. Svaren visar också att det finns belägg för de föreslagna alternativen; att man har svårt med datorer, att man inte varit tillfrågad om att använda RBP, att det inte förbättrar renskötarens arbete, eller att man inte finner det värt att investera i verktyget. Många av de svarande anger dock att de använder RBP.

Användningen av det datorbaserade systemet RenGIS består främst i att titta i kartan (50 %). Att använda RenGIS vid samråd med andra markanvändare och att lägga in datamaterial är andra populära användningsområden bland samebyarnas medlemmar. Att planera renskötselaktiviteter är det svarsalternativ som minst antal personer tycker stämmer in på deras användning av RenGIS (13 %).

Enligt de svarande är RenGIS mindre använt jämfört med GPS-verktyget. Användningen av GPS på ren bland de svarande är tydligt uppdelat i antingen ofta (varje dag, varje vecka) eller aldrig, och då använder man det främst till att titta på renarnas dagliga positioner och i planering av renskötselaktiviteter.

En avgörande faktor för svaren om GPS på ren är förstås om samebyn har tillgång till GPS-halsband eller inte.

Tittar man på fördelningen av svaren på enkät 1.1 ser man att regionen Jämtland/Dalarna har högst svarsfrekvens, men i avseende sameby-typ är koncessionsbyarna de som skickat tillbaka flest svar.

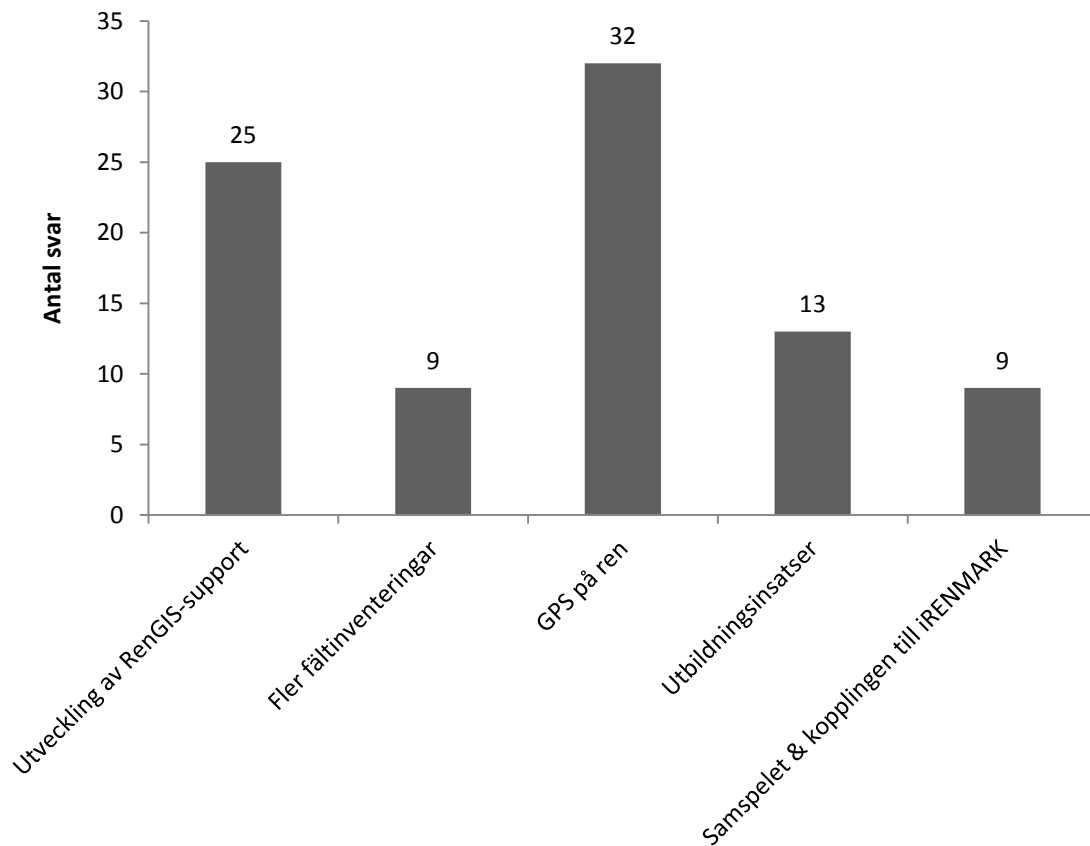
Figur 10. Svarsfrekvens från Enkät 1.1 fördelat på samebytyp (höger) och geografiskt område (vänster). Intensivare färg indikerar högre svarsfrekvens. Illustration: H. Vestman

3.2.1 Underlag för framtida arbete med RBP

Svaren från enkätundersökning 1.2 visar att samtliga deltagande renägare (62 st) tycker att deras sameby ska fortsätta arbeta med Renbruksplan efter år 2014. För detta arbete tror de flesta att samebyn måste lägga ned mellan 10 till 50 arbetsdagar per år. Helst vill samebyarna (representerade av sina renägande medlemmar) inte bekosta arbetet med RBP, men många kan ändå tänka sig att finansiera upp till 50 % själva för att ha en fungerande RBP. En notering från Leif Jougda till detta svar är att många renskötare upplever att de redan står för 50 % av kostnaden, vilket kan vara en anledning till att fler inte svarar att man inte vill bekosta arbetet.

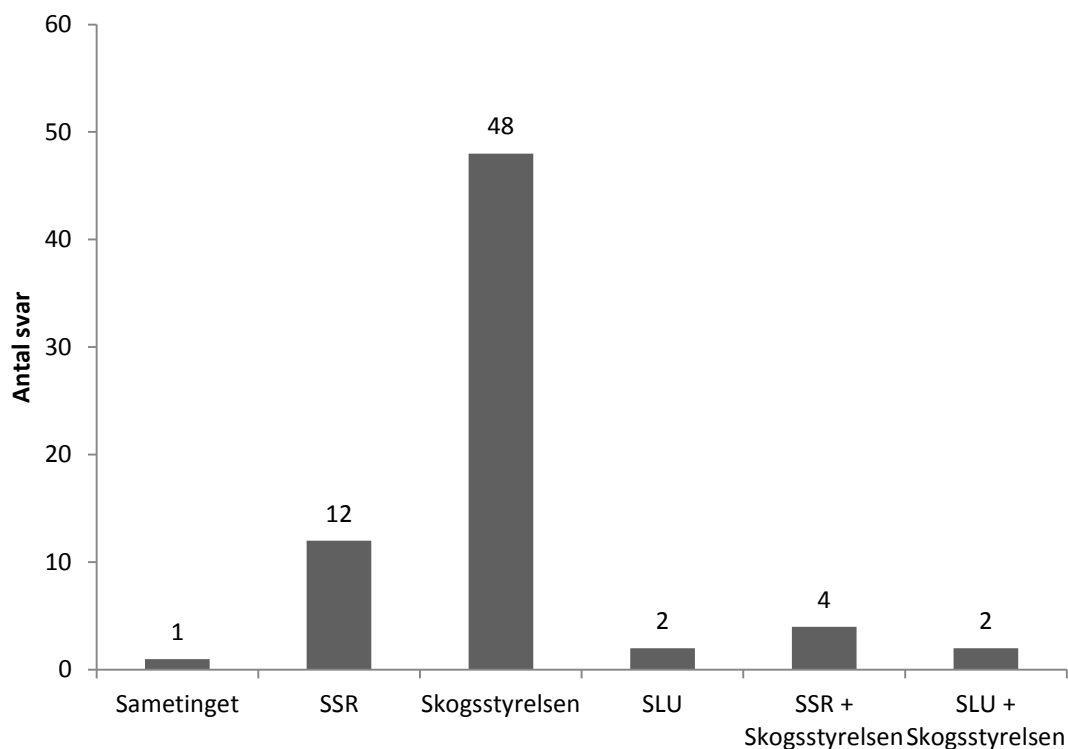
Respondenterna tror att deras samebyar anser arbetet med GPS på ren som det viktigaste och högst prioriterade delen av RBP (se Figur 11). Utveckling av RenGIS-support och utbildning

är de efterföljande prioriteringarna för samebyarna. Fler fältinventeringar och samspelet med iRenmark klassas som mindre viktiga delar.

Figur 11, Svarsfördelning för det arbete (kopplat till RBP) som respondenterna prioriterar högst.

Om projektet med Renbruksplan får fortsatta medel för sin verksamhet efter 2014 tycker de allra flesta svarande att Skogsstyrelsen fortsättningsvis ska ha huvudmannskapet (se Figur 12). SSR är det näst mest önskvärda alternativet men får betydligt färre röster. Sametinget som ansvarig för projektet får lägst antal röster (1st).

Figur 12, Organisation som respondenterna önskar ska ha huvudmannskapet för RBP efter år 2014.

3.3 Fördjupad beskrivning av samebyarnas användning och syn på RBP

En övervägande del av de intervjuade renägarna anger att de kom i kontakt med RBP genom primär information från Skogsstyrelsen eller sekundär information via andra samebyar (Vilhelmina norra och Malå samebyar nämns), som redan hade påbörjat arbetet med RBP. Någon nämner att man såg att verktyget fungerade och blev därför intresserade.

Användandet inom de olika samebyarna håller sig till en begränsad grupp, ofta styrelse, GIS-ansvarig eller de som samråder. Inom några byar säger man att det finns intresse från andra medlemmar men att teknikkunskaperna brister.

Enligt de svarande används RBP som ett stöd och underlag för att på ett pedagogiskt och översiktligt sätt visa andra markanvändare intrångsbilden i samebyn. Det är övervägande vid samråd med bolag inom vindkraft, skogsbruk, torvbrytning, gruvnäring som man har använt sig av RBP. Faktiska exempel på nyttan av RBP vid diskussion med andra markaktörer är en etablering av bergtäkt och en felplantering där samebyn fått rätt med hjälp av sin RBP.

De flesta samebyar som är representerade i intervjustudien säger sig inte ha varit involverade i några stora konflikter där man använt sig av RBP. Vad som är en konflikt kan diskuteras, men genom andra frågor framkommer att några samebyar har använt RBP vid meningsskiljaktigheter eller konflikterande intressen med andra markanvändare. Andra användningsområden för RBP som uppges är egen planering av renskötseln, en samlingsplats för traditionella kunskaper av att bruka sina betesmarker, bolags projekteringar av torv- och grustäkter samt vid skapande av översiktsplaner.

Det är tydligt att en övervägande del av de svarande anser att GPS på ren är en väldigt viktig funktion i RBP:n. Dels utgör den ett viktigt komplement till beteslandsindelningen och förtydligar RBP:n, men man tycker också att GPS på ren är betydelsefullt i det dagliga arbetet med renarna, där samebyn via internet kan hålla koll på renarnas förflyttningar i landskapet. En respondent påpekar att för att påvisa betesutnyttjandet för andra parter är det speciellt värdefullt att använda sig av RIVO.

Den tydligaste förändringen som skett i och med införandet av RBP, enligt respondenterna, är en förändrad syn på rennäringen från andra aktörer (skogsbruket som exempel). Man tycker att RBP:n kan ge en ökad förståelse för rennäringen, att man ”pratar samma språk”. Någon nämner att mer hänsyn tas idag, men att FSC-certifieringen kan ha bidragit till denna förändring. RBP:n lyfts fram som ett tungt argument i samrådssituationer, men samtidigt upplever några av respondenterna ingen förändring i diskussioner med andra markanvändare.

Relationen till grannsamebyarna har generellt inte förändrats i och med användandet av RBP. Skillnader mellan gränsdragningar i RBP:n och områden som brukas av sedvana kan skapa irritation mellan samebyarna och konflikt i samråd där andra markanvändare inte vet hur de ska ta ställning till informationen. RBP:n kan också påverka relationen mellan samebyar positivt då man vid utbildningstillfällen kan diskutera och utbyta erfarenheter. Man kan också samarbeta och göra gemensam sak mot exploatörer

Nio av tio av de svarande anser att deras sameby ska fortsätta arbeta med Renbruksplaner. En person tror att RBP kommer vara en viktig tillgång i och med att insamling och presentation av samebyarnas markanvändning kommer bli allt viktigare i framtiden. En annan säger att en fortsättning är beroende av att någon med intresse och kompetens handhar arbetet. Det är också till viss del beroende på om det blir en fortsatt extern finansiering av RBP. Fortsättningsvis krävs också utveckling av verktyget där följande förändringar föreslås av respondenterna:

Tekniska förändringar

- Användarvänlighet och tillgänglighet
- Uppdatering av programmets utseende och funktioner
- Samordning med iRenmark
- Möjlighet att lägga in alla typer av omvärldsfaktorer, exempelvis rovdjursföryngringar (idag sekretessbelagda uppgifter)
- Inkludera mer barmarksbete i fjällregioner med viktigt gräs- och lövbete

Övrigt

- Ökat värde och rättslig betydelse av RBP
- Ge RBP högre status än iRenmark
- I samband med RBP skulle utbildning i renskötsel ges till andra markanvändare av samebyarna för ökad förståelse
- Mer finansiering till RBP

3.3.1 Involverade myndigheter och tjänstemäns tankar om RBP-processen

Det har funnits ett begränsat forskningsintresse för RBP (det specifika verktyget) fram till idag. På Sveriges Lantbruksuniversitet är det Per Sandström som främst jobbar med programvaran som har varit och är involverad i arbetet (muntlig kommunikation Per

Sandström). I början fanns även en viss dialog med professor Öje Danell på SLU i Uppsala om adaptiv förvaltning av rennäringens marker där målet var att hitta en balans mellan produktion och konsumtion av bete (muntlig kommunikation Lars Göran Brandt). Det fanns tankar om att detta var något som skulle kombineras med Renbruksplanen.

Länsstyrelsen i Västerbotten var – som redan nämnts - inledningsvis drivande i RBP-processen, och hade sedan 1980-talet tillsammans med övriga renskötssällan fått särskilda medel för att utveckla markanvändningsredovisningen och arbeta med rennäringens frågor (muntlig kommunikation Lars Göran Brandt). Flera av Länsstyrelsens rennäringens frågor flyttades år 2006 över till Sametinget, bland annat redovisningen av rennäringens markanvändning.

Skogsstyrelsen har som sektorsansvarig myndighet för skogsfrågor arbetat med rennäringens frågor i samarbete med Sametinget (muntlig kommunikation Monika Stridman). Generaldirektör Monika Stridsman säger att man har regelbundna möten om rennäring och Renbruksplaner.

Jordbruksverket var innan 2007 sektorsansvarig myndighet för rennäringen (därefter Sametinget), i och med detta ansvar fick man vissa medel för att subventionera ”åtgärder som främjade rennäringens utveckling” (skriftlig kommunikation Svante Nilsson). En del av dessa medel användes för att initialt finansiera utvecklingen av projektet Renbruksplan enligt Svante Nilsson tidigare sektorsansvarig tjänsteman på Jordbruksverket. Svante Nilsson förklarar myndighetens arbete med Renbruksplan som att man inte direkt var involverad i själva arbetet, men ”fann att det fanns ett betydande behov av framtagandet av ett förbättrat underlag för samebyarna att nyttja vid samråd med främst skogsnäringen”.

Landsbygdsdepartementet uppmärksammade projektet Renbruksplan genom presentation av Leif Jougda omkring år 2004. Karin Tormalm, kansliråd på skogs- och lantbruksenheten, berättar att hon själv blev involverad i detta stadium och att regeringskansliet har sett Renbruksplan som ett bra verktyg för att skogs- och rennäring ska vara jämbördiga, samt att RBP ska vara ett förhandlingsinstrument för samebyarna. Från departementets sida har man aldrig blandat sig i utformning eller upprättande av verktyget, utan man har, som Tormalm uttrycker det, ”lämnat en påse pengar till uppgiften”.

Svenska samernas riksförbund (SSR) har inte haft någon större delaktighet i projektet. Åke Larsson, renskötare från Malå skogsby, berättar till exempel att han tidigt kontaktade SSR med sina tankar om ett verktyg för kartläggning och planering av rennäringens marker, men att förbundet inte anammade det. Maria Boström på SSR säger att förbundet är positiva till RBP eftersom deras medlemmar, samebyarna och sameföreningarna, överlag är positiva till arbetet och verktyget.

Målsättningen och syftet med Renbruksplan hänför Svante Nilsson på Jordbruksverket till att det fanns ett betydande behov av ett förbättrat underlag för samebyarna att använda sig av i samråd med framförallt skogsbruket, samt att förbättra användandet av den befintliga betesmarken genom möjlighet till egen planering av renskötelsen. Måluppfyllelsen av RBP anses som god enligt Svante Nilsson på Jordbruksverket.

Jordbruksverkets syn på målsättningen delas av många av de andra intervjuade personerna. Per Sandström, SLU, säger dock att syftet med RBP har utvecklats över tiden. Han håller med om att grundtanken först var att samla in data för att kunna beskriva renskötelsen i tid och rum, men att det nu mer handlar om att samebyarna ska inse att verktyget kan utgöra en tillgång och fördel för deras verksamhet, samt att verktyget kan användas för utbildning av den yngre generationen renskötare. Tanken var en gång att RBP skulle likna Skogsbruksplanen, men skillnaden mellan de båda verktygen är idag stor. En privat skogsägares skogsbruksplan har ett väldigt begränsat landskapsperspektiv jämfört med den omfattande Renbruksplanen. Man kan säga att Renbruksplan har gått från ett verktyg för dokumentation av beteslandet till att kunna användas för analys och praktiskt användande i samhällsplanering, konsekvensbeskrivningar m.m. Sandström säger också att RBP:n idag innefattar många fler omvärldsfaktorer än tidigare. Några av dessa omvärldsfaktorer kan innebära större hot och problem för samebyarna än skogsbruket. Sandström tror att detta förflyttade fokus från skogsnäringen kan ha gynnat densamma.

Måluppfyllelsen anses av de flesta intervjuade personer som god. Bengt Näsholm, konsult som varit med sedan starten och arbetat mycket med programvara och teknik, säger att han uppfattar det som att samrådsprocessen blivit bättre än den var tidigare men är osäker på om det enbart är RBP som bidragit till detta.

Bengt Näsholm tror att den största nyttan med RBP är utbildningsmässigt. Att man inom samebyarna blir mer förberedda för att verka inom det svenska samhället, så som det fungerar. Man förstår bättre processen kring samråd och administration. Utbildning är otroligt viktigt eftersom det finns en stor skepsis mellan samebyarna och det svenska samhället, och omvänt. Att börja tänka i andra termer och bli mer accepterande mot andra kan göra en stor skillnad, det skapar medvetenhet om komplexiteten i frågan. Detta är något som flera personer nämner under intervjuerna.

Arbetet med RBP har inte mött något större motstånd, varken från själva näringen eller allmänheten (muntlig kommunikation Lars Göran Brandt). Det största hindret man har haft, och fortfarande brottas med, är finansiering. Lars Göran Brandt tror också att det har varit otroligt viktigt för hela arbetet att Skogsstyrelsen genom Leif Jougda fått fram och avsatt resurser och engagemang.

Helt problemfritt har arbetet inte varit. Utifrån projektets synvinkel är nivåskillnaderna i kunskap och användande av RBP mellan samebyarna ett problem (muntlig kommunikation Bengt Näsholm). En annan problematik som både Bengt Näsholm och Peter Benson, GIS-ansvarig på Sametinget, nämner är användningen av olika begrepp för samma saker i RBP och i Renmark trots att de är integrerade. Detta kräver samordning enligt Benson. Näsholm nämner också att det är sämre att göra RBP dåligt än att inte göra något alls eftersom man förmedlar och samråder efter den. En dålig RBP kan innebära dåliga samråd. Det är inte själva RBP som är det avgörande utan det faktum att det ska göra folk mer förberedda.

Framtida arbete med Renbruksplan är osäker. Många av de intervjuade personerna säger att det är viktigt att någon med intresse och kunskap handhar frågan. Flera understryker Leif Jougdas roll och engagemang för arbetet som otroligt viktigt för projektets framgång och utveckling, något som också innebär att man är orolig för fortsättningen när Leif går i pension. Ännu viktigare är kanske samebyarnas intresse för verktyget, men redan nu finns det risk att byar inte orkar med och saknar nödvändiga resurser. Extern finansiering från staten är betydelsefull men om rennäringen anser verktyget viktigt krävs kanske viss egenfinansiering.

Flera intervjuade personer, bland annat Monika Stridsman, säger att det är viktigt att Sametinget visar större engagemang i frågan. Lars Göran Brandt förklarar det som att Sametinget stannat vid markredovisningar eftersom de inte i tillräckligt stor grad anser sig vara en näringsmyndighet utan mer som en myndighet som ska förvalta det samiska arvet ur ett samhällsperspektiv. Även Karin Tormalm, Landsbygdsdepartementet, tar upp komplexiteten kring rennäringen då det både finns ett samhälleligt intresse att värna rennäringen och samtidigt ett privat intresse för de enskilda rennäringföretagen. Tormalm säger att det i praktiken blir väldigt svårt att separera de båda intressena och att man endast kan lagstifta om det samhälleliga intresset. Detta är också något som kan bli problematiskt i tolkningar av skogsvårdslagen som säger att skogsbruket ska ta hänsyn till andra näringar, vilket alltså inte gäller privata intressen inom rennäringen. Vidare kan Tormalm på Landsbygdsdepartementet inte säga särskilt mycket om framtiden för RBP. Departementet får en utvärdering från Skogsstyrelsen under 2014 för vidare diskussion.

Peter Benson ser en stor utvecklingspotential för verktyget, och både Bengt Näsholm och Per Sandström nämner ett webbaserat program för RBP som nästa steg i utvecklingen. Helén Larsson, tidigare projektledare inom rennäring på Länsstyrelsen, har en idé om att den idag väldigt aktuella frågan hållbarhet borde – som det var tänkt från början – kunna appliceras på samebyarnas verksamhet via RBP och olika kriterier för att ytterligare belysa rennäringen för omvärlden.

4 DISKUSSION

4.1 Renbruksplan – en komplex historia

Det finns flera bakomliggande orsaker som direkt eller indirekt har lett fram till skapandet av Renbruksplan. Grunden ligger i en otydlighet kring ägandeskap, markanvändning och statens maktutövande på det samiska samhällets existensformer. Det kan diskuteras hur vida renskötelsen var den första aktören i Norrland och således borde ha företräde till marken. Så som samhället ser ut idag behöver vi råvarunäringarna och frågan handlar om hur olika intressen kan samexistera.

Generellt är lagstiftningen kring rennäringen otydlig, vilket det finns flera exempel på genom rättsfall i hela renskötseområdet (Yttrande Sirges sameby 2013; Näringsdepartementet 2013; SSR 2014b). Vad som gör rennäringen svår att jämföra med andra näringar är att den både utgör ett allmänt intresse och ett näringsintresse.

I förhållandet mellan skogsbruk och rennäring så finns Skogsvårdslagen 13b 31§ till skydd för rennäringen som allmänt intresse. Enligt Statens offentliga utredningar (2001) är rennäringenslag inte en renodlad skötselag:

”Den innehåller även civilrättsliga regleringar, dvs. bestämmelser som reglerar förhållandet mellan enskilda. Exempel på sådana regler är beskrivningen av de rättigheter som ingår i renskötseätten och omfattningen av renskötseområdet. Detta förhållande är en avgörande skillnad jämfört med reglerna för andra näringar, t.ex. skogsvårdslagen. Dessa utgår från att näringsidkarna grundar sitt brukande på olika typer av likartade rättigheter, t.ex. äganderätt eller arrende”.

Vad man kan konstatera är att det har funnits, och till viss del fortfarande finns, ett ojämlikt förhållande mellan olika näringar. Rennäringen har upplevt sig diskriminerade och åsidosatt jämfört med större näringar, som exempelvis skogsbruket. Det här arbetet visar att detta förhållande var en faktor till skapandet av RBP, och något som formulerades av Åke Larsson. Kartläggningen av rennäringens markanvändning som gjordes av Statens Planverk och Lantbruksstyrelsen är en annan faktor som ledde fram till RBP. Avgörande var också den tekniska utvecklingen, som fortsätter att skapa möjlighet att förbättra RBP.

Själva tillkomsten och utvecklingen av RBP har varit slumpmässig och beroende av intresse och engagemang från enskilda personer så som Åke och Helén Larsson, Lars Göran Brandt, Leif Jougda och medlemmar i Vilhelmina norra sameby och Malå sameby. Myndigheternas delaktighet har dock varit nödvändig för att frigöra resurser och medel till arbetet.

Jag saknar tillräcklig kunskap om statsvetenskap och beslutsfattande för att dra några slutsatser av det politiska spelet kring rennäringen och samernas rättigheter. Det finns nationella och internationella lagar och riktlinjer (se avsnitt 1.2.4 Rennäringens rättigheter) som innebär att den svenska staten måste ta hänsyn till rennäringen. Man kan spekulerat kring om beslutet att inte skriva under ILO-konventionen (Sametinget 2013a) har påverkat statens ökade satsningar på samer och rennäring. Genom skapandet av Sametinget, med uppgift att

arbete med frågor som berör samerna, har staten tagit ett aktivt steg för att lyfta fram samerna som minoritetsbefolkning (och ursprungsfolk). Hur vida detta lyckats eller ej ligger utanför denna studie.

Genom den ökade satsningen från statens sida, och särskilt målet ”Främjande av rennäringen”, har projektet RBP haft möjlighet att söka, och tilldelats, medel för utveckling. Ett förbättrat förhållande mellan rennäring och andra, ekonomiskt viktiga, markaktörer innebär att dessa kan fortsätta bedriva sin verksamhet. På så sätt kan man se satsningen på RBP som ett ekonomiskt incitament från den svenska staten.

Konkurrensen om marken mellan skogs- och rennäringen har i stor grad lett fram till skapandet av RBP, där skogsbruksplanerna har utgjort en inspirationskälla. Har man detta i åtanke när man ser på de senaste årens samhällsutveckling och globalisering med ökat naturresursutnyttjande som följd, har skogsbrukets initialt väldigt negativa inverkan på rennäringen resulterat i ett verktyg som samebyarna kan använda till mer än kommunikation med skogsbruket. RBP har utvecklats till ett verktyg att använda vid samhällsplanering, miljökonsekvensbeskrivningar och kommunikation med många olika typer av aktörer.

4.2 Renbruksplanens betydelse för rennäringens resiliens

Själva målsättningen med RBP har inte förändrats särskilt mycket genom åren, det är fortfarande ett verktyg för operativ planering av renskötseln och kommunikation med andra markaktörer. Vissa utvecklingar av verktyget som förändrat dess funktion och tydlighet, där GPS på ren är det tydligaste exemplet, kan identifieras.

Resultaten från denna studie visar i likhet med andra studier att förhållandet mellan (främst) skogsbruk och rennäring har förbättrats sedan införandet av RBP (Hemberg 2001; Persson 2001; Hamilton 2003; Centrala samrådsgruppen skogsbruk/rennäring 2011; Wennström & Vestman 2012). Om det är RBP, certifieringarnas införande i det svenska skogsbruket, eller en kombination av flera faktorer som har skapat en ökad förståelse och hänsyn till rennäringen är svårt att säga.

I samband med samebyarnas upprättande av RBP har utbildningsträffar ägt rum. Detta kan ses som ett konkret uttryck för adaptiv kapacitet, då man genom att lära sig använda verktyget och få ökad kunskap om andra näringar kan påverka sin egen verksamhet (Morrow 2008). Mina resultat visar att RBP har påverkat den praktiska renskötseln genom att man kan planera och påverka tillgången till betesresurs (genom samråd). Samebyarna har fått tillgång till modern teknik i form av GIS och GPS på ren för att kunna planera sin verksamhet i förhållande till andra faktorer och påverka renskötselns form i dagens samhälle, vilket också är ett uttryck för adaptiv kapacitet. RBP, och särskilt GPS på ren, har ökat samebyarnas förhandlingsposition med andra markaktörer där skogsbruket är ett exempel. Hur kraftigt RBP är som förhandlingsverktyg återstår dock att se i fallet med Gállok-gruvan utanför Jokkmokk där det är tydligt att en eventuell gruvverksamheten kommer att påverka flera samebyar på ett omfattande sätt .

RBP är samebyarnas verktyg för att ta sig an omvärldsförändringar, att understryka dess rättigheter samt bidragit till fortsatt möjlighet till renskötsel i Sverige. Ser man till de olika typerna av kapital som definierar styrkan hos ett systems adaptiva kapacitet (se 3.1.10 Rennäringens adaptiva kapacitet), så kan man argumentera för att RBP i viss mån ökat rennäringens politiska makt genom att andra markaktörer tar hänsyn till renskötsel i större grad genom användande av RBP. Att regeringen uppmärksammat verktyget och satsar pengar på projektet är också ett kvitto på dess betydelse som institutionellt kapital (Platje 2008).

En förutsättning för användandet av RBP har varit utbildning för renskötare, dels om själva verktyget men också om naturbetingelser och skogsbruk. Det kan möjligen också indirekt ha bidragit till ökad kunskap om olika lagar och regleringar t.ex. skogsvårdslagen då denna kunskap ofta krävs för att kunna argumentera på ett bra sätt vid samråd. Även om detta är spekulationer skulle RBP genom detta också ha bidragit till ett större humankapital för renskötarna (Cutter et al. 2010; Wall & Marzall, 2007; Klenk et al., 2011).

I vilken grad RBP har bidragit till den adaptiva kapaciteten och de lokala renskötselsamhällena beror också på måluppfyllnaden av RBP hos olika samebyar. Byarna befinner sig på olika nivåer med sina renbruksplaner eftersom de själva har beslutat om involvering i projektet. Det är möjligt att det har varit en förlust för vissa samebyar att inte ta hjälp av RBP tidigare, men det kan också vara en vinst att endast de som verkligen är intresserade har anammat verktyget, som Bengt Näsholm säger; ”*Det är sämre att göra en RBP dåligt, än att inte göra någon alls*”. Etableringen och användandet inom byarna verkar också skilja sig åt beroende på intresse och teknikkunskap. Hos flera samebyar begränsas användandet av RBP till styrelsen eller de personer som samråder med andra markaktörer.

RBP var inte ett politiskt beslut, utan processen har haft en ”bottom-up” orientering, där initiativ och utveckling skett från lägre hierarkiska nivåer i samhällssystemet (Fraser et al. 2006). Samebyarna har varit involverade under hela processen och deltagit i utformning och utveckling av RBP. Jag tror att detta kan ha varit avgörande för att RBP har blivit accepterat och väl mottaget bland samebyarna.

En intressant iakttagelse från enkätstudie 1.1 är den geografiska fördelningen av svaren (se figur 10). Västerbotten som är något av pionjär-länet för RBP med Vilhelmina norra sameby och Malå sameby har sämst svarsfrekvens, vilket kan jämföras med studien som skedde 1998 där Västerbotten hade högst svarsfrekvens (se Tabell 2). En möjlig orsak kan vara att tidpunkten för denna enkät inföll under kalvmärkningen då renskötarna befinner sig uppe till fjälls. Man kan också se att koncessionssamebyarna har en hög svarsfrekvens 2013 men låg 1998, något som kan härledas till att man nyligt börjat med RBP och att det händer mycket i området t.ex. gruvetablering. Det är svårt att dra några slutsatser från svarsfrekvenserna annat än att hela renskötselområdet är representerat. Det kan lika gärna vara slumpen som gör om man svarar på enkäten som ett intresse för ämnet.

4.3 Utveckling och framtid för RBP

Vad gäller framtiden för RBP tycker samtliga tillfrågade personer (både renskötare och myndighetspersoner) att arbetet är viktigt och ska fortsätta. En tydlig önskan från samebyarna är att Skogsstyrelsen ska fortsätta arbeta med frågan, vilket måste ses som att den skogliga myndigheten har gjort ett gott arbete och har förtroende från användarna. Från myndighetshåll ser man gärna att Sametinget ska bli mer involverat eftersom det är förvaltningsmyndighet för rennärlingsfrågor. Utifrån intervjuerna med renskötarna kan man märka ett visst missnöje och lågt förtroende för Sametinget rörande renskötelsen i Sverige. Utvecklingen av RBP:s användningsområden, från att endast användas vid samråd med skogsbruk till att vara ett verktyg för t.ex. miljökonsekvensbeskrivningar och samhällsplanering, gör att verksamheten hamnar närmare Sametingets intresseområden än Skogsstyrelsens.

I slutrapporten ”*Projekt RBP-konceptet, Renbruksplanskonceptet 2015-2019*” (Skogsstyrelsen 2013a) föreslås en ”Renmarksgrupp”, vars syfte skulle vara att utgöra en kontaktyta för myndigheter, personer och intresseorganisationer som kan ha ett utbyte av kunskap om iRenmark och RBP, samt forskning, teknisk utveckling och problem knutna till dessa kartverktyg. Jag tror att om Sametinget ska inneha huvudmannskapet för RBP är det bra om en grupp likt den förslagna existerar för att fånga upp och bevara verktygets heterogenitet.

För framtida utveckling av RBP behöver dataprogrammet uppdateras och inkludera ännu mer data och omvärldsfaktorer, för att möta renskötarnas och samebyarnas behov. För att bidra i större grad till renskötelsens adaptiva kapacitet och existerande krävs en ökad användning av verktyget inom samebyarna, så att kunskapen och kommunikationen inte blir begränsad till ett fåtal personer. För att fler ska kunna använda RBP måste tillgängligheten till verktyget, där dålig uppkoppling och begränsat mobilnät utgör problem särskilt i fjällen och inlandet, förbättras.

RenGIS är ett komplext program vilket kan vara en fördel då man kan titta på många olika typer av data, men också en nackdel då man kanske inte förstår alla dess delar och vad själva termen RenGIS innebär. Introduktion och utbildning av RBP för den nya generationen renskötare med stor teknik- och datakunskap ser jag som väldigt viktigt för utvecklingen av RBP och rennärlingen. Utbildning i samebyarna måste således fortsätta, men det krävs även att andra intressenter och markaktörer skaffar sig större kunskap om rennärlingen för att man ska kunna diskutera ärenden på ett bra och respektfullt sätt.

Personligen anser jag att nästa steg i den tekniska utvecklingen för RBP, och som påbörjats, är skapandet av en app för smarta telefoner där GPS-renarna lätt kan följas när man befinner sig ute i fält.

Det finns en risk att samebyarnas RBP ifrågasätts ju större efterfrågan blir av naturresurser. Redan nu säger en del renskötare att: ”*Det handen ritar ifrågasätts*” (Wennström & Vestman 2012), och syftar till beteslandsindelningen i RBP:n. I detta fall blir det tydligt att RBP saknar legitimitet. Det är möjligt att RBP:s status kan öka, men att verktyget ska få en större rättslig betydelse har jag svårt att se då intresseägarna själva påverkar verktyget. Istället anser jag att

en utveckling av RIVO (Renens Identifierade Viktiga Områden), som är helt baserad på renens rörelse i landskapet (GPS-positioner) och som kan sammankopplas från olika år, kan utgöra ett tungt argument för många samebyars markbehov.

5 REFERENSER

Opublicerade källor

Skogsstyrelsen (2013a). Projekt RBP-konceptet, Renbruksplanskonceptet 2015-2019 (Slutrapport) [Opublicerad data]. Skogsstyrelsen, Vilhelmina.

Skogsstyrelsen (2013b). Rapport rörande ”Utveckling projekt rennärning malmtransporter Kaunisvaara – Svappavaara” GPS på ren (Rapport Vectura GPS på ren) [Opublicerad]

Riksskogstaxeringen (2009). Renskötselområdet i Sverige [Opublicerad data].

Regeringsdokument och statliga offentliga utredningar

Bostadsdepartementet (1979). Hushållning med mark & vatten, Del 1 Överväganden, SOU 1979:54. Statens offentliga utredningar. Ur Kungliga Bibliotekets samlingar, digitaliserad 2013. http://weburn.kb.se/metadata/491/SOU_7268491.htm [2014-02-13]

Centrala samrådsgruppen skogsbruk – rennärning (2011). Sammanträdesprotokoll. Östersund: Sametinget (2011-03-01)

Jordbruksdepartementet (1983). *Rennärningens ekonomi*. Betänkande av rennäringenskommittén, SOU 1983:67. Statens offentliga utredningar. Minab/Gotab Stockholm 1984.

Landsbygdsdepartementet (2006). *Ett ökat samiskt inflytande* (Regeringens proposition 2005/06:86). Stockholm: Regeringskansliet.

Landsbygdsdepartementet (2010). Gränser i skog (Regeringens proposition 2009/10:201). Stockholm: Regeringskansliet.

Landsbygdsdepartementet (2012). Regleringsbrev för budgetåret 2013 avseende Sametinget (Regeringsbeslut 8). Stockholm: Regeringskansliet <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14698> [2014-01-10]

Lantbruksnämnden i Västerbottens län (1983). *Markanvändningen i Vilhelmina norra sameby*. Underlagsmaterial till rennäringenskommitténs betänkande, SOU 1983:67.

Miljödepartementet (2009). *En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat* (Regeringens proposition 2008/09:162). Stockholm: Regeringskansliet. s 174.

Näringsdepartementet (2013). Överklaganden av bergsmästarens beslut om bearbetningskoncessioner för områdena Rönnbäcken K nr 1 och Rönnbäcken K nr 2 samt Rönnbäcken K nr 3 i Storumans kommun Västerbottens län (Regeringsbeslut), s. 10. Stockholm: Regeringskansliet

Rennäringskommittén (1984). Rennäringsens ekonomi: betänkande. Statens offentliga utredningar, SOU 1983:67. Stockholm: Liber

Landsbygdsdepartementet (1999). Samerna – ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169. Statens offentliga utredningar, SOU 1999:25. Stockholm: Landsbygdsdepartementet.

Rennäringspolitiska kommittén (2001). En ny rennäringspolitik – öppna samebyar och samverkan med andra markanvändare. Statens offentliga utredningar, SOU 2001:101, s. 155. Stockholm: Landsbygdsdepartementet <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/12139> [2013-12-09] Uppdaterad: 2005-07-18

SFS 2009:724, Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk, utfärdad 2009-06-11. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet, Allmänna bestämmelser §5 http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2009724-om-nationella-m_sfs-2009-724/ [2013-12-10]

SFS 1971:437, Rennäringslag, utfärdad 1971-06-18. Stockholm: Landsbygdsdepartementet, <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19710437.HTM> [2014-01-14]

SOU 1979:54, Hushållning med mark och vatten 2, Del I, Överväganden.

SOU 1979:55, Hushållning med mark och vatten 2, Del II, Bakgrundsbeskrivning.

Muntliga källor

Åke Larsson, telefon, måndag 4 november 2013

Helén Larsson, telefon, onsdag 30 oktober 2013

Bengt Näsholm, muntlig kommunikation, tisdag 8 oktober 2013

Bengt Näsholm, skriftligen den 10 januari 2014

Per Sandström, muntlig kommunikation, onsdag 23 oktober 2013

Karin Tormalm, muntlig kommunikation, fredag 22 november 2013

Lars Göran Brandt, muntlig kommunikation, tisdag 1 oktober 2013

Peter Benson, muntlig kommunikation, torsdag 3 oktober 2013

Monika Stridsman, telefon, fredag 18 oktober 2013

Leif Jougda, muntlig kommunikation, torsdag 5 december 2013

Leif Jougda, muntlig kommunikation, onsdag 28 augusti 2013

Leif Jougda, muntlig kommunikation, torsdag 9 januari 2014

Kartor och illustrationer

Figur 1, Anders Sunesson, Samiskt informationscentrum. <http://www.samer.se/4329> [2014-02-20]

Figur 3, Per Sandström & Stefan Sandström

Figur 8, Jonas Vannar

Figur 4, 5, 6, 7 & 10 Hanna Vestman

Litteratur

Anheier, H. K., Gerhards, J. & Romo, F. P. (1995). *Forms of Capital and Social Structure in Cultural Fields: Examining Bourdieu's Social Topography*. *American Journal of Sociology*, 100(4), 859-903

Björklund, J. (1984). From the Gulf of Bothnia to the White sea - Swedish direct investments in the sawmill industry of Tsarist Russia. *Scandinavian Economic History Review* 32: 18-41

Buchanan, A. (2013). The influence of gender on adaptive capacity: A case study from a Swedish reindeer herding community (Research proposal ENV5 803). University of Saskatchewan [Opublicerad].

Centrala samrådsgruppen skogsbruk/rennäring (2011). Sammanträdesprotokoll. Östersund: Sametinget.

Costanza, R., d'Arge, R., deGroot, R., Farber, S., Grasso, M., Hannon, B., . . . vandenBelt, M. (1997). *The value of the world's ecosystem services and natural capital*. *Nature*, 387(6630), 253-260

Cutter, S. L., Burton, C. G. and Emrich, C. T. (2010). *Disaster Resilience Indicators for Benchmarking Baseline Conditions*. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 7(1), article 51

Danell Ö. (2005). *Renskötselns robusthet – behov av nytt synsätt för att tydliggöra rennäringens förutsättningar och hållbarhet i dess socioekologiska sammanhang*. *Rangifer* 2005;10:39–49

Ebeling, F (1959). Skogarna och deras vård I övre Norrland från och med 1930-talet. I Arpi, G (red.) Sveriges skogar under 100 år. En sammanfattande redogörelse över det svenska skogsbruket 1859-1959 (Band 2). Stockholm: Kungliga Domänstyrelsen.

- Eliasson, P (1997). Från agrart utmarksbruk till industriellt skogsbruk – en långdragen historia. I Östlund, L. (red.) *Människan och skogen, från naturskog till kulturskog?* Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 11. Nordiska museet, BTJ Tryck AB, Lund. ss 57-60
- Emanuelsson, U (1997). Svenskt skogslandskap i ett Europeiskt perspektiv. I Östlund, L. (red.) *Människan och skogen, från naturskog till kulturskog?* Skrifter om skogs- och lantbrukshistoria 11. Nordiska museet, BTJ Tryck AB, Lund. s 35.
- Eriksson, Å. & Moen, J.(2008). *Effekter av skogsbruk på rennäring – en litteraturstudie* (Rapport 18:2008). Jönköping: Skogsstyrelsen
- Esselin, A (2012). *Kommunikationsstrategi för Renbruksplan* (Rapport 1: 2012). Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Fraser, E.D.G., Dougill, A.J., Mabee, W.E., Reed, M. & McAlpine, P. (2006). *Bottom up and top down: Analysis of participatory process for sustainability indicator identification as a pathway to community empowerment and sustainable environmental management.* Journal of Environmental Management 78: 114-127. Elsevier.
- Furberg, M., Evengård, B., & Nilsson, M. (2011). *Facing the limit of resilience: perceptions of climate change among reindeer herding Sami in Sweden.* Global Health Action, 41-11.
- Gunderson, L. (2000). Ecological resilience - in theory and application. Annual Review of Ecology and Systematics, 31, 425-439.
- Gustavsson, K (1989). *Rennäringen – En presentation för skogsfolk.* Skogsstyrelsen, Jönköping.
- Hamilton, A (2003). *Effektivare samråd mellan rennäring och skogsbruk – förbättrad dialog via ett utveckalt samrådsförfarande.* Examensarbete i skogshushållning, 2003:103. Sveriges Lantbruksuniversitet, Umeå.
- Hemberg, L (1999). *Förstudie 1998 Renbruksplan, Samarbete mellan Malå och Vilhelmina norra samebyar, Länsstyrelsen och Skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten.* Skogsvårdsstyrelsen Vilhelmina.
- Hemberg, L (2000). Delrapport Renbruksplan år 2000. Skogsvårdsstyrelsen Vilhelmina.
- Hemberg, L (2001). *Skogsbruk och rennäring* (Rapport 8M:2001). Jönköping: Skogsstyrelsen
- Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4.
- Josefsson, T., Bergman, I., & Östlund, L. (2010). Quantifying Sami Settlement and Movement Patterns in Northern Sweden 1700-1900. Arctic, 63(2), 141-154.
- Jougda, L (2011). Samråd mellan SCA och Vilhelmina norra sameby, Bjurholm 2011-09-01 (Minnesanteckning). Skogsstyrelsen, Vilhelmina.

- Jougda, L., Näsholm, B., Sandström, P., Sjöström, Å. (2011). *Upprättade renbruksplaner 2005-2010* (Rapport 6:2011). Mölnlycke: Skogsstyrelsen.
- Klenk, N. L., Reed, M. G. and Mendis-Millard, S. (2011). *Adaptive Capacity in Canadian Model Forest Communities: A social and regional analysis*. I Beaulieu, M. S. and Harpelle, R.N. (red). *Pulp Friction: Communities and the Forest Industry in a Global Perspective*. Waterloo: Laurier University Press
- Kuokkanen, R. (2009). *Indigenous Women in Traditional Economies: The Case of Sámi Reindeer Herding*. Signs: Journal Of Women In Culture & Society, 34(3), 499-504.
- Kvale, S (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Lisberg Jensen, E (2011). Det moderna kalhyggesbruket: från framgångssaga till förhandlingslösning. I Antonsson, H. & Jansson, U. (red.). *Jordbruk och skogsbruk i Sverige sedan år 1900*. Skogs- och lantbrukshistoriska meddelanden nr 53. Malmö: Enheten för de areella näringarnas historia (ANH), Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
- Lundmark, L (1998). *Så länge vi har marker. Samerna och staten under sexhundra år*. Falun: Prisma
- Länsstyrelsen Västerbotten (2005). *Vilhelmina norra sameby, En beskrivning av samebyns förutsättningar, markanvändning och renskötsel*.
http://www.lansstyrelsen.se/vasterbotten/SiteCollectionDocuments/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/samebyar_Vilhelmina-norra.pdf [2014-01-09]
- Löf, A., Sandström, P., Baer, K., Stinnerbom, M. & Sandström, C. (2012). *Renskötsel och klimatförändring, Risker, sårbarhet och anpassningsmöjligheter i Vilhelmina norra sameby* (Forskningsrapport 2012:4). Statsvetenskapliga institutionens skriftserie, Umeå universitet
- Morrow, B. (2008). *Community Resilience: A Social Justice Perspective*. CARRI Research Report 4. Oak Ridge: Community and Regional Resilience Institute.
- Nilsson, C., Jansson, R., Keskkitalo, ECH., Vlassova, T., Sutinen, M-L., Moen, J., Chapin, FS. (2010). *Challenges to Adaptation in Northernmost Europe as a Result of Global Climate Change*. AMBIO 39: 81-84
- Nordstrand, B-M (2006). *Vårt uppdrag med Ren2000 och dess underlag*, PM. Länsstyrelsen Jämtland.
- Oskarsson, J & Busk, M (2007). *Rätten till Norrland – nutida strider, historisk arena*. Examensarbete i skogshushållning, 2007:3. Sveriges Lantbruksuniversitet, Umeå.
- Platje, J. (2008). *"Institutional capital" as a factor of sustainable development - the importance of an institutional equilibrium*. Technological and Economic Development of Economy, 14(2), 144-150.

- PEFC (2010). *Fakta om certifiering av skogsbruk. PEFC och FSC – standarder för ett uthålligt och ansvarsfullt skogsbruk*. http://pefc.se/wp-content/uploads/2010/11/fakta_om_certifiering_av_skogsbruk_100415.pdf (2013-12-12)
- Ramberg Sivertsen, T (2012). *The influence of natural and anthropogenic factors on Rangifer movement and habitat use*. Rapport 281: Institutionen för husdjurens utfodring och vård, Sveriges Lantbruksuniversitet.
- Riseth, J. A., Tommervik, H., Helander-Renvall, E., Labba, N., Johansson, C., Malnes, E., . . . Callaghan, T. V. (2011). *Sami traditional ecological knowledge as a guide to science: Snow, ice and reindeer pasture facing climate change*. *Polar Record*, 47(242), 202-217
- Persson, E (2001). Rapporten Meddelande 6:2001, *Utvärdering av samråden 1998, skogsbruk – rennäring*. Jönköping: Skogsstyrelsen
- Sandström, C., Moen, J., Widmark, C. & Danell, Ö. (2006). *Progressing toward co-management through collaborative learning: forestry and reindeer husbandry in dialogue*. *International Journal of Biodiversity Science and Management* 2 (2006) 326-333.
- Skogsstyrelsen (2003). *Projekt Renbruksplan 2000-2002 Slutrapport – ett planeringsverktyg för samebyarna* (Rapport 5:2003). Jönköping: Skogsstyrelsen
- Skogsstyrelsen (2005). *Nationella skogliga sektorsmål*. Skogsstyrelsen Jönköping.
- Skogsstyrelsen (2010). *Renbruksplaner – ett planeringsverktyg för samebyar* (Statusrapport 2009). Skogsstyrelsen, Vilhelmina.
- Skogsstyrelsen (2011). *Skogsstyrelsens årsredovisning 2010*. Taberg: Skogsstyrelsen
- Ståhl, G., Wilhelmsson, E. & Lämås, T. (1994). *Planering av skogsbruk: "den röda tråden" till grundkurs i skogsindelning* (Kapitel 8). Umeå: Sveriges Lantbruksuniversitet
- Tidholm, P (2012). *Norrland: essäer & reportage*. Luleå: Teg publishing. s 224.
- Trost, J (2012). *Enkätboken*. 4. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Tyler, N. J. C., Turi, J. M., Sundset, M. A., Bull, K. S., Sara, M. N., Reinert, E., . . . Corell, R. W. (2007). *Saami reindeer pastoralism under climate change: Applying a generalized framework for vulnerability studies to a sub-arctic social-ecological system*. *Global Environmental Change-Human and Policy Dimensions*, 17(2), 191-206
- Törnlund, E & Östlund, L (2006). *Mobility without wheels – The economy and ecology of timber floating in Sweden, 1850-1980*. *The Journal of Transport History* 27/1.
- Wall, E., & Marzall, K. (2006). *Adaptive capacity for climate change in Canadian rural communities*. *Local Environment*, 11(4).
- Wennström, R. & Vestman, H. (2012). *Kommunikationsstrategi för Renbruksplan – Är det en fungerande modell för samebyarna vid samråd* (Rapport 8:2012). Jönköping: Skogsstyrelsen

Widmark, C. & Sandström, C. (2012). *Transaction Costs of Institutional Change in Multiple-Use Commons: The Case of Consultations Between Forestry and Reindeer Husbandry in Northern Sweden*. Journal of Environmental Policy & Planning, Vol. 14, No. 4, 2012: 428-449

Wilhelmsson, E (2007). *Forest Management Planning*. Arbetsrapport 202 2007, SLU.

Internetkällor

E-delegationen (2014). *Att tänka på när du använder kvantitativa metoder*.

<http://feedback.edelegationen.se/vlbehov/metoder/kvantitativa-metoder/vad-du-bor-tankapa-nar-du-anvander-kvantitativa-metoder/> [2013-12-20]

Forest Stewardship Council, international (FSC) (2013). Public certificate search - sweden, <http://info.fsc.org/index.php#result> [2013-12-11]

Forest Stewardship Council, Sverige (FSC) (2013a). Om FSC <http://se.fsc.org/vrt-uppdrag.220.htm> [2013-12-11]

Forest Stewardship Council, Sverige (FSC) (2013b). Principer och kriterier <http://se.fsc.org/principer-och-kriterier.264.htm> [2013-12-11]

Mänskliga rättigheter, Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter http://www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/020521/bb9e3648d3ba4bc99876ca6c6485a221/europa_501104.pdf [2013-12-10]

Regeringen (2014). Landsbygd, natur och miljö. Rennäring, <http://www.regeringen.se/sb/d/6410/a/58131> [2014-01-09] Uppdaterad: 2013-04-25

Regleringsbrev Sametinget budgetår 2013: <http://www.esv.se/sv/Verktyg--stod/Statsliggaren/Regleringsbrev/?RBID=14698> [2013-11-11] Uppdaterad: 2012-12-31

Sametinget (2013a). Folkrådet: <http://www.sametinget.se/1097> [2013-12-10] Uppdaterad: 2013-09-12

Sametinget (2013b). Samhälle: <http://www.sametinget.se/8392> [2013-11-06] Uppdaterad: 2011-05-10

Sametinget (2013c). Näring, Renen och naturen: <http://www.sametinget.se/1130> [2013-12-22] Uppdaterad: 2010-09-27

Sametinget (2013d). Samhälle, Ordförklaringa: <http://www.sametinget.se/8392> [2013-11-07] Uppdaterad 2011-05-10

Sametinget (2014), Näring <http://www.sametinget.se/1126> [2014-01-09] Uppdaterad: 2013-09-17

- Samiskt informationscentrum (2013a), Sápmi, Näringar: <http://www.samer.se/1220>
Uppdaterad: 2012-06-28 (2013-11-06)
- Samiskt informationscentrum (2013b), Sápmi, Politik, frågor och svar
http://www.samer.se/servlet/GetDoc?meta_id=1126#faq_10 (Svar av Mattias Åhrén,
folkrättsjurist) (2013-12-10)
- Samiskt informationscentrum (2014a). Om sápmi: <http://www.samer.se/1032> [2014-01-02]
Uppdaterad: 2012-09-17
- Samiskt informationscentrum (2014b). Historia, tvångsförflyttning:
<http://www.samer.se/1281> [2014-01-02]. Uppdaterad:2010-10-07
- Samiskt informationscentrum (2014c). Sápmi, språk <http://www.samer.se/1190> [2014-01-07]
Uppdaterad: 2009-05-08
- Samiskt informationscentrum (2014d). Djur & natur: <http://www.samer.se/1238> [2014-01-16]
Uppdaterad: 2010-09-20
- Skogsstyrelsen (2013c). Myndigheten, pågående projekt, Renbruksplaner
<http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Projekt/Pagaende-projekt/Renbruksplaner1/>
[2013-11-13]
- Svenska samernas riksförbund, SSR (2014a). Näringar & Samhälle: Rennäring
http://www.sapmi.se/nar_1_0.html [2014-01-16]
- Svenska samernas riksförbund, SSR (2014b). Juridik: Renbetesmål
http://www.sapmi.se/jur_3_0.html [2014-01-16]
- Gruva går före rennäring (2012). *Svenska Dagbladet* 4 oktober, kl. 01:34.
http://www.svd.se/nyheter/inrikes/gruva-gar-fore-rennaring_7552428.svd [2013-11-25]
- Oddasat (2012a). Samerådet: Finland ratificerar ILO 169. Sveriges radio. Publicerat 30 maj
2012 <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5130129> [2013-12-
10]
- Oddasat (2012b) FN-förbundet uppmanar Sverige ratificera ILO 169. Sveriges radio.
Publicerat 26 september 2012
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5284692> [2013-12-10]

Övriga källor

Yttrande Sirges sameby (2013).

6 BILAGOR

Enkät 1.1

DEL 2:

Vad betyder arbetet med Renbruksplan för renskötselns anpassningsförmåga?

1. Känner du till Renbruksplan (RBP)?

JA

NEJ

2. Känner du till indelningen i betesland och fältinventering?

JA

NEJ

3. Känner du till termen omvärldsfaktorer och dess innebörd?

JA

NEJ

4. Känner du till Ren-GIS?

JA

NEJ

5. Känner du till GPS på ren?

JA

NEJ

6. Om du känner till RBP, Omvärldsfaktorer, Ren-GIS och GPS på ren, men ej har använt/tillämpat dem, vad är orsaken? (Kryssa i det mest passande alternativet)

Jag har inget intresse av att lära mig använda dem

Jag anser att det är för svårt att lära mig använda datorer

Jag tror inte att det kommer förbättra mitt arbete som renskötare

Jag har aldrig blivit tillfrågad att lära mig använda dem

Mitt företag är så litet att jag inte anser att det är värt att investera i att lära mig använda dem

Annan orsak (vänligen specificera):

7. Hur ofta använder du Ren-GIS?

- Varje dag Varje vecka En gång i månaden Aldrig

8. Hur använder du Ren-GIS? (kryssa allt som stämmer)

- Titta i kartan
- Lägga in datamaterial
- Planera renskötselaktiviteter (samling, flytt etc.)
- I samråd med andra markanvändare

9. Hur ofta använder du GPS på ren?

- Varje dag Varje vecka En gång i månaden Aldrig

10. Hur använder du GPS på ren? (kryssa allt som stämmer)

- För dagliga uppdateringar av renarnas positioner
- I planering av renskötselaktiviteter
- I RenGIS för att planera renskötselaktiviteter
- I RenGIS för samråd med andra markanvändare

Intervjufrågor myndighet/forskning

1. Hur blev du involverad i arbetet med RBP?

Varför/vad var din uppgift/roll?

2. Vad hade ni som myndighet/din uppdragsgivare för intresse i RBP?

3. Hur skedde arbetet med RBP?

Hinder?

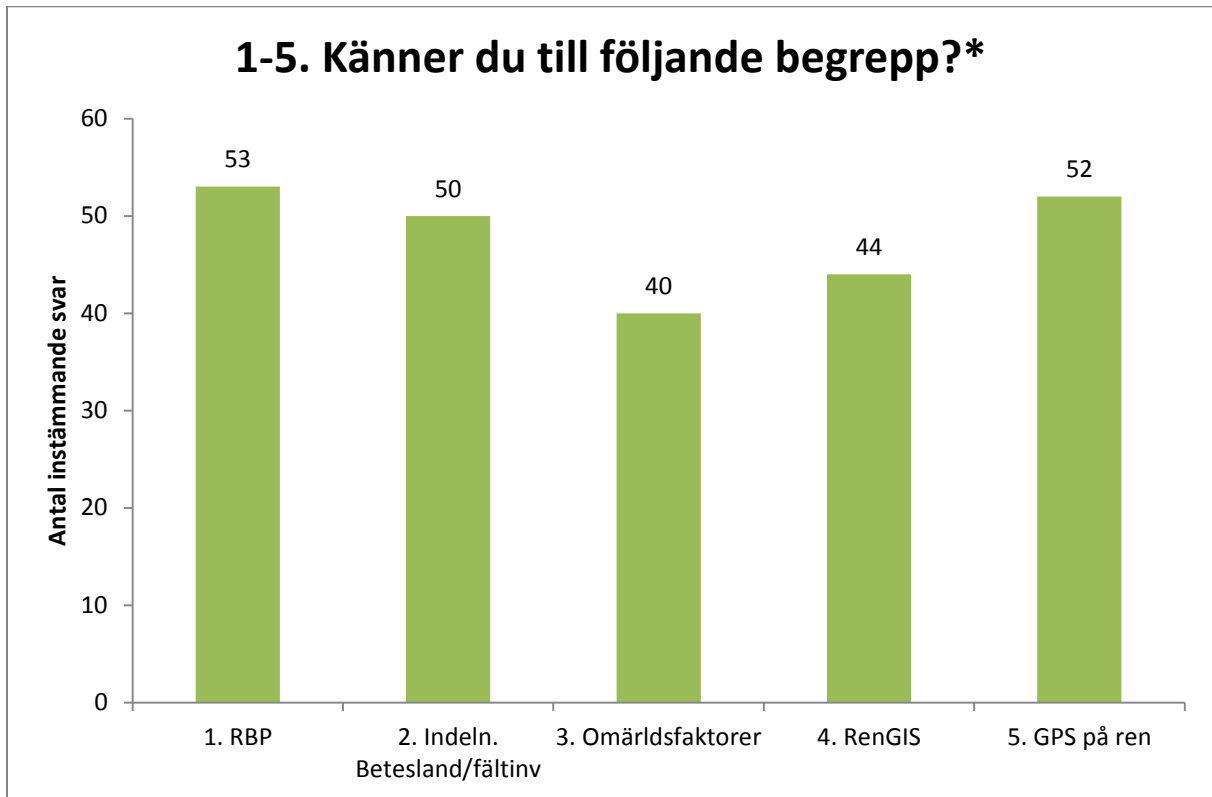
För- och nackdelar?

4. Vad anser du/ni har varit syftet med RBP?

5. Vad anser du/ni om måluppfyllelsen av RBP?

6. Vad har du/din uppdragsgivare för syn på RBP idag?
Framtid för RBP?

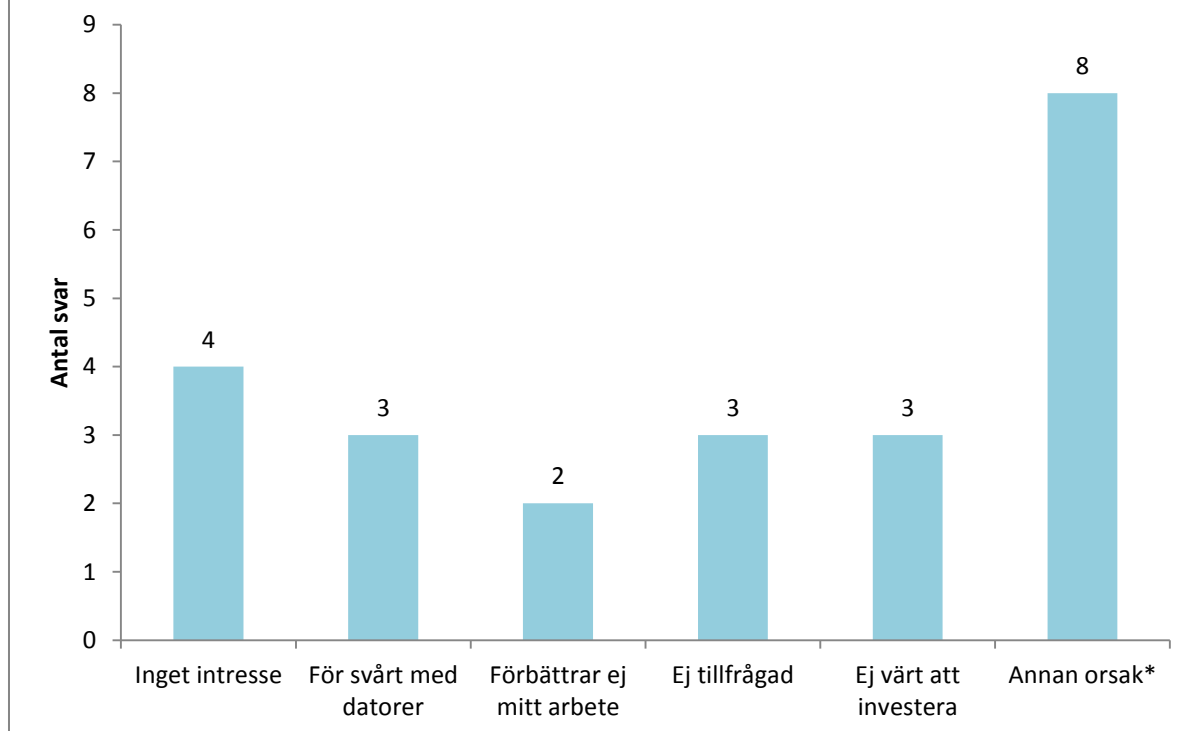
Enkät svar (Enkät 1.1)

*

- 1) Känner du till Renbruksplan (RBP)?
- 2) Känner du till indelningen i betesland och fältinventering?
- 3) Känner du till termen omvärldsfaktorer och dess innebörd?
- 4) Känner du till GPS på ren?

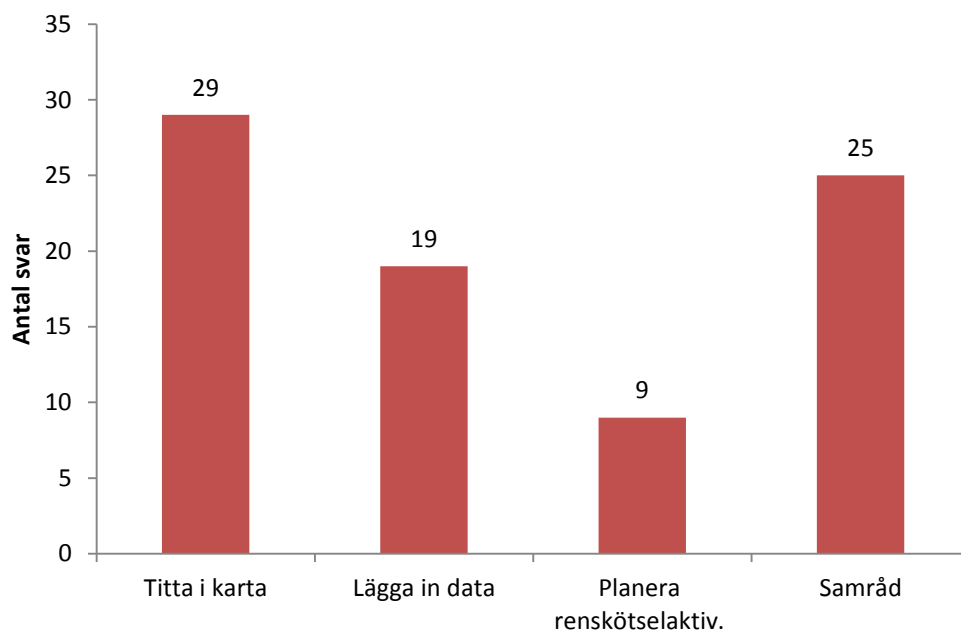
6. Om du känner till RBP, Omvärldsfaktorer, RenGIS & GPS på ren men ej använt dem, vad är orsaken?

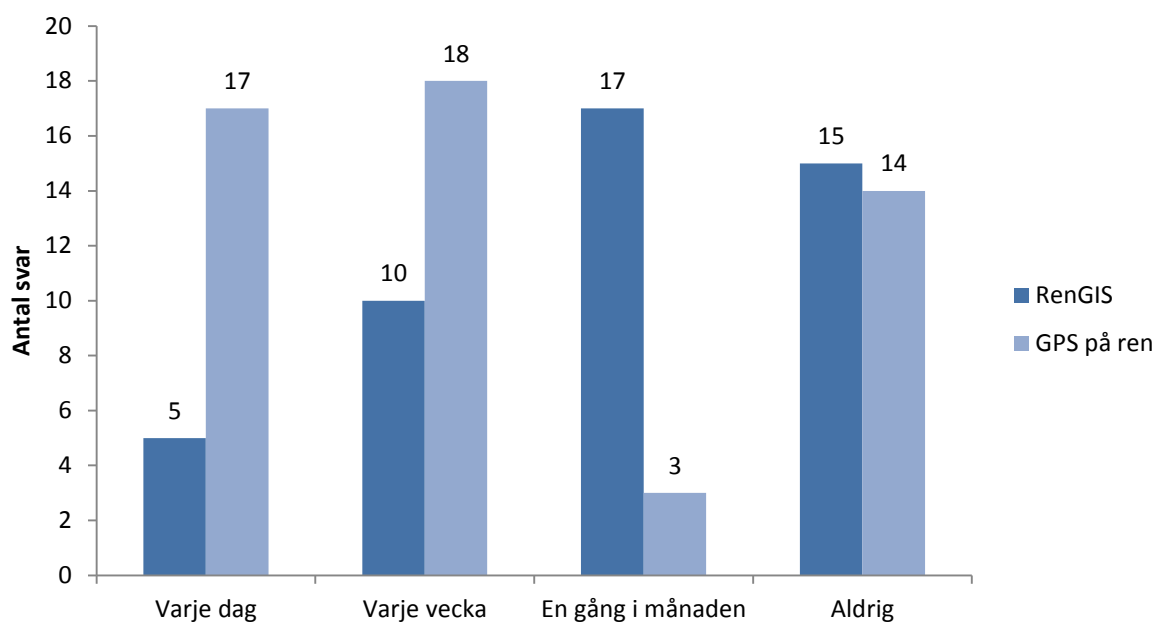
*Annan orsak:

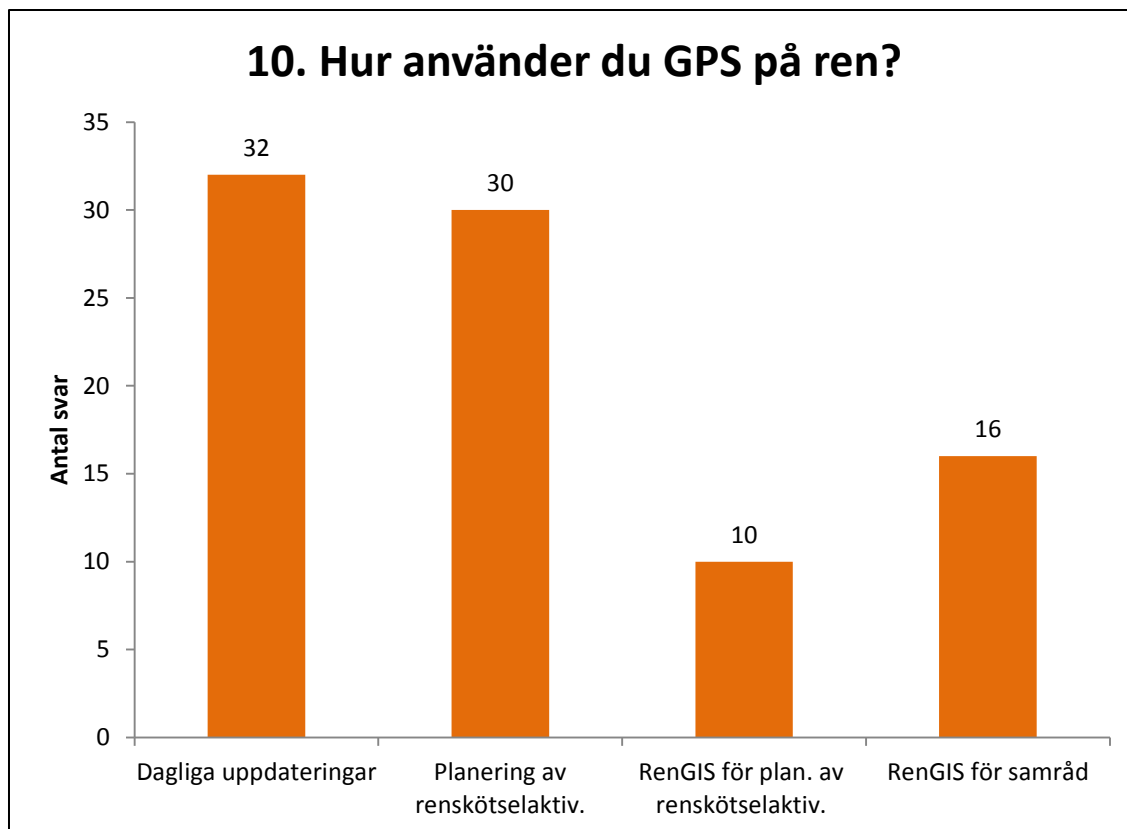
- Min man sköter allt sådant och säger till mig vad jag ska göra.
- En annan familjemedlem tar hand om detta.
- Vi har valt en person i samebyn med datorvana
- På grund av arbete vid sidan om har jag inte kunnat sätta mig in fullt i detta ännu.
- Ej haft tillfälle, intresse.
- Inte hunnit lära mig
- En annan i byn är utvald för att registrera resultat/områden. Det är inte klart för att använda.
- För hög kostnadsnivå.

8. Hur använder du RenGIS? (Flersvarsalternativ)

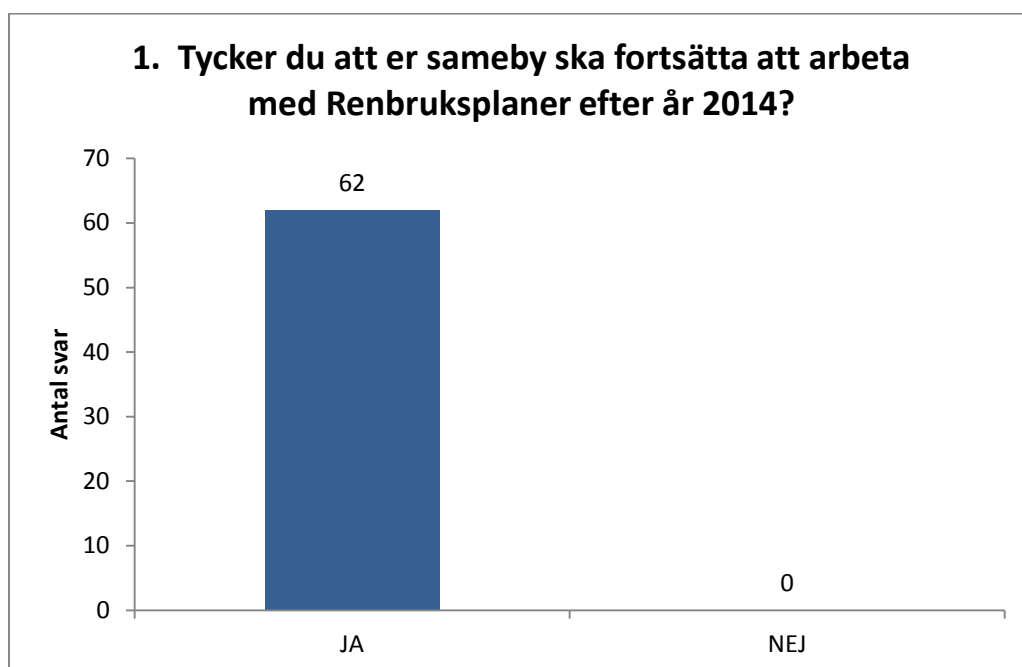

7 & 9. Hur ofta använder du RenGIS respektive GPS på ren?

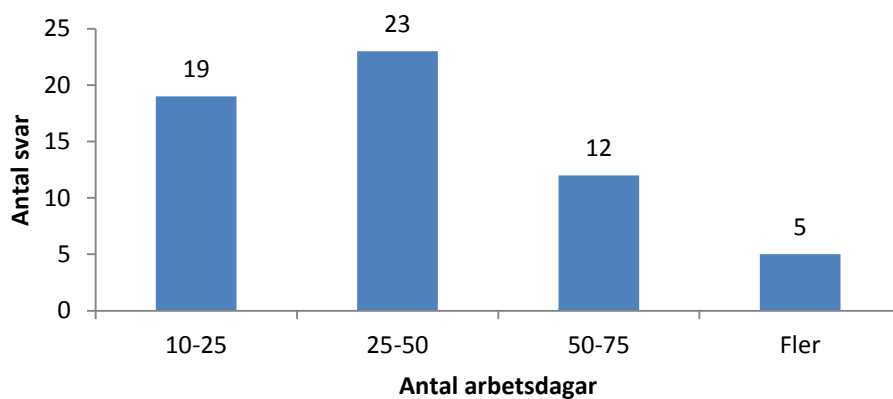

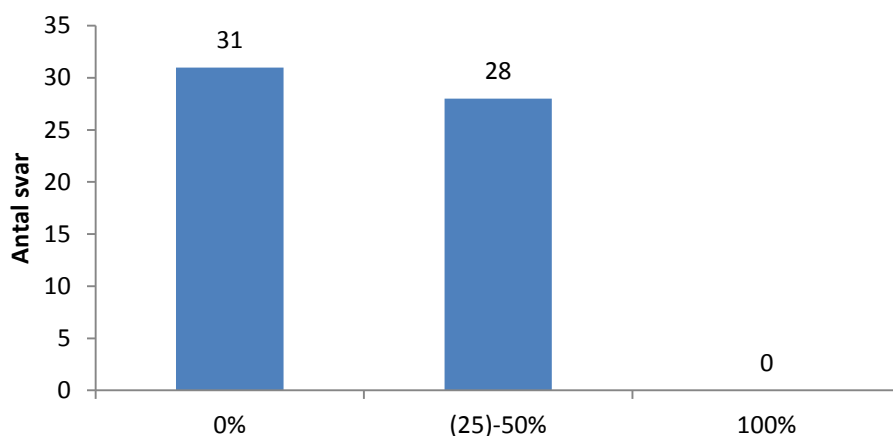
Enkätsvar (Enkät 1.2)

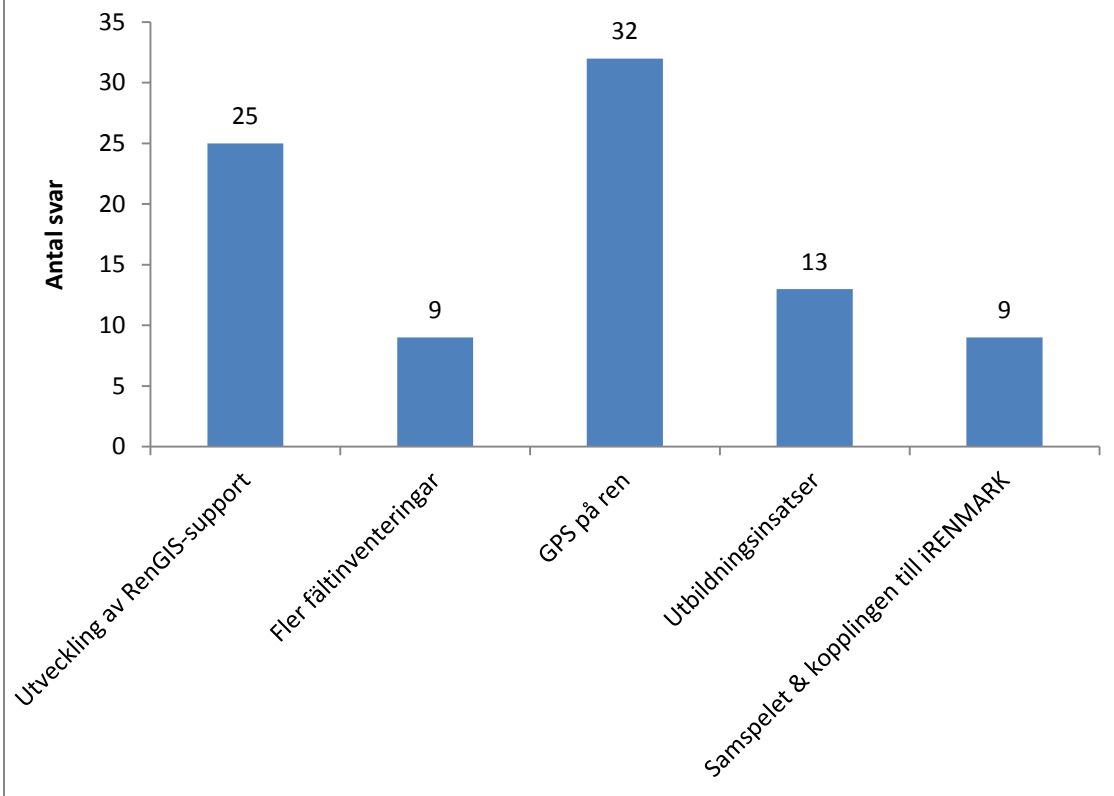
2. Hur stor insats behövs i så fall från er sameby i arbetsdagar per år?

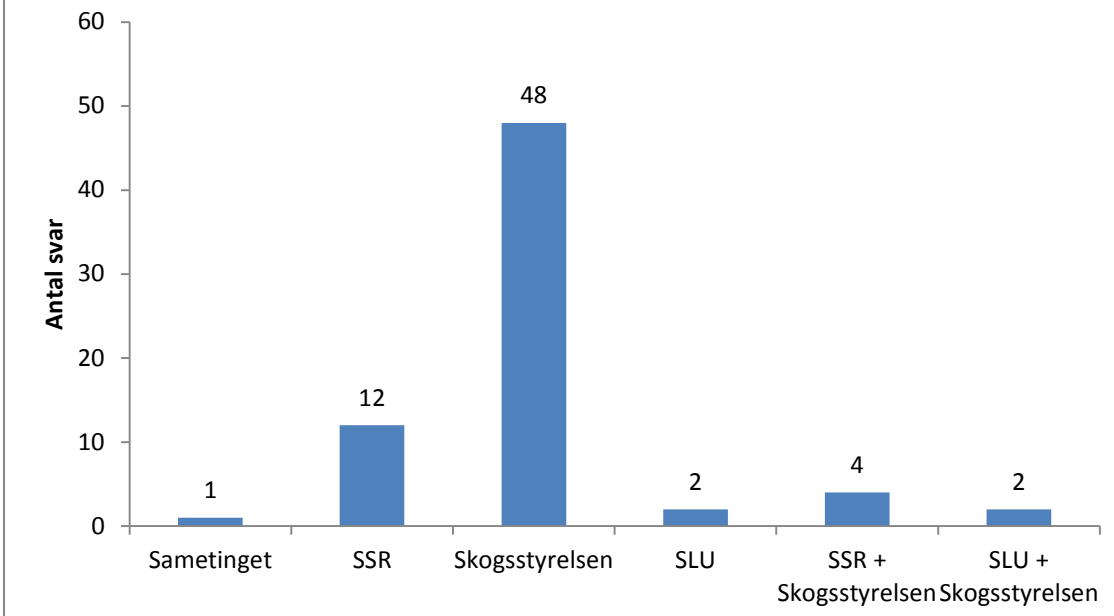
3. Hur stor andel i procent av dessa dagar är samebyn beredd att bekosta själv?

4. Vilket arbete prioriterar samebyn högst?

5. Vem ska fortsättningsvis efter år 2014 (under förutsättning att medel tilldelas RBP) ha huvudmannskapet på motsvarande sätt som Skogsstyrelsen har idag med konsulter?

Svar från skriftlig intervju med samebyrepresentanter

Hur presenterades/kom du i kontakt med Renbruksplan (RBP) första gången?

- 1 Genom kontakt från Skogsstyrelsen om informationsmöte i Tärendö hösten 2010.
- 2 Vid utbildning med Leif Jougda i Vilhelmina.
- 3 Ordf. i Unna Tjerusj Bertil Pittsa frågade om jag var intresserad att delta i arbetet med RBP, vilket jag svarade att jag var.
- 4 Halkade in eftersom jag sitter i styrelsen för samebyn och kan datorer, var inte med när Sirges tog fram RBP utan kom in senare. Tror det var i samband med TKP.
- 5 Tror att det var vid en presentation som gjordes av antingen Malå eller Vilhelmina N samebyar.
- 6 Via Karin Baer, Vilhelmina norra sameby
- 7 1999 vid presentation av idén.
- 8 Samebyn hade under flera år planer på att skapa sin egen RBP men både viljan och tiden räckte inte till. Det har visat sig i andra samebyar att RBPn kunde vara ett bra verktyg för att använda vid samråd med andra intressenter av samebyns områden. Så fick samebyn ett erbjudande av Skogsstyrelsen att med deras hjälp skapa början på en RBP.
- 9 Förfrågan till samebyn kom 2003. Vi sa OK.
- 10 Genom informationsmöte gällande RBP.

Använder ni RBP på olika vis inom samebyn? Hur? Vilka använder/varför?

- 1 Samebyn använder den uteslutande i samrådsfrågor med andra exploatörer som skogsbruk och vinkraft samt torv/grus-täkter. *Förtydligande:* Endast ett fåtal i samebyn använder renbruksplan (svaret avser Ängeså och Vittangi sameby). Anledningen är att det är teknikkunskaperna som brister hos de övriga. De vill säkert använda den men klarar det inte.
- 2 Jag är GIS ansvarig i samebyn. I övrigt använder styrelsen RBP vid samråd med andra markanvändare vid exploatering av olika slag, t ex Aitikgruvan, vindkraftsutbyggnader, skogsbruk etc.
- 3 Inte vad jag känner till.
- 4 Begränsat. De flesta är för lite intresserade i vad man kan åstadkomma med GIS dessutom har flera ett teknologihandikap tror jag. Själv använder jag det till att beräkna nya anläggningar, kolla renar med sändare mäta områden och underlag för att visa hur renskötseln använder markerna. Det finns massor med bra användningsområden om man bara kan programmet. Det viktigaste är naturligtvis att kunna skapa illustrationer för att visa hur intrång påverkar renskötseln. Men jag har använt rengis för att kolla var det kan tänkas finnas nya renbetesmarker eller var markägargränser går etc...
- 5 Främst är det väl ett stöd vid olika exploatering. Om det inte är ordf eller nån ur styrelsen som kan närvara så kan ju medlemmarna bara titta på renbruksplanen och den redovisning som samebyn gjort för att veta vilka områden som är viktigare än andra. I diskussionerna med skogsbruket så är ju renbruksplanen bra men utan GPS på ren så blir den ett ganska platt dokument. Problemet med skogsbruket är att dom i regel lägger försäljningar av mark i sk kärn och nyckelområden eftersom dom vet att det blir stora problem för dom att kunna avverka. En privat skogsbrukare har betydligt lättare att kunna avverka även inom ytterst känsliga områden. Kan väl tillägga att den

enskilt största användningen är GPS på ren eftersom hela samebyn kan gå ut på nätet och titta på sändarna och var dom befinner sig samt kolla historiken.

- 6 Ja vi använder oss av den då vi beskriver samebyns renskötsel samt på ett pedagogiskt och översiktligt sätt visa på samebyns intrångsbild för exploateringsbolag. Detta förtydligar vi med att visa våra GpS-renar.
- 7 Ja, vid samråd med skogsbruk och andra exploatörer som vindkraft och gruvnäring, översiktsplaner.
- 8 Vi använder den som en samlingsplan där vi lägger in allt vi har av traditionella kunskaper av att bruka samebyns betesmark. Både nya och gamla traditioner och bruk. Förtydligande: Nej inte alla använder RBPn men minst halva har deltagit för att ta fram underlag för den. Som det är idag så är det mest styrelsen som använder RBP. Anledningen till att ingen fler brukar RBPn är för att de inte har sådana arbetsuppgifter idag. Troligen så kommer användandet att öka.
- 9 De som samråder använder verktyget gentemot skogsbruk och exploatörer (främst vindkraft). Förtydligande: Tyvärr är det bara personer som samråder som använder RBP utåt. Inom samebyn har vi annars lagt in lite andra saker som ex rovdjursförekomster, omvärldsfaktorer m.m. Ska även lägga in inventeringsresultat som är gjorda avseende gamla boplatser, mjölkgruppar etc. Det som kanske är svårt är att "lära gamla hundar sitta". Oftast finns alla uppgifter i huvudena på de som skulle kunna använda RBP som underlag i olika sammanhang. Men det kommer nog med tiden.
- 10 RBP har inte börjat användas i allt för stor mån, använts via ett överklagande gällande en bergtäkt till hovrätten. Endast Sveaskog informerar oss om deras skogliga åtgärder, de andra anser sig inte ha skyldighet att informera oss eftersom vi är en Koncessions sameby. vi är två som är ansvariga för RBP, samt att det är styrelsen som använder sig av verktyget där jag ingår. RBP har presenterats vid bystämman där intresset var stort.

**Har du/din sameby aktivt använt RBP i konfliktsituationer med andra markanvändare?
Ge exempel på fall där RBP visat sig betydelsefull.**

- 1 I samråd med vindkraftsbolag SSE renewables och torvtäktföretag NEOVA
- 2 Ja många ggr. Nyligen avvärjde samebyn etablering av en bergtäkt mitt i kalvmärkningsområdet. Ett annat ex är en omtalad felplantering av contorta i stället för den samrådda planteringen av tall. Norra skogsägarna fick bekosta både bortplockning av contorta och nyplantering av tall.
- 3 I de fall det varit intresse av andra aktörer, så har de kunna visa hur området används. Inom näringen.
- 4 Aktuellt exempel med JIMABs planer på Gruva i Gállok. Jag har gjort en redovisning över samebyns markanvändning som vi sänt till Lst och Bergsstaten. Rapporten kan du få från Leif Juogda. Det är en offentlig handling iom att vi sänt den till Bergsstaten.
- 5 GPS på ren i samband med RBP är väl det som har bäst verkan. Vi fick faktiskt ett vindkraftsbolag att (i alla fall tillfälligt) backa från sina planer på en mindre vindkraftspark på vinterbetesmarkerna.
- 6 Ja som sagt ovan.
- 7 Samråd skogsbruk, vindexploatörer. Påvisa betesutnyttjande speciellt värdefullt med RIVON.
- 8 Mot skogsbrukare och vindkraft är det bra att ha en vass RBP som verktyg att visa samebyns verksamheter olika årtider. Mest för att visa hur viktigt det är att samebyn behöver stora betesområden för att bedriva en rationell renskötsel. Förtydligande: Vi har inte haft direkta konflikter men RBPn har brukats vid samråd med vindkrafts intressenter och vid skogssamråd då mest med SCA. Det har varit mycket bra att

kombinera RBPn med data från samebyns GPS sändare. Detta som extra bevis styrka att här har vi renarna och vid vilka tider.

- 9 Vi har inte haft några större konflikter där det har behövts.
- 10 Har endast använt RBP i ett fall.

Upplever du någon skillnad i diskussioner/möten med andra markanvändare, exempelvis skogsbruk, efter att du börjat använda RBP? På vilket sätt?

- 1 Exploatörerna tar samebyn på mycket större allvar när vi kan visa hur det egentligen ser ut med snygga kartor och Layouter. Samebyn ger ett proffsigt intryck istället för att framföra samma sak i ord. Ordet kan vara påhittat för stunden. Finns det på papper så är det på riktigt.
- 2 Ja absolut. Nu har vi den samlade kunskapen digitalt. Den kan tas fram och användas när vi behöver den. Det ger mer tyngd åt våra argument vid samråd.
- 3 Jag deltar inte i sådana möten, de är någon inom styrelsen som kallas.
- 4 Absolut. Det kan iofs även bero på den nya FCEn men jag tror att iaf en del av skogsbolagen har respekt för informationen som ges via RBP.
- 5 Nja egentligen inte. Dom (skogsbbrukare) har den attityden att all produktiv skogsmark ska brukas oavsett värdet för rennäringen. Vad man kan göra är att styra avverkningarna i tid men som regel så går det inte att helt skydda vissa områden. Vad gäller vindkraft så har vi varit förskonade från stora etableringar hitintills.
- 6 Nej inte direkt. Kanske att dom förstår renskötseln bättre.
- 7 Ökad förståelse och insikt för rennäringens markanvändning och behov
- 8 Det är enklare att ha samma verktyg att beskriva våra verksamheter. Pratar samma ”språk”
- 9 Ja, mer hänsyn tas nu.
- 10 Kan inte besvara denna fråga då vi inte använt oss av RBP i den graden.

Har RBP förändrat relationen eller kontakten med närliggande samebyar? Hur?

- 1 Relationen till angränsande samebyar har blivit både bättre och sämre efter att renbruksplanen kommit till. Områden som brukas genom sedvana framgår i renbruksplanen vilket kan skapa sämre relationer med angränsande samebyar samt konflikt i samråd med andra exploatörer då de inte vet hur de ska ta ställning till saken. Samtidigt kan det i andra fall gett bättre relation till grannbyn när man i vissa situationer gör gemensam sak mot exploatören t ex Muonio/ Vittangi sameby i svensk-norska renbeteskonventionsfrågan.
- 2 I positiv riktning. Vid utbildningstillfällena diskuteras och utbyts erfarenheter vid samråd man haft, och vad man ska tänka på. Det är viktiga erfarenheter man lär av varandra.
- 3 Nej
- 4 Nej, förstår inte frågan. RBP används gentemot externa parter inte som ett verktyg att förklara renskötseln till någon som redan förstår renskötseln i området Dessa uppgifter irenmark finns ju lagrade hos sametinget (tidigare länsstyrelsen) sedan tidigare och det är ju samma material som finns i rengis. Inga nyheter där, möjligen är det mera lättillgängliga via rengis idag men som sagt inget nytt såsom jag ser det.
- 5 Det kan jag inte påstå men skogsstyrelsen har gjort en väsentlig miss eftersom man har tillåtit byarna att gå utanför sina gränsbestämda marker och inventera och skapa kärn och nyckelområden inom andra byar baserat på att man hävdar sedvanerätt till

områden utanför sin egen sameby. Det skapar väl en viss irritation. Vidare så haltar det lite med redovisningen på sommarbeteslanderna eftersom en betydande areal ligger i Norge och den går inte att redovisa i RBP.

- 6 Nej
- 7 Vad en sameby anser är sin sameby kan ibland överraska grannen. Här finns en del att samordna.
- 8 Nej, vi har redan en bra relation mellan samebyarna här.
- 9 Nej
- 10 Har inte ändrat relationen med våra närliggande samebyar, har inte sett de andras.

Vad skulle du vilja förändra/utveckla med Renbruksplan?

- 1 Förtydligande: I samband med renbruksplanen skulle exploatörer kunna få en "utbildning" i renskötsel av samebyarna för att kunna förstå arbetet bättre. Samtidigt önskar jag att renbruksplanen får större "tyngd" rättsligen. Så att det inte bara är en produkt utan styrka när samebyarna arbetat så mycket med den. I framtida arbetet så önskar jag att renbruksplanen ska generera i nya metoder/modeller i t ex skogsbruket så att man förstör så lite som möjligt av renbetet vid ingrepp. Nyckelområden (lav/vinterbetesmarker) i renbruksplanen borde "aldrig" få markberedas. Något sådant hade jag velat att skogsbruksplanen resulterat i.
- 2 Att inkludera all infrastruktur i samebyn. Rovdjur, trafik, mm
- 3 –
- 4 Tillgängligheten. Men jag hade gärna sett att ett färdigt paket hade funnits att ladda ner från en server. Sedan kompletterar man med samebyns egna information på ett enkelt sätt. Hindret för dom som inte använder systemet idag och som inte är vana datoranvändare är lite för stort. Däremot är programmet lättanvänt när man väl är inne i det.
- 5 Skulle vilja att man kan lägga in omvärldsfaktorer såsom rovdjursföryngringar (går ej eftersom dom omfattas av en viss sekretess) och andra yttre störningsfaktorer.
- 6 Snyggare och proffsigare layout. Den nuvarande känns väldigt gammalmodig. Kanske mer möjligheter att rita och skriva i själv RenGis.
- 7 Att användning av GPS-positioner som RIVON skulle integreras med Sametingets markanvändningsredovisning
- 8 En mer barmarksbetes del där vi också kan beskriva viktigheten med gräs och lövbeten. Det i fjällnära områden. RBPn är idag mest fokuserad på lavmarker.
- 9 Mer tid och pengar. Med pengafrågan löst kommer tiden också att lösas. Eftersom vi i samebyarna är egna företagare jagar man intäkter hela tiden och ideella arbeten går inte att genomföra.
- 10 RBP måste få en högre status än Sametingets IRENMARK eftersom den är betydligt mer detaljerad och redigeras med jämna intervaller. Andra markexploatörer använder sig av IRENMARK och det blir otydligt och dåligt enligt mig.

Tycker du att er sameby ska fortsätta att arbeta med Renbruksplaner efter år 2014?

- 1 Renbruksplanen ska fortsätta att förfinas och fyllas på med mer omvärldsfaktorer och sedan helt ersätta Irenmark t ex. Bl a historiska data som visa hur länge samebyn verkat i områdena ska läggas till.
- 2 Ja definitivt!
- 3 Personligen tycker jag det.

- 4 Absolut, nyttan av att kunna samla och presentera information om samebyarnas markanvändning blir bara viktigare och viktigare. RenGis har med de senaste uppdateringarna blivit ett verktyg där nästa all information som man behöver finns samlad på ett ställe och när man behärskar programmet hjälpligt finns utmärkta möjligheter att skapa illustrationer som tydligt visar påverkan från exploatörer inom samebyarnas områden.
- 5 Det beror på om det blir en fortsatt finansiering. Jag kan tyvärr inte se att vi kommer att hålla RBP ajour i den utsträckning det skulle behövas utan att ha en extern finansiering. Här måste det ligga på ett ansvar på staten att tillskjuta medel för revidering och uppdatering. Det sker i dag en närmast explosiv ökning av exploateringar inom renbetesområdet och för att kunna hålla RBP aktuell så krävs det extern finansiering. Men det krävs också att RBPs värde fastställs så att den de facto går att nyttja som ett instrument för byarna att stoppa exploateringar. Idag har inte ens riksintresseområdena den statusen Ta som exempel gruvetableringen i Rönnbäck Tärnaby där rennäringens riksintresse inte kunde hävda sig mot gruvindustrin.
- 6 Ja, absolut.
- 7 Ja, absolut men det är viktigt att någon med intresse och kompetens handhar den.
- 8 Samebyn kommer att arbeta aktivt med att ha en så vass RBP så möjligt.
- 9 Absolut ja.
- 10 Ja jag anser att vår sameby ska fortsätta med arbetet, detta är ett viktigt verktyg för oss.

Lars Göran Brandt, fd. Rennäringsdirektör på Länsstyrelsen

Hur blev du involverad i arbetet med RBP?

Lars Göran Brandt har under lång tid jobbat med markanvändningsfrågor (Lantmätare i grunden) och kom bland annat i kontakt med många personer som funderade på markanvändningen. Det var en aktiv diskussion, med många inblandade personer. Lars-Petter Niia var en person som Lars Göran stötte på under 70-talet. Lars Petter hade funderat på och jobbat med att beskriva samebyn Gabnas brukade av sina marker. Även Åke Larsson i Malå skogssameby hade funderat kring markanvändning och kartunderlag för rennäringen.

En utredning (markanvändningsredovisning, riksintressen) började och Länsstyrelsen fick till stånd en bilaga över Vilhelmina norra samebys markanvändning. Det gjordes en prototyp över markanvändningsredovisningen ur samhällssynpunkt, alltså inte primärt för samebyns drift. Det var för grovt och enkelt. Trots detta uppfattade Lars Göran det som ett stort steg framåt för många, att folk verkligen förstod samebyarnas omfattning och struktur (Bland annat Kungen som var uppe i området 1995). Det togs fram både en sommar och en vinterkarta eftersom materialet var så pass stort. Anställd personal på Länsstyrelsen jobbade med dessa frågor.

Sedan kom tankarna om att ta detta ett steg längre, något som skulle komma renägarna till gagn och som de kunde använda i sin verksamhet. Det var vid denna tid som Åke Larsson hemma vid köksbordet funderade på frågan och verkligen satte ord på tanken. Han använde uttrycket renbetesskötselunderlag. Lars Göran tyckte att det lät bra och kom i kontakt med Leif Jougda, som han diskuterade detta med. Leif föreslog uttrycket Renbruksplan, dels med tanke på likheterna med skogsbrukets Skogsbruksplan men också för att renbruk handlar om mer än bara bete. Tillsammans drog de igång detta arbete och sökte medel, något som tog lite tid.

Markanvändningsredovisningen kan sägas vara steg ett i utvecklingen av RBP. Åke Larssons tankar tillsammans med skapandet av termen Renbruksplan kan sägas vara steg nummer två. Steg tre är adaptiv förvaltning, något som Lars Göran har varit engagerad i tillsammans med bland annat Bror Saitton, Sara Larsson, Ingela Nilsson etc. Ingela Nilsson har i hög grad medverkat eftersom hon gjorde markanvändningsredovisningen hanterbart. Tillsammans med Vilhelmina norra sameby gjorde man ett "case". Vilhelmina har alltid varit i framkant eller intresserade. Man kan säga att det var här som det hela körde igång, och därefter har Leif Jougda varit projektledare för det. Det har varit inventeringar och diskussioner om kartmaterial. En annan viktig faktor som gjort det hela möjligt enligt Lars Göran är datorernas utvecklande, på grund av det stora materialet som markanvändningen utgör. Han tror att det kanske inte hade varit möjligt att skapa RBP om det inte varit för datastödet.

Ett annat steg var adaptiv förvaltning, ett uttryck som Öje Danell, SLU, pratade mycket om och som skulle gå ut på att nå en balans. Balansen mellan produktion och konsumtion, tillgång och efterfrågan. Det tillstånd där samebyns renar utnyttjar betet så att det motsvarar tillväxten, annars kan man få svängningar i hjordarna, något som inte är önskvärt ur en ekonomisk synpunkt bland annat. Adaptiv förvaltning handlade konkret om att hitta ytor som renägarna kunde följa under en längre tid för att se effekterna av betestryck och betestillväxt och den kritiska gränsen. Hur detta resulterade vet inte Lars Göran eftersom han slutade arbeta med rennärringsfrågor.

Bakgrund/tankemönster till RBP i tre steg:

1. Ta fram ett instrument för skydd av renbete
2. Ge renskötarna tillgång till verktyget för att kunna sköta/känna sina marker (RBP)
3. Hitta en metod för uthålligt bruk av marken

Lars Göran vet inte av någon finansiering från Länsstyrelsens sida under inledningen av processen. Han säger att de "finansierade" med sin tid.

Vad hade ni som myndighet/din uppdragsgivare för intresse i RBP?

Själva Länsstyrelsen som myndighet har inte varit markant drivande i frågan, utan Lars Göran påpekar att individer har stor betydelse i utvecklingsarbete. Länsstyrelsen hade dock fått särskilda medel för att utveckla markanvändningsredovisningen och arbeta med rennärringsfrågor. De tog själva friheten och ansvaret att driva den här frågan själva för att gagna saken.

Hur skedde arbetet med RBP?

Länsstyrelsen tog fram prototypen för Vilhelmina norra sameby, Lars Göran kontaktade Leif som blev projektledare bland annat på grund av sin skogliga anknytning (skogsbruksplan etc.). Tillsammans arbetade de i dialog med Vilhelmina norra sameby. Bror Saitton var även starkt bidragande då han hjälpte till med metoden för beteskartläggning. Gruppen tog till sig den kompetens som krävdes, och var i nära kontakt med Sveriges Lantbruksuniversitet, företräddesvis Öje Danell, som man tog stöd och råd ifrån. Utifrån Lars Görans synvinkel var det väldigt avgörande att samebyn var drivande och delaktig eftersom arbetet gjordes för deras skull. Man jobbade utifrån vad som var viktigt för samebyn. Karin Baer var en av de mer framträdande personerna, men många från Vilhelmina norra sameby var involverade.

Man tog också hjälp med datastöd från Cartesia i Lycksele för att göra det hela hanterbart, vilket var en central del. Man försåg även samebyn med datorer då man snabbt insåg att inget annat var aktuellt med tanke på den stora mängden information och fotografiska bilder.

Staten kan bidra med pengar och arbetskraft, något som de senare gjorde. Lars Göran tror att samebyarna under en lång tid hade funderat och sett behovet av det här verktyget men inte formulerat det i ord. Bland annat Karin Baer hade pratat om det innan Åke Larsson satte ord på det. Det var något som växte fram utifrån diskussioner med många inblandade personer.

Hinder?

Ett hinder är naturligtvis att få fram nödvändiga medel, det ser man även i framtiden. Det har varit otroligt viktigt att Skogsstyrelsen genom Leif avsatt resurser och engagemang, annars kanske det inte hade blivit någon RBP. Resurser är annars ett annat hinder som man möter. Även den tekniska biten har varit viktig. Som Lars Göran nämnde tidigare hade arbetet troligtvis inte varit möjligt att genomföra utan datorerna och GIS-verktyget.

Vad gäller markanvändningsredovisningar så är det klart att en del personer utanför det samiska samhället undrar varför vi ska hålla på med detta, men RBP har egentligen aldrig mött den typen av motstånd.

Ett hinder för samebyn kan ju vara vid kontakt med andra markanvändare då man har svårt att få gehör för sin sak.

Vad anser du/ni om måluppfyllelsen/syfte av RBP?

Att ge samebyarna eller renägarna ett verktyg så de kan förvalta sina egna marker, ett mer raffinerat sätt än att bara samla information i huvudet och egna iakttagelser på marken.

På lång sikt har syftet naturligtvis även varit att ge rennäring och samebyar större möjlighet att existera på samma villkor som andra näringar, samt få en ekonomisk hållbar lönsamhet på sin verksamhet.

Framtid för RBP?

Man (Leif och i viss mån Lars Göran) är orolig att allt ska rasa samman efter att Leif går i pension 2016. Det krävs någon som leder arbetet vidare. Vissa samebyar har starkt intresse och kan fortsätta medan andra inte har ork eller saknar nödvändiga resurser. Bidrar inte staten till att upprätthålla Renbruksplan kommer hela arbetet spreta eller raseras.

Om det tredje steget, adaptiv förvaltning skall tas någon gång är det nu. Det finns ett behov av det nu, ett ännu bättre verktyg för renägare att bruka sina marker och ha möjlighet att följa hur betet förvaltas. När vi är där är väldigt svårt att sia om men det är beroende av engagerade kvinnor och män. Delvis också svenska samernas riksförbund (SSR).

Sametinget har ju valt att inte engagera sig särskilt mycket i denna fråga, det har stannat vid markredovisningar eftersom de inte i tillräckligt stor grad anser sig vara en näringsmyndighet utan mer som en myndighet som ska förvalta det samiska ur ett samhällsperspektiv, mer generellt. Lars Göran har påtalat flera gånger för Sametinget att man måste ta tag i samhällsfrågorna, rennäring och samhällsplanering.

RBP kan vara väldigt viktigt för att förbättra samebyars sätt att artikulera sina behov, t.ex. vid gruvprospektering/anläggning.

Åke Larsson, renägare Malå sameby

Åke Larsson har haft renskötselföretag inom Malå sameby där han även varit ordförande. Idag är han pensionär.

Under tiden som renskötare hade Åke en liten skogsfastighet i närheten av ett pumphus. En dag satt han där och betraktade sina renar och funderade över rennäringens markanvändning, något han grubblat på en tid och även talat med andra om. Samebyn hade problem med skogsbruk men även kommunen som inte hade någon förståelse för renskötseln. I sin roll som ordförande för samebyn försökte Åke förmedla vikten av förståelse för motstående näringar och att rennärlagen skulle ha samma inflytande som skogsvårdslagen. Stunden vid pumphuset kan sägas vara tidpunkten för starten av processen med Renbruksplan. Där och då formade Åke tanken om ett verktyg för rennärlagen att påvisa sin verksamhet för andra markanvändare. Åke kontaktade Svenska Samernas Riksförbund (SSR) angående sina tankar men SSR var inte riktigt mogna för detta. Istället var det Åkes dotter Helén som arbetade på Länsstyrelsen som tog med frågan till sin chef Lars Göran Brandt och Leif Jougda på Skogstyrelsen i Vilhelmina.

Åke säger att renbruksplanen varit positiv för Malå sameby, bl.a. så gjordes en ny uträkning av maximalt renantal efter att man i och med RBP genomfört fältinventering där det visade sig att man i samebyn kunde ha betydligt fler renar än vad som tidigare varit uppskattat. Han har hört att även andra samebyar upplevt fördelar med verktyget även om andra saker så som gränsdragningar kan ha skapat fler diskussioner med grannbyarna.

Åke tror att renbruksplanens framtid är beroende av engagerade personer i samebyarna och att man inom dem släpper fram personer med viljan och inte låter intern hierarki sätta stopp.

På frågan om alla inom Malå sameby använder RBP säger Åke att det är styrelsen som sköter arbetet eftersom de är ansiktet utåt. Det finns flera fall där samebyn haft fördel i och med RBP:n.

Åke vill understryka vikten av att rennärlagen och skogsbruket ligger på samma juridiska nivå. Han tror också att det är viktigt att en stark RBP lever vidare i framtiden.

Omvärlden är föränderlig och bl.a. skogsbruket har förstört landskapet genom dikning och harvning vilket förändrar renens naturliga rörelsemönster. Åke säger dock att den moderna renskötseln också skapat problem då man flyttar djuren med lastbil mycket tidigare än förut och inte utnyttjar marken mellan sommar och vinterland. När Åke var ung (1955) använde man fortfarande skidor och hundar under flyttning, och inte förrän vid jul flyttade man hjorden ner till vinterbetet (något som idag sker i november med lastbil).

Helén Larsson, fd. projektledare på Länsstyrelsen

Helén Larsson är medlem i Malå sameby men inte renägare. Hon var närvarande när hennes pappa Åke Larsson satt hemma och diskuterade renskötselns markanvändning, och rennärlagens behov av något som liknade skogsbrukets gröna skogsbruksplan. Dessa tankar tog Helén med sig till arbetet på Länsstyrelsen i Västerbotten där hon beskrev dem för Lars Göran Brandt, som tyckte att det lät intressant.

Länsstyrelsen tillsammans med Skogstyrelsen förde en dialog om detta sätt att för rennärlagen göra betesplanering och beskriva sin markanvändning på ett pedagogiskt sätt i samrådssituationer.

Helén arbetade vidare på Länsstyrelsen som projektledare för arbetet att digitalisera rennäringens markanvändning, något som senare (efter att Helén slutat) blev grunden för Ren2000 och iRenmark.

Helén har själv aldrig arbetat med Renbruksplan men ser behovet för samebyar att visuellt och digitalt illustrera sin markanvändning. Det är också bra att kunna visa andra markanvändares områden genom att addera skikt i sitt digitala data.

För framtiden tror Helén att det är viktigt att det finns engagerade personer i samebyarna för att verktyget ska uppfylla sitt syfte och utvecklas. Helén har också en idé om att dagens prat om hållbarhet borde kunna appliceras på samebyarna, att man kan överföra hållbarhetsbegreppet i samebyns verksamhet via RBP och olika kriterier. Detta för att visa både sig själva och omvärlden. Hon tror att finansieringen skulle kunna lösas genom olika samiska fonder.

Bengt Näsholm, konsult Firma Bengt Näsholm

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

Anställd på Skogsstyrelsen från 2004, för att jobba med systemteknik och programmering inom RBP projektet. De 2 åren var det bara Malå och Vilhelmina norra, sedan utökades arbetet med fler byar. I och med detta (ungefär 2008/09) ville Leif att Bengt skulle hjälpa till med systemutveckling, utbildning och stöd. Man byggde sin egen programvara.

Det är Per och Bengt som skapat GIS-verktyget utifrån en kontinuerlig diskussion med flera parter, bland annat samebyarna. Det fanns några samebyar som använde en tidig variant av ArcGIS med några få lager.

Statens kartering och samebyarans markanvändningsredovisning under 70-talet låg till grund för Ren2000, något som senare blev iRenmark (datoriserat runt år 2000).

Det är stor skillnad i skala mellan iRenmark (1:250 000) och RBP (1:25 000).

Något som man skulle ha tänkt på i skapandet av RBP var begreppen inom iRenmark, så att man hade hamnat på samma nivå. Något som är ett problem nu.

Länsstyrelsen i Västerbotten var engagerade och assisterade samebyarna (Malå, Vilhelmina norra) med insamlandet av omvärldsfaktorer. Under åren 2002-2003 fortsatte insamlingen av data även i Norrbotten och Jämtland. Per utförde en ny kartering, så att hela renskötselområdet kunde innefattas, efter att han fått medel (projekt pengar) för detta via Sametinget.

Det har inte funnits någon plan för hur saker ska göras. Projektet har varit väldigt Ad hoc, dvs saker bara sker utan att egentligen ha varit planerade. Ett exempel är samarbetet mellan Vilhelmina norra sameby och teknikföretaget Followit (nu Televilt AB) om GPS halsband på ren.

Leif har haft en viktig roll som spindel i nätet för projektet, där han skaffat och fördelat medel bland annat.

Det har varit viktigt i projektet att alla samebyar ska ha fått erbjudandet och möjligheten att ta till sig och använda RBP. Framstegen inom byarna är dock beroende av eget engagemang och intresse. Ett exempel på det är Vilhelmina Norra sameby som visat just detta och alltid varit öppna för att testa nya grejer, t.ex. Renens Renbruksplan.

Sett utifrån projektets synvinkel är nivåskillnaderna i kunskap och användande av RBP mellan byarna ett problem. Utifrån samebyarnas synvinkel vet inte Bengt om man kan säga att nivåskillnaderna är ett problem. Problemet i sådana fall är att man inte vet om RBP verkligen kommer hjälpa samebyarna, det sägs att de det hjälper men man vet egentligen inte. Bengt vet inte om det är bra eller dåligt.

För- och nackdelar?

Största nyttan med RBP tror Bengt är utbildningsmässigt. Att man inom samebyarna blir mer förberedda för att verka inom det svenska samhället, så som det fungerar. Man förstår bättre processen kring samråd, administration, och så vidare. Det gör en stor skillnad eftersom det finns en stor skepsis mellan samebyarna och det svenska samhället, och omvänt. Att börja tänka i andra termer och bli mer accepterande mot andra kan göra en stor skillnad, det skapar medvetenhet om komplexiteten i frågan. Själva kartmaterialet, polygoner o.s.v. har ingen betydelse alls egentligen.

Bengt har svårt att se någon nackdel. I sådana fall skulle det kunna vara att man lägger ner för mycket tid och resurser på RBP, att man prioriterar fel saker eller att man tappar verklighetsanknytning. Men det är inte särskilt troligt, projektet är så pass litet. Om det skulle bli mer omfattande kan det dock bli annorlunda.

Bengt ser mest fördelar, väldigt begränsad omfattning.

RBP är en parameter bland alla andra. Samhället och systemet är komplext.

En nackdel kan vara om man gör RBP för dåligt och förmedlar och samråder efter den, då blir samrådet dåligt också. Det är sämre att göra RBP dåligt än att inte göra något alls. Det är inte själva RBP som är det avgörande utan det faktum att det gör folk mer förberedda.

Möjligt misstag man kan ha gjort i början av projektet var att man kunde ha arbetat vidare med de två första byarna och utvecklat deras RBP som ett gott exempel på en fördjupad användning. Istället valde man att erbjuda alla byar möjlighet till RBP för alla skulle få samma erbjudande och undvika misstänksamhet.

Vad anser du/ni har varit syftet med RBP?

Det yttersta syftet är att förbättra dialogen kring samråd. Bättre förståelse, och att man kan använda verktyget till sin fördel.

Vad anser du/ni om måluppfyllelsen av RBP?

Samrådsprocessen har blivit bättre än vad den var tidigare, det är dock inte säkert att det enbart är RBP som bidragit till det. RBP har haft ringa betydelse, det är ett litet projekt så utifrån det har det uppfyllt sitt mål. Det har blivit bättre samråd, men man måste hitta exempel som visar på detta.

Vad gäller den operativ renskötsel kollar fler personer på kartor och betraktar sin renskötsel utifrån det. Man har blivit bättre på att ta till sig data.

Ett mål (internt) var att bli bättre på att tolka satellitbilder, något som inte är särskilt uppfyllt. Skulle man kunna ta till sig det, är det möjligt att den operativa renskötseln (betestillgång) skulle kunna förbättras.

Vad har du för syn på RBP idag? Framtid för RBP?

Bengt tror att projektet kommer fortsätta på något sätt efter 2014, eftersom Staten ser potentiella problem i samrådsprocesser. Intressekonflikter är något man vill undvika till hög grad.

Det finns en risk att projektet ”parkerar” när Leif slutar eller om man lägger över allt ansvar på Sametinget. Bengt tror på lösningen att ha Sametinget som huvudman, men Skogsstyrelsen som driver projektet.

Det kommer krävas mer av samebyarna för att projektet ska fungera i framtiden.

Ett webbaserat program kan vara en utveckling. Det handlar mycket om att förvalta det som finns, och där är utbildning en viktig del. Det är en långsam successiv process för att förändra tankesättet. Nyttan med RBP finns ej om man inte är engagerad. Nyckelfrågor är utbildning och finansiering för engagemang och arbete i byarna.

Per Sandström, Forskare, Sveriges Lantbruksuniversitet

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

Ungefär 1992 jobbade Per i Montana, USA, när Leif Jougda var på genomresa och de möttes. Leif höll på med Vilhelmina kommuns översiktsplaner, eller någon typ av skogsbruksplaner. Under slutet av 90-talet jobbade Per på SLU och halkade in på renkötselfrågor. Leif tog upp problematiken kring renkötselns markanvändningsredovisning och eftersom Per jobbade med fjärranalys och satellitdata, vilket var en utgångspunkt i arbetet med RBP blev Per involverad.

Arbetet har egentligen varit väldigt ostrukturerat, något som Per tror varit bra då man har haft en ständig diskussion med samebyarna om utformning etc. Att utveckla ett verktyg tillsammans med användarna är av stor vikt för t.ex. engagemang.

Vad hade SLU för intresse i RBP?

Egentligen inget. SLU har fortfarande inte riktigt förstått finessen med RBP på vissa sätt. SLU har i frågan mer eller mindre varit synonymt med Per Sandström, vilket på ett sätt varit väldigt positivt då Per haft friheten att göra vad han vill. Det är i princip färre personer på SLU som känner till arbetet med RBP än personer i samebyarna i Norrland.

Hur skedde arbetet med RBP? Några hinder?

Det har varit 13 års arbete utan egentligt mål. Det har varit positivt att man jobbat tillsammans med samebyar, och byggt arbetet på det. Det har varit en process inte ett projekt. Från början skrev man ut papperskartor och ritade direkt på dessa, något som var väldigt bökiigt. Snabbt insåg man också värdet av att det skulle vara renägarna själva som ritade områdena i kartmaterialet. Den tekniska utvecklingen gav projektet effektivare och större möjligheter. Processen har sett olika ut genom åren, till en början handlade det mycket om datasamling. Samebyarna och Per har stått för många av idéerna medan Bengt är programmerare som gjort verklighet av idéerna.

Vad anser du/ni har varit syftet med RBP?

Syftet har utvecklats över tiden. Grundtanken från början handlade om att samla in data för att beskriva renkötseln i tid och rum, vilket är en mycket avancerad markanvändningsform. Nu handlar

det kanske mer om att samebyarna ska inse att verktyget kan utgöra en tillgång och fördel för deras verksamhet, genom att bl.a. kunna förklara för skogsbruket hur man använder marken, samt att utbilda den yngre generationen.

Tanken en gång var också att RBP skulle likna Skogsbruksplanen, men skillnaden mellan de båda verktygen är i dag stor. En privat skogsägares skogsbruksplan har ett väldigt litet landskapsperspektiv jämfört med den komplexa RBPn. Den utlösande faktorn för arbetet var att man såg att de av Skogsvårdslagen obligatoriska samråden mellan skogs- och rennäring inte fungerade. Idag innefattar RBP många fler omvärldsfaktorer. Några av dessa nya omvärldsfaktorer har inneburit större hot och problem för samebyarna än skogsbruket, något som den näringen kan ha tjänat på.

Vad anser du/ni om måluppfyllelsen av RBP?

GPS på renar har varit väldigt betydelsefullt, och ökat delaktighet och förståelse i renskötarfamiljer. En hel del operativa fördelar har det också resulterat i, omfattningen av dessa är dock svår att mäta. GPS är en väldigt stor tillgång i det operativa arbetet, och om man från samebyarnas sida tar det till sig kan det vara en väldigt stor fördel i diskussioner med andra markanvändare.

Gruvan i Gállok, Jokkmokk, är ett exempel på måluppfyllelse där man kan använda RBP som ett bevis på markanvändningen i området under diskussionerna och samråd.

Målet med att man ska kunna dela informationen med andra datakällor är definitivt uppfyllt.

Man ska dock komma ihåg att samebyarna ligger på olika nivåer i användandet av RBP, även i antalet personer inom byn som är involverade i arbetet.

För- och/eller nackdelar med verktyget?

Eftersom Per är en av grundarna till RBP ser han mest fördelar med verktyget. Dock påpekar han att användningen av dator, särskilt bland äldre renskötare, kan vara ett hinder i utbildningen. En annan begränsande faktor är tillgången till ström och internet i renskötselområdena. Man har nu sett till att internet inte utgör ett problem längre.

Tidigare (och till viss del fortfarande) har misstron mot att lämna ut information till andra parter varit ett hinder i diskussioner. Per tror att den kontinuerliga utbildningen har bidragit till mindre misstro från samebyar.

Vad tror du om framtiden för RBP?

Det vore konstigt och dåligt för många parter att inte fortsätta med RBP. Folk (både allmänhet och olika näringar) måste förstå rumsliga frågor i skog och mark. Kartverktyg har en väldigt viktig roll av den anledningen.

En aktuell utveckling av verktyget är att man på ett enkelt sätt ska kunna dela sitt arbete med andra medlemmar i samebyn utan att behöva koppla ihop sina datorer. Man skulle också behöva bli ännu bättre på att dokumentera renens väg i landskapet, och då behövs mer pengar till utbildning.

Sedan tidigare finns RIVO (av Renen Identifierade Viktiga Områden), renens RBP, som innebär att man kan beräkna renars hemområden. Detta kan utgöra ett viktigt arkiv över renens GPS positioner

som är av värde att titta tillbaka på. RAU (Renskötsel Aktivitets Uppdatering) används idag endast av Vilhelmina norra sameby och är en slags dagbok över renskötseln. Per kom på detta men medger att det kanske var ”lite förmycket”, det tar lång tid att göra men kanske kan vara något för framtiden.

Vad gäller den fortsatta ledningen för projektet har verksamhetsgruppen som Per är delaktig i diskuterat detta och man har mer eller mindre kommit fram till att samma laguppställning som tidigare, dvs. Skogsstyrelsen och Sametinget i samarbete vore i dagsläget det bästa alternativet. Per tror att det hade varit idealt om Sametinget haft ansvar för frågan, men med tanke på missnöjet med myndigheten från rennäringens sida så är det första steget för Sametinget att skaffa sig mer mandat i frågan och förbättra sitt arbete.

Hur många samebyar använder RIVO?

Jag vet nog bara Vilhelmina norra helt säkert. Och inga utbildningar på 1.5 år gör inte saken bättre. Men VNS har gjort fina grejer med RIVO.

Vi forskare har använt RIVO i analys också i Malå och vindkraft. Men bara för att visa samebyn så dom har inte ”använt” det själva.

Peter Benson, GIS- och markanvändningshandläggare Sametinget

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

Jobbar med programvaror. På Länsstyrelsen jobbade Peter med markanvändningsfrågor och började sedan jobba på Sametinget med liknande frågor.

Sametinget har myndighetsuppdrag som kommer med regleringsbrevet gällande iRENMARK (tidigare Ren2000). Det är ett riksintresse där man ska jobba med databasen för rennäringens markanvändning. Peter har kommit i kontakt med RBP via iRENMARK. Man delar begrepp. ”RBP och markanvändning är två sidor av samma mynt”. Man jobbar nära RBP, eftersom båda programmen jobbar med markanvändning.

Åsikt om RBP

Peter var väldigt skeptiskt till RBP när det kom, på grund av de delade begreppen. Det fanns ingen samordning mellan dem. Nu jobbar man mot att databaserna interagerar, och hoppas att de ska samordnas.

Samebyarna äger RBP och är fria att beskriva sin verksamhet jämfört med markanvändningsredovisningen, som är publik data, som Peter och hans kollegor jobbar med.

Peter tror att det RBP tillför är att den bjuder in samebyn mycket större sätt än tidigare, eftersom de själva äger och kan jobba med den för att beskriva sin egen verksamhet. Som utvecklingen skett har den blivit helt avgörande framgångsfaktor för att beskriva markanvändning. iRenmark är helt beroende nu av att RBP finns eftersom de är integrerade med varandra, och för att genomföra regeringsuppdraget krävs RBP. Den involverar samebyn i samhällsplaneringen på ett helt annat sätt än tidigare.

För att det ska fungera måste man kunna samexistera i en gemensam organisation, mycket på grund av begreppsproblematiken. Det krävs samordning.

Oändlig utvecklingspotential på grund av ny teknik om gjort det möjligt att beskriva omvärlden. Särskilt om man jobbar tillsammans. Om man glider isär havererar det hela.

Markanvändningsredovisning/iRenmark

Markanvändningsredovisning är ett uppdrag från Riksdag/Regering som Sametinget som myndighet ansvarar för. Markanvändningsredovisningen utgör grunden i iRenmark, men kan även återfinnas i RBP's struktur.

iRenmark är väldigt översiktlig och visar ett normalår (dvs om alla faktorer är relativt "bra"), skala 1:250 000, medan RBP är anpassad att ligga i en nivå som passar med skogsbruket, nere på beståndsnivå. De visar två olika saker.

Monika Stridsman, Generaldirektör Skogsstyrelsen

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

Skogsstyrelsen har regelbundna möten om rennärings och RBP, där t.ex. frågan om finansiering diskuterats. Det är ett myndighetsarbete tillsammans med bl.a. Sametinget, som man haft ett bra samarbete med.

Monika tycker att RBP är en faktor för att skapa bättre förståelse mellan skogsbruk och rennärings genom att utförligt visa hur man använder marken. Kartläggningen är dock ett omfattande jobb.

Vad hade ni som myndighet för intresse i RBP?

Skogsstyrelsen får uppdrag av regering och Riksdag, samt särskilda medel för att i samverkan med Sametinget upprätta planer och arbeta med RBP. Finansieringen har gått via Sametinget (som tilldelas pengar från staten). Monika tror att Staten kände att man var tvungen att ta tag i frågan bl.a. med avseende på ILO (ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk) samt att försöka minska intressekonflikterna om markanvändningen. Genom bl.a. Sametinget har man försökt lyfta fram samerna som minoritetsfolk.

Hur skedde arbetet med RBP? Några hinder?

Aldrig direkt involverad i arbetet. Tagit del av material.

Vad tror du om framtiden för RBP?

Det är viktigt att jobbet blir gjort, vare sig Skogsstyrelsen är involverad via Sametinget eller ej. Monika ser en fördel att Sametinget är engagerad i frågan eftersom man skulle behöva förbättra sitt anseende och engagemang i rennäringsfrågor.

Monika anser att det är viktigt att ha samma bild av det man pratar om, både inom näringen och mellan näringarna. Renbruksplanen är en ögonblicksbild som ständigt måste uppdateras, ett instrument som används av människor. Utveckling måste även ske hos människor, vad man har med sig för kunskap och packning i ryggsäcken är viktigt i möten med andra personer.

Monika tror att samebyarna skulle kunna samordnas till en högre grad och på ett bättre sätt utnyttja sin kunskap till att bli slagkraftigare i olika frågor. Att från rennärings sida på ett lätt sätt visa för andra

hur man använder marken. Mycket handlar om förståelse för den andra näringen, att inse att man har olika nyttjandeanspråk och kunna kliva i varandras skor och på så vis skapa en bättre diskussion.

En svår fråga som ännu inte är löst är vem som egentligen bestämmer vem som får göra vad på markerna, vem äger vad? ILO konventionen är en brinnande fråga.

Monika jobbade på Domänverket i Jokkmokk under 70-80-talet där man då försökte samordna skogsnäringens och rennäringens markanvändning i en gemensam karta. Något som skapade diskussion och inte var helt enkelt. Kartanvändningen bland samebyar har utvecklats markant under åren.

Personligen tycker Monika att RBP är väldigt bra, att det ger ett så bra underlag som möjligt för näringens intressen. Det är även nedlagt så mycket arbete i projektet så det vore ett slöseri att låta det rinna ut i sanden. Monika ser utbildningen och kompetensutvecklingen i samebyar som en jätteviktig del i arbetet, att unga renskötare ser utveckling och potential inom sin näring. Problemen som finns gäller framförallt finansiering och engagemang från samebyarna. Den långsiktiga finansieringen och ren statlig finansiering måste diskuteras. Om rennäringen anser verktyget viktigt att själva delfinansiera, något som dock ej är troligt.

Svante Nilsson, Landsbygdsanalysenheten Jordbruksverket

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

Före den 1/1 2007 var Jordbruksverket (SJV) sektorsansvarig myndighet för rennäringen och jag var sektorsansvarig tjänsteman. Med sektorsansvaret följde vissa anslagsmedel som mer fritt kunde användas för ”åtgärder som främjande rennäringens utveckling ” och som användes bl.a. att initialt finansiera utvecklingen av projektet ”renbruksplan” (RBP).

Vad hade ni som myndighet för intresse i RBP?

Vi fann att det fanns ett betydande behov av framtagandet av ett förbättrat underlag för samebyarna för att dess kunna utnyttja i samråden med främst skogsnäringen, dels för användning i den ena styrningen av renskötelsen och då främst ett förbättrat användande av befintlig betesmark.

Hur skedde arbetet med RBP? Några hinder?

Vi var inte direkt involverade i själva arbetet med RBP. Det utfördes av en grupp under ledning av Leif Jougda.

Vad anser du/ni har varit syftet med RBP?

Se svaret på fråga nr. 2 ovan.

Vad anser du/ni om måluppfyllelsen av RBP?

Måluppfyllelsen från SJV:s synpunkt har varit god.

Vad har du/din uppdragsgivare för syn på RBP idag? För- och/eller nackdelar med verktyget?

SJV överlämnade sektorsansvaret för rennäringen till Sametinget den 1/1 2007 och har därför inte idag någon större kontakt med RBP.

Vad tror du om framtiden för RBP?

Syftet enligt punkt 2 ovan kvarstår och verktyget gör enligt min bedömning ett gott arbete för att förse samebyarna med underlag i både samråden med främst skogsbruket och som verktyg för den företagsekonomiska styrningen av renskötseln.

Karin Tormalm, Kansliråd skogs- och lantbruksenheten Landsbygdsdepartementet

Hur blev du involverad i arbetet med RBP? Varför/vad var din uppgift/roll?

År 2007 började Karin jobba på Landsbygdsdepartementet, innan dess var hon anställd på Naturvårdsverket. Redan 2004 (cirka) presenterade Leif Jougda idén och tankarna kring Renbruksplan. Därefter tilldelades projektet pengar och Skogsstyrelsen fortsatte sitt påbörjade arbete. Det var först i detta stadium som Karin blev involverad på Landsbygdsdepartementet.

En utredning (Mervärden i skog) och proposition berörde frågan kring rennäring och skogsbruk, och man fann att gränserna för näringarna behövde utredas. Detta resulterade i propositionen ”Gränser i skog” (prop. 2009/10:201).

Gränsen för svårföryngrad skog togs bort men eftersom det fanns samrådsfrågor kopplade till denna gräns ansåg man att det behövdes utredas ytterligare. Renbruksplanen fördes då på tal bland många andra frågor. En annan fråga var relationen rennäring – skogsbruk och samrådsprocessen mellan dessa båda näringar, och hur man kunde främja samverkan och hänsyn. Skogsstyrelsen hade till uppgift att undersöka och följa upp samråden mellan dessa parter. Det enda som egentligen står om Renbruksplan i propositionen är att ”olika alternativ ska undersökas för att undersöka möjligheten att upprätta en Renbruksplan för varje sameby”.

Vad hade ni som myndighet för intresse i RBP?

Skogsstyrelsen har skött jobbet och regeringskansliet har sett att det är ett bra verktyg för att parterna ska vara jämbördiga, och ett förhandlingsinstrument för samebyarna.

Hur skedde arbetet med RBP? Några hinder?

Från Landsbygdsdepartementets sida har man aldrig lagt sig i hur verktyget ska utformas, upprättas, innehålla mm. utan det har de lämnat helt åt samebyarna, Skogsstyrelsen och Sametinget. De har lämnat en påse pengar för uppgiften.

Initialt har projektet varit ett förhandlingsverktyg för rennäring och skogsbruk, men man såg ganska tidigt att detta kunde vara ett verktyg för samebyn vid alla markanvändningsfrågor.

Vad anser du/ni har varit syftet med RBP?

Med anledning att rennäringen är en mindre bransch och att den har en mindre stark (eller obefintlig?) lobbyverksamhet samt har helt andra ekonomiska förutsättningar än skogsbruket så finns det skäl att staten skjuter till medel för att möjliggöra detta. I grunden tycker man också att renbruksplanerna är en bra idé, och Karin kan inte erinra sig att någon sagt något negativt om dem, sen kan man ha åsikter på detaljnivå om inriktning och utformning men på det stora hela så är det inga frågetecken.

Det är väl det som varit syftet, att säkerställa att alla får den.

En del i projektet har också handlat om att stötta lokala initiativ för ökad kunskap och hänsyn om skogsbruk och rennäring.

Vad anser du/ni om måluppfyllelsen av RBP?

Regeringens målsättning med renbruksplan är till att börja med att de ska finnas, steg två är och att arbetet ska utföras på ett sätt som Skogsstyrelsen, Sametinget och vi finner relevant.

Enligt oss är måluppfyllelsen god.

Vad har du/din uppdragsgivare för syn på RBP idag? För- och/eller nackdelar med verktyget?

Positivt.

Vad tror du om framtiden för RBP?

Karin vågar inte säga hur framtiden ser ut för RBP. Hon utgår ifrån att landsbygdsdepartementet får en utvärdering från Skogsstyrelsen under 2014 som de kan utgå ifrån för vidare diskussion. Vem som ska föra arbetet vidare säger Karin att hon inte kan ha någon åsikt om.

Hon tror att verktyget renbruksplan kommer leva vidare i framtiden, frågan om resurser från staten för förvaltning och uppdatering är mer osäker. Fast det vet Karin egentligen inget om säger hon.

Övrigt

RBP inget statligt initiativ i grunden, varför? När insåg man dess vikt?

Bildande av samrådsgruppen kan ses som ett sätt att försöka förbättra relationen mellan skogsbruket och rennäringen. Men frågan har varit liten, eftersom rennäringen de facto är en liten näring i Sverige, och inte fått så mycket uppmärksamhet jämfört med den väldigt viktiga och starka Skogsnäringen. Man har prioriterat och gynnat denna, men Karin vill inte säga att detta skett på bekostnad av andra näringar.

Skogsvårdslagen säger att man ska ta hänsyn till andra näringar, men det finns ett samhälleligt intresse att värna rennäringen och ett privat intresse för de enskilda rennäringarna. Det är i parktiken väldigt svårt att separera de båda intressena, vad som är ett samhälleligt intresse och rennäringen som sådan. Det man kan lagstifta om är det samhälleliga allmänna intresset av rennäringen. Skogsbruket som näringsgren ska diskutera med rennäringen som näringsgren, alltså affärsintressen.

Renbruksplan och rennäringens markanvändning blev regeringsuppdrag 2005, varför dröjde det så länge? Varför just perioden 2005-2014?

Det var först då Skogsstyrelsen uppmärksammade regeringen på behovet. Kanske var det så att man också såg behovet av resurser då, man hade lite försöksverksamhet och för att skala upp det behövde man pengar. Är det inte förslag inom regering eller ministrar att driva en fråga är det upp till samhället att visa på behov.